

PREGLED POVIJESTI CRKVE

(izvor: August Franzen, KS, Zagreb 1996.)

1.1 UVOD

Predmet crkvene povijesti jest rast Crkve, koju je Krist osnovao u vremenu i prostoru. Crkvena povijest počinje silaskom Duha Svetoga na praopćinu, na prve Duhove (50 dana nakon Isusovog «uzašašća na nebo», Pedesetnica), a završit će ponovnim dolaskom Gospodina. Iako Isusovu povijesnu egzistenciju potvrđuju i tadašnji rimski pisci Tacit, Plinije Mlađi i Svetonije, te židovski pisac Josip Flavije, od 18. st., mnogi osporavaju Isusa kao povijesnu osobu, pa i kao osnivača Crkve (prosvjetiteljstvo, nihilizam, komunizam).

Evandjelja (grč. evangelion=»Radosna vijest») - sadržaj Isusove propovijedi spasenja radosna poruka o Božjem Kraljevstvu, u 2 stupnja: faza ovostranog početka - počela Isusovim navještanjem te faza konačnog ispunjenja na kraju vremena.

Historijska metoda ima tri stupnja:

1. Crkvena je povijest vezana za svoja vrela. (Najvažnije Biblija - SP).

2. Utvrđivanje činjenica.

3. Kao cjelina Crkvena povijest je povijest spasenja. «Dvanaestorica» - posebno odgovorni; Petar - prvoovlašteni pastir. (O Petrovom pravu prvenstva v. Mt 16, 18. Krist mu je promjenio i ime. Kefa heb. = Petar grč. = Stijena.) Krist uspostavio službe - apostoli su postavljali nasljednike u toj službi.

Crkva postoji zahvaljujući tom karakteru službe i s tim karakterom.

Inkarnacija je središnji pojam kršćanstva. Crkva - živi Krist - Bog ulazi uvijek na novo u čovječanstvo, da bi ga odveo spasenju.

Hijerarhija (hiera arkhe = sveto počelo, sveta vlada) = uređenje svetog postanja, Krist ga je dao svojoj Crkvi. Odsutan značaj za utemeljenje i konstituiranje Crkve i njen povijesni razvoj ima «apostolsko vrijeme». «Dvanaestorica» - nosioci božanske objave, primili je od samog Krista. Nadahnjivao ih je Duh Sveti.

1.2 POČECI

HEROD VELIKI - sin Idumejca Antipatra, Cezarova prijatelja, Senat u Rimu mu je prenio dostojanstvo židovskog kralja.

Tri velike židovske političke stranke:

Asideji = Saduceji - zastupaju stanoviti racionalizam.

Farizeji = «odvojeni» - svjesno nastoje djelovati na sav narod. «Pismoznanci».

Zeloti - služe Zakonu nadasve borbenim držanjem, koje je bilo spremno i za mučeništvo. Prema njima poslušnost Zakonu obvezuje na sveti rat.

Isus je bio protivnik svih triju stranaka. Židovi u svijetu izvan Palestine udruživali su se u općine, centar općina bila je sinagoga, na čelu joj je bio nadstojnik kao vođa bogoslužnih sastanaka, ostalim poslovima upravljao je savjet staraca na čelu s arhontom.

Grad Aleksandrija - zavičaj židova Filona (umro oko 40. po. K.). Na Filona snažno utječe grčki filozof Platon.

1.4 Isus iz Nazareta

je rođen 4. pr. K., a zbog pogreške u računanju (Dionizije Exiguus, 6.st.), neki misle čak i 6. ili 7. pr. K. Nakon Isusova prikazanja Gospodinu u Hramu, dva pobožna Izraelca, Ana i Simeon proročki su najavili mesijansko poslanje djeteta. Isus je umro 14. ili 15. nisana između 30. i 33. po. K. (Nisan - prvi mjesec židovske crkvene godine /15. ožujka - 15. travnja/)

1.5 «Apostolsko vrijeme objave»

- od Isusova uzašašća na nebo, pa sve «do smrti posljednjeg (od 12-orice) apostola».

Praopćine nisu jednooblične, već raščlanjene zajednice građene na načelu jedinstva glava - tijelo. Djela apostolska - opisuju pobjedonosni pohod evanđelja od «Jeruzalema do granica Zemlje» (Rim - «vječni grad».

Omnis vie in Romam docent. - Svi putevi vode u Rim. U ono doba Rim je centar cijelog tada poznatog svijeta.) Razlikujemo 3 razdoblja:

1. Judeokršćansko - središte Jeruzalem.
2. Prijelaz judeokršćanstva na kršćanstvo iz poganstva - središte Antiohija.
3. Razdoblje misije sv. Pavla kod pogana.

JUDEOKRŠĆANSTVO - Židovstvo u vrijeme Isusovo.

1.5 Jeruzalemska općina

Pod Petrovim vodstvom najprije se izabire 12 apostola, koji je morao biti vjerodostojan svjedok Gospodinova životnog djela. (Juda se ubio.) Odluka je u molitvi prepuštena Bogu: On je daje bacanjem kocke koja pada na Matiju. Na prve Duhove silazi Duh Sveti na vjernike, dajući im snagu da javno svjedoče. Petar pred narodom drži veliku propovijed. Općina se naglo povećava. Tog dana apostolima se pridružilo 3000 Židova, a uskoro općina broji 5000 članova. Mnogi članovi bili su helenisti (Židovi iz dijaspore). Među njima se ističe Stjepan, koji biva kamenovan (od strane Savla - kasnijeg preobraćenika sv. Pavla), no usudio se prije smrti reći da je djelom Isusa, SZ prestao važiti. (Katolička Crkva sv. Stjepana slavi dan poslije Božića, 26. XII.). On je na čelu sedmorice prezbitera i đakona autoritativnih vođa jeruzalemske općine. Stjepanova smrt bila je znak **progona Jeruzalemske općine**. Dogodila su se dva progona:

1. 32/33. Helenisti protjerani, Savao nastavlja progone, sve do čudesnog preobraćenja na putu za Damask između 33. i 36. - sv. Pavao.
2. Herod Agripa I 42/43. zatvara Petra i Jakova Starijeg, Petar čudesno izbaavljen, Jakovu odrubljena glava. Jakov je odlaskom Petra u Rim 42. postao «prvi jeruzalemski biskup».

Sv. Pavao Jakova Mlađeg ubraja u stupove pracrkve. Asketski život pribavio mu je naslov «pravednika». I on je ubijen 62. godine, zahvaljujući mržnji velikog svećenika Anana. Nekadašnje pogane sakupljene u kršćansku zajednicu vodio je Barnaba s Cipra. **Tada se po prvi put upotrijebio naziv «kršćani»**. Židovski rat 66. - 70. - Židovi su kršćane ožigosali kao izdajice i otpadnike. 70. godine Jeruzalem propada kao općina. Razoren od Rimljana. Posljednje židovsko uporište utvrda Masada još neko vrijeme odoljevala Rimljanima, ali na kraju preživjeli Židovi (iz redova stranke zelota), radije izvršili samoubojstvo, nego da padnu u zarobljeništvo Rimljana. Oko 100. godine Sinagoga službeno proklela kršćane. U Jeruzalemu se oblikuje vlastiti kršćanski pojmovni jezik i služba Božja. Na tzv. apostolskom koncilu u Jeruzalemu (oko 50. godine), **donesena prva teška odluka**: kršćani iz poganstva u načelu nisu podložni židovskom zakonu. Antiohija - prvi kršćanski misijski centar i prva pogansko - kršćanska općina.

1.6 DJELO APOSTOLA PAVLA. NJEGOV RELIGIOZNI RAZVOJ. NJEGOVA MISIONARSKA DJELATNOST. STRUKTURA PAVLOVSKIH OPĆINA, NJIHOVA VJERA I POBOŽNOST

Pavao je Židov iz dijaspe, rodio se u Tarzu, u Ciliciji, izučio je sedlarski zanat. Nakon smrti Isusa stiže u Jeruzalem, da bi se u školi farizeja Gamalijela obrazovao za učitelja Zakona. Progonio je kršćane, naročito nakon smrti Stjepana. Nakon obraćenja Pavao propovijeda u sinagogama Damaska i Jeruzalema Radosnu vijest, no zbog sukoba s opozicijom, povlači se u Tarz i dolazi do potpune jasnoće svog misijskog djelovanja. U Korintu Pavao ostaje godinu i po, ima uspjeha među poganima (Prozeliti - pogani, preobraćeni na židovstvo), no Židovi su ga optužili pred rimskim namjesnikom Galionom. Galion je odbio židovsku tužbu, a Pavao je otišao u Efez. 57. godine Pavao se uputio u Makedoniju i Grčku. U prvom rimskom sužanjstvu biva oslobođen i ostvaruje plan putovanja u Španjolsku, no drugo rimsko sužanjstvo, dovodi ga do mučeništva, pada u Neronovu vladavinu, no ne može se sa sigurnošću uvrstiti u Neronov progon. Pavao je bio pneumatik i karizmatik (darove, proroštvo i glasolaliju daje im Duh Sveti). Nisu bitno potrebni za opstanak općina. Žarište i vrhunac službe Božje jest svetkovanje **Euharistije**, večere Gospodnje.

1.7 NEPAVLOVSKE OPĆINE MEĐU POGANIMA. DJELOVANJE APOSTOLA PETRA. NJEGOV BORAVAK I SMRT U RIMU - PETROV GROB

O životu i djelu apostola pišu tek apokrifna Djela apostolska iz 2. i 3. st. Vrela svjedoče samo o trima vodećim apostolima: Petru, Ivanu i Jakovu mlađem. Nije poznato kako je Petar stigao u Rim i koliko je boravio u njemu (uz prekide!?). Sigurno stiže u Rim 42/43. godine. Euzebije Cezarejski (u. 339.) - «otac crkvene povijesti», misli da je Petar bio 25 godina rimski biskup, no to nije točan podatak. Sigurno stradava u Neronovim progonima sredinom 60-ih godina I. st. (64?). O njima izvještava Klement, treći nasljednik Petrov. (Klementovo pismo iz 96. godine u Rimu.) Autor Ivanova evanđelja govori o Petrovoj smrti na križu (poput Gospodina Isusa, samo na Petrovu molbu, sa glavom nadolje), ali šuti o mjestu Petrova mučeništva. Oko Petrova groba također postoje razna mišljenja. Oko 200. godine prevladalo je mišljenje da se grob nalazi na vatikanskom brežuljku. Oko 260. godine smatralo se da se grobovi apostola Petra i Pavla nalaze na Via Appia, na mjestu današnje crkve sv. Sebastijana. Danas se sa sigurnošću zna da su grobovi u Bazilici Sv. Petra u Vatikanu, na najvećem rimskom trgu.

Židovstvo u dijaspori - snažan posrednik kršćanskog navještanja.

Istok - težište širenja. Svjedok toga u Bitiniji (Mala Azija) je carski namjesnik, senator i konzul Plinije Mlađi. Iz Male Azije i Sirije se širi u Mezopotamiju, gdje je nakon obraćenja kralja Abgara oko 200. godine, Edesa postala misijsko središte. U Dura-Europu na Eufratu nalazi se najstarija sačuvana kapela iz 232.g. U Egiptu je ishodište kršćanstva Aleksandrija (najveća knjižnica na svijetu!). Na Zapadu je Rim crkveni centar. U Galiji - Marseille u 1. st. Lyon i u 2.st. Vienne (dolina Rhone) U 3. st. širi se na cijelu Galiju. U Sjevernoj Africi u 2. st. kršćanstvo je vrlo rašireno. O tome izvještava

	Zapadno Rimsko Carstvo	Istočno Rim
100.g.	> 1000	
200.g.	> 10.000	
300.g.	2 milijuna	5-6 milijuna
400.g.	4-6 milijuna	10-12 milijuna

Da su kršćani bili malobrojna manjina potvrđuju podaci da je čitavo Carstvo oko 200.g. imalo oko 70 mil. st., a oko 300.g. 50 mil.. Seoska su područja dugo bila poganska (Pogani = pagus, pagani; selo, seljaci).

1.8 «Poslijeapostolsko vrijeme» - most između apostola i kasnije Crkve.

Uzima se da je progona kršćana bilo 10, jer se taj broj u mističnoj anticipaciji nalazio izražen već u 10 egipatskih zala. Tek u 3. st. sukob kršćanstva i poganske države postaje načelna stvar, kada je država postala uvjerena da kršćanstvo postaje sila koja ugrožava njezinu egzistenciju. Progon pod **Neronom** počinje poslije požara u Rimu (16.07. 64.). Neki optužuju Nerona da je on podmetnuo požar. Da bi odbio sumnju od sebe, prebacio ju je na kršćane i dao ih pohvatati, te okrutno poubijati. Neke je dao umotati u životinjske kože i bacio ih bijesnim psima, a neke je dao spaliti u svojim vrtovima, vezane za stupove, kao žive baklje. O progonima kršćana pod **Domicijanom** doznajemo ponajprije putem iskaza Melitona Sardijskog, koji je blizu tim događajima.

O pravnom položaju kršćana i odnosu poganskih vlasti u Maloj Aziji prema njima, za vrijeme cara **Trajana**, ne saznajemo iz kršćanskih vrela. Uvid u stav koji je rimska država zauzela prema kršćanima na početku 2. st., daje nam dopisivanje Plinija Mlađeg i njegovog carskog gospodara. Sa sigurnošću se može potvrditi samo dva mučeništva za vlasti Trajana. Mučeništvo biskupa Simeona Jeruzalemskog (umro na križu u dobi od 120 godina) i mučeništvo Ignacija Antiohijskog (točan datum smrti ostao nepoznat).

Pod **Hadrijanovim** nasljednikom **Antonijom Pijom** (138 - 161) bilo je nekoliko mučeništva. Poznata je okrutna smrt Biskupa Polikarpa iz Smirne (spaljen na lomači).

«Apostolski oci» - skupina pisaca iz neposredno poslijeapostolskog vremena, utjelovljuju živu vezu s apostolima.

Tu svakako spadaju: Klement Rimski, Ignacije Antiohijski i Polikarp Smirnski. Ignacije razlučuje episkope, prezbitere i đakone. Svaka općina ima jednog episkopa, kojemu je podčinjen kolegij prezbitera i đakona.

Ranokršćanski spisi: Diognetovo pismo, Barnabino pismo, Didahe i Hermin «Pastir» - naslov je po središnjem liku, koji nastupa kao učitelj kršćana. Kršćanski apologeti su odlučili svojim djelima informirati čitateljstvo o pravom značenju kršćanske religije, a to je ujedno bila i obrana od sumnjičenja i krivih sudova poganske okoline.

Prvi apologetski pisac bio je Atenjanin Kvadrat (Kodrat), koji je caru Hadrijanu poslao jednu «Apologetiku». Drugi apologet je suvremenik Kodratov, Aristid. Treći je Justin preobraćenik iz grčke

poganske obitelji, koji je kao upravitelj jedne škole u Rimu, umro 165. godine, mučeničkom smrću. Napisao je 2 Apologije. Tacijan iz Sirije, učenik Justina, njegova djela predstavljaju određeni nazadak. Atenagora - grčki filozof iz Atene, raspolaže vještijim perom od dosadašnjih apologetičara. «Crkveni otac» - naziv za teologe čiji je cilj da polazeći od objave dublje teološki proniknu blago vjere. Većina ih je biskupa.

Značajke: 1. pravovjernost u nauci;

2. svetost u životu;

3. crkveno priznanje

4. pripadnost crkvenoj antici.

Prvi teolog 2. st. bio je biskup Irenej Lionski (u. oko 202.godine.).

Glavno djelo: «Protiv hereze». Od njega najstariji popis rimskih biskupa.

U Sjevernoj Africi Tertulijan (u. poslije 220. u Kartagi). Dvije tvrdnje:

1. Krist je svoju nauku predao samo apostolima da je navijeste;

2. Apostoli su sami predali nauku biskupskim Crkvama.

Prezbiter Hipolit (u. 235.) - napisao spis «Obračun sa svim krivovjerjima». Crkveni ustav «Apostolska predaja» (220.) Sicilijanac Panten oko 180. otvara kršćansku filozofsku školu u Aleksandriji. Atenjanin Klement (140/150. - poslije 216) - oko 200. radio kao kršćanski filozof i učitelj mudrosti. Njegov učenik bio je mladi Origen (185. - oko 254.).

1.9 Rascjepi i krivovjerja

1. Judeokršćanski krugovi - hereze ebionita, nazareaca i elkesaita. Niječu Isusovo božanstvo.

2. Gnostički sistemi - Predstavnici tzv. «kršćanske gnoze»: Satomil u Antiohiji, Bazilid u Aleksandriji i Valentin u Rimu. Ta gnoza povlači kršćanstvo u opasan vrtlog sinkretizma. (Gnoza = spoznaja, znanje, mišljenje, ćud; sinkretizam = jedinstvenost.)

3. Manihejstvo - potječe od Perzijanca Manija (215 - 273). Zastupa strogi dualizam: borba svjetla i tame, počela dobra i zla, duha i materije.

4. Marcionstvo - od Marciona iz Sinope. 139. dolazi u Rim. Biva isključen iz Crkve, osniva svoju Crkvu. Odbacuje SZ i propovjeda strogi dualizam. Strogi etički rigorizam (usmjeren protiv Židova).

5. «Enkratiti» - uzdržljivci. Svi kršćani se moraju uzdržavati od mesa, vina, pa i braka.

6. Montanizam - kršćanska sekta u prvim st. n.e.; propovijedala je najveću moralnu strogost, askezu, post i suzdržavanje od tjelesnih užitaka; sekta je dobila ime po svom osnivaču Montanu iz Frigije (2. st.) i vrlo se brzo proširila; službena crkva osudila je montanizam na prvim svojim koncilima, jer je poricao hijerarhiju i time zaprijetio svećeničkom staležu.

Montan prigovara Crkvi da je odviše svjetovna. Nagovješta neposredni dolazak 1000 - godišnjeg

Kristova carstva (hilijizam). Progoni kršćana u Rimskom Carstvu Nemaju pravne osnove, nije ni istraga otvarana.

1.10 Tri vrste kršćanskih izvještaja o progonima:

1. Prvi zapisi o mučenicima - službeni sudski zapisnici ili kazivanja očevidaca. 2. «Passiones» ili «Martyria» - prikazi vjerodostojnih suvremenika, većinom iz druge ruke. 3. Legende i priče - nemaju gotovo nikakve povijesne vrijednosti.

Tok progona u tri faze:

1. razdoblje - do 100. godine. Prvi progon - Neronov (54 - 68) Drugi progon - Domicijanov (81 - 96) - Apostol Ivan protjeran na otok Patmos (tamo napisao Otkrivenje ili Apokalipsu).

2. razdoblje - 100. - 250. godine. Kršćanska vjera smatrana neprijateljskom prema ljudima i državi. Septimije Sever (193 - 211) - progoni u Sjevernoj Africi, Egiptu i na Istoku (202. g.)

3. razdoblje - 250 - 311 godine. Novicijan 251. se odvaja od rimske Crkve. Nazivaju se «čistim kršćanima» (katharoi). Sekta se održala do 4. st. **To je prvi crkveni raskol u rimskoj Crkvi.** Valerijan 257. izdaje edikt protiv klera. Dioklecijan (284 - 305): 303. - 311. sukob kršćanstva i Rimskog Carstva. Konstantinom Velikom sukob prestaje pobjedom kršćanstva. Tek Decije (249 - 251) izdaje zakone, te progoni dobivaju pravnu osnovu.

Najveći progon počinje ediktom od 23. 02. 303. Na istoku Galerije nastavlja progone (305 - 311.) No u travnju 311. izdaje edikt o toleranciji, konačno priznanje prava na opstanak kršćanstva. Maksim Daza također nastavlja progone.

II RAZDOBLJE od 312 do 604 godine

OD KONSTANTINA VELIKOG DO GRGURA VELIKOG

1. Konstantin sin Konstancija Klora i Jelene r. 285. u Naissusu (Niš u Srbiji), mladost provodi u Nikomediji na Dioklecijanovu dvoru. 305. bježi k ocu u Galiju. G. 306. vojska ga u Britaniji izabrala za cara. G. 312. pobjeđuje Maksencija, nakon što se pomolio Kristu. Čini mu se da je kršćanstvo nadmoćno. G. **313. s Licinijem je izradio Milanski program tolerancije (Milanski edikt)** - priznaje kršćanima ravnopravnost s drugim religijama. Ukida porez svećenicima (312/13.), smrtnu kaznu na križu (315) - rimska kazna za robove, križ = znak sramote i poniženja, sada križ = znak svetosti i uzvišenja, zatim, određuje da se svetkuje nedjelja (321), ukida haruspicije - pogansko promatranje žrtvenih životinja za tumačenje Božje volje (319. tj. 321). 320. na Petrovu grobu postavlja temelje za Crkvu sv. Petra. 330. osniva Konstantinopol (Carigrad) kao novu kršćansku prijestolnicu («drugi Rim», što nije pravilno). 325. saziva prvi opći («ekumenski») koncil u Niceju - pokušaj uklanjanja razlika (zbog prvih raskola). Umro na Duhove 337. Kratko vrijeme prije smrti biskup Euzebije mu podjeljuje sakrament krsta. Na Istoku ga slave kao sveca, tj. «trinaestog apostola».

2. Crkvi je sad postalo lakše da ispunjava svoje zadaće. Koncilski dekreti objavljeni kao zakoni carstva, ugrađeni u politički život.

Konstantinovi sinovi nastavili očevu politiku. **Julijan Apostat** («Otpadnik») 361 - 363. vraća se na poganstvo. No, već **Jovijan** (363 - 364.), vraća kršćanstvo.

Car Gracijan na Zapadu (375 -383), te Teodozije Veliki na Istoku (379 - 394.) i svemu Carstvu (395)

proglasuju kršćanstvo jedinom ovlaštenom religijom (državna religija).

3. Najviše prigovora ide Konstantinu. Iako se nazivao «subiskupom» bio je samo car. Potpuno je vladao episkopatom, potpuna pokornost njegovim zahtjevima, čak i onda kad su zadirali u crkveno područje.

Konstantin ne shvaća ozbiljnost Arijevog napada na Kristovo božanstvo.

385. carski uzurpator Maksim dao pogubiti španjolskog svjetovnjaka, utemeljitelja asketsko pokreta u Španjolskoj i Galiji. Predstavnici Crkve su taj postupak najoštrije osudili.

Tri velike skupine teoloških tema:

a) nauka o Trojstvu (trinitarna nauka);

b) kristologija

c) nauka o opravdanju (na Zapadu).

a) U nauci o Trojstvu: odrediti unutrašnji odnos Oca prema Sinu.

Dva «monarhijanistička» smjera:

1. Adopcijanizam: Krist pravi čovjek, od Boga «posinjen». Izvorni Bog samo Otac. Krist je prihvaćeni Bog.

2. Modalizam: Krist samo oblik pojave. Jednom kao Otac, drugi put Sin, a treći kao Duh Sveti. Za nas trpio Otac.

Crkva je oba smjera odbacila.

Kristologiju Logosa osmislio Origen u aleksandrijskoj školi. Logosa - Krista podredila Ocu (subordinacija), a Svetog Duha podredila Kristu. Pluralistički monoteizam.

Antiohijska teološka škola - Logos tek drugotni Bog, u Kristu dijeli božansko od stvorenjskoga. Osnivač joj je Lukijan (u. 312). Iz nje proizašao Arije. Po Ariju Logos - nije pravi Bog, već demijurg = polubog. Tako niječe Kristovo božanstvo.

Sinod u Aleksandriji (318/19. ili 323.) osudio njegovu nauku kao herezu, izopćen iz crkve. Sinod u Niceju (20. 05. - 25. 07. 325.) - Arije brani svoju nauku. 17 biskupa pristaje uz njega. Pobjeđuje pravovjerna stranka. **Definirana ispravna nauka (Apostolsko vjerovanje).**

Arije i pristaše konačno izopćeni iz kršćanske Crkve i prognani. Sam Konstantin naređuje da se njihovi spisi spale. Konstantin popušta, Arije se vraća u Crkvu, biskup Atanazije se suprotstavlja, biva prognan po pet puta, ali sve do smrti (373), brani nicejsko pravovjerje.

Kod samih arijevac nastaje raskol. Pod carem Gracijanom (375 - 383) nastupa primirje, a car Teodozije (379 - 395) saziva 381. drugi opći, carigradski koncil. Priznato božanstvo Duha Svetoga.

Razlika Istoka i Zapada! Istok: Duh Sveti proizlazi «Od Oca preko Sina». Zapad: Duh Sveti proizlazi «od Oca i Sina».

Dodatak «Filioque» smatraju interpretacijom. Istok je to nazvao krivotvorenjem vjeroispovijesti, optužio Zapad za krivovjerje. Ta nejasnoća postala je jednim od razloga raskola 1054. i ostala «kamen spoticanja» sve do danas.

b) U kristologiji: Origen iskovao riječ o «Bogočovjeku» u Isusu Kristu. Tu misao razvijali i: Atanazije, Bazilije, Grgur Nazijanski i Grgur iz Nise. Patrijarh Ćiril Aleksandrijski govori o fizičkom jedinstvu i o «jednoj naravi Logosa koji je postao tijelom.» Diodor iz Tarza (u. prije 394.) - naglasio vrlo snažno puno ljudsko bivstvo Kristovo. - Božanski se Logos u čovjeku Kristu nastanio kao u hramu.

Carigradski patrijarh Nestorije izveo zaključak da Marija nije «Bogorodica», već samo «Kristorodica», rodila čovjeka Isusa. Treći ekumenski koncil u Efezu 431. - osuda Nestorija prihvaćen naziv «theothókos» («Bogorodica»). Nešto kasnije 43 antiohijska biskupa otvaraju protukoncil. Car hapsi i Ćirila i Nestorija. Nestorije prognan, u progonstvu i umire 451. godine. Pristaše Nestorija osnovali nestorijansku Crkvu, koja i danas postoji u Iraku, Iranu, Siriji (80 000), Indiji (5 000), te u Americi (25 000).

Car Teodozije sazvao na nagovor Dioskura 449. u Efezu «carski koncil». Papa Leon I (440 - 461), ga proglašava «razbojničkim sinodom». Na Papinu molbu car Marcijan, (450 - 457) sazove četvrti opći koncil u Kalcedonu 451. - najveći ekumenski sinod antike (oko 350 biskupa).

I.sjednica: Dioskur optužen,

III. sjednica: Dioskur skinut, sinod odbacio nauku o jedinstvu naravi u Kristu.

IV. sjednica: definirao kao dogmu: u Kristu su dvije naravi, nesmiješane i neodijeljene, povezane u jednoj osobi ili hipostazi. Zapad usvaja vezani dualizam, Istok razvija tzv. «političko monofizitstvo». Monofizitizam = Krist ima samo božansku narav (bez ljudske).

Car Justinijan zaštitio monofizite. Tzv. «spor oko tri poglavlja» poveo 551. Papa Vigilije odbio sudjelovati na petom općem koncilu u Carigradu 553. No, slabog papu 554. Justinijan prisili na prihvata koncilskih zaključaka. Posljedice su zastrašujuće. Jedinstvo crkava još jače podriveno. No, Zapad ga ipak priznaje ekumenskim koncilom. Patrijarh Sergije Carigradski zastupa jedinstvo volje u Kristu (monoteletstvo). Uspio je zavarati papu Honorija, pa je papa u pismu prihvatio monoteletstvo. Kasnije se to pismo kod protestanata uzima kao dokaz protiv papine «nepogrešivosti» (no, ne s pravom).

Car Konstantin III. sazvao šesti opći koncil, treći carigradski, od 07. 11. 680. - 16. 09. 681.: osudio monoteletstvo i njegove sljedbenike, pa i papu Honorija. Taj koncil je potvrda kalcedonskog koncila. 787. godine sedmi opći koncil, drugi nicejski - dopustio štovanje slika. Razlika od obožavanja koje ide samo Boga. 869/70. godine, osmi opći koncil, četvrti carigradski - dokrajčio Focijev raskol i rehabilitirao carigradskog patrijarha Ignacija.

c)TEOLOGIJA ZAPADA (Augustin, nauka o opravdanju i milosti) Zapad se bavi soteriološkim problemima. (Soteriologija = nauka o svecima.) 100 godina nakon Ciprijana javljaju se jači teolozi na Zapadu.

Ambrozije milanski, Jeronim i nadasve, Augustin.

1. Ambrozije (339 - 397) - 374. postaje milanski biskup, još nekršten. Bori se protiv arijevtva i pomaže da nicejsko vjerovanje pobijedi. Zanimaju ga pitanja pokore, grijeha i milosti. Unapređivao asketski pokret, utvrđujući put zapadnom redovništvu. Suprotstavlja se političkom monofizitstvu. Politička vlast ne proteže se na crkveno područje, državna vlast samostalna, nosioc poretka u građanskom životu. (Na Istoku - teokracija = božja vladavina; teos - bog + kratéin - vladati grč.) Velik pjesnik himni. Obratio je i Augustina.

2. Augustin (354 - 430) - «Čovjek kršćanske antike, kojeg najbolje poznajemo.» Sukobljava se s pelagijevcima. 418. ispošljava njihovu osudu. Sukob nastavlja i nakon smrti Pelagija (u. 422). Jedan od otaca redovništva (augustinska regula). «Heretici se moraju radi svog spasa i protiv svoje volje prisiliti.» - Augustinova pravna zasada, njegova zabluda. To postaje načelo srednjovjekovne inkvizicije. I Luther i Calvin su je koristili. (Za one koji žele znati više: pročitati: «Ispovjesti» - Augustinova autobiografija i njegovo najveće djelo «O državi Božjoj», /De civitate Dei/)

3. Jeronim (r. Oko 347. u Stridonu, Dalmacija - u. 30. 09. 419/20.) 379. u Antiohiji posvećen za svećenika. U Carigradu (380/81.) sluša Grgura Nazijanskog. Sprijateljio se s Grgurom iz Nise. 382. - 385. živi na papinskom dvoru. Revizija latinskog teksta Biblije (Vulgata). Nakon smrti pape, vođa asketa, među klerom omražen. 386. stalno nastanjen u Betlehemu, gdje vodi samostan. Stvorio književno djelo golema opsega. Bio je «bez sumnje, najučeniji od svih latinskih crkvenih otaca, najveći polihistor svog vremena». (Polihistor = sveznalica.)

4. Papa Grgur I Veliki (590 - 604) - Papa Pelagije II ga 579. šalje u Carigrad kao svog zastupnika (apokrizijara). 14 godina bio papa - sačuvana 854 pisma svjedoče o njegovoj velikoj djelatnosti. Pokušavao osposobiti Crkvu da pomogne svijetu prilikom germanskih provala i od seobe naroda. Prekinuo ovisnost Rimske Crkve o Bizantu. Vodi samostalnu politiku. Reformirao je kler, napisao «Liber regulae pastoralis». Osnovica za svećeničko obrazovanje u srednjem vijeku. Spis «Moralia in Job», temeljni priručnik moralne teologije i asketike u srednjem vijeku. U liturgiji reformirao misu i kanonu dao današnji oblik. Kanon - crkveni zakon. Osnovao rimsku pjevačku školu.

2.1 ASKEZA I REDOVNIŠTVO U STAROJ CRKVI

U redovništvu se nalazi dio nepatvorenog samostvaranja Crkve. Podrijetlo zahvaljuje evanđelju. Postojati samo za Boga.

Da to postignu odriču se:

- 1. svoje imovine (siromaštvo);
- 2. tijela i obiteljske sreće (celibat)
- 3. svog vlastitog ja (poslušnost, potpuna podložnost drugima).

U pracrkvi često susrećemo asketske likove. Za Pavla enkrateia - uzdržljivost je osobito darovana milost. No, on kaže: «Svatko neka ostane u onom stanju u kojem ga je zatekao (Božji) poziv.» (1Kor, 7,20) Hereza = «Evanđeoski svijet» obaveza za sve i svakog. Zadatak redovništva je da odmaknutost od svijeta predstavlja i predočuje svojim životom kao uzor. (Ne bijeg od svijeta!) Sv. Antun i sv. Pahomije utemeljitelji redovništva.

Sv. Antun (251.- 356., dakle umro u dobi od 105 godina!) - prvi pustinjač, osnivač pustinjaštva. Život mu opisao Atanazije Veliki (357).

Sv. Pahomije (287 - 347) - 320. godine utemeljio prvi samostan (cenobitstvo = zajednički život), u Tabenisi na Nilu. Ime «monah» nije više pristajalo, ali je prihvaćeno, jer je svaki pojedinac imao

zasebnu čeliju u samostanu.

Bazilije Veliki (u. 379.)-daje cenobitstvu regulu. Benedikt Nurijski daje pravi oblik zapadnom redovništvu. 529. sastavlja u Montecassinu samostansku regulu koja je dobila veliko značenje.

2.2 RIM I PATRIJARŠIJE ISTOKA. PITANJE PRIMATA

Rimska općina - najstarija, najveća i jedina apostolska općina na Zapadu. Kako se Petar smatrao njenim osnivačem, a njegovo prvo mjesto među apostolima nije nitko osporavao, ni prvenstvo rimske općine nije osporavano.

Rimski biskup izvodi svoje apostolsko nasljedstvo neposredno od Petra. I u pravnim i disciplinskim pitanjima uživao je rimski biskup već za rana visoki ugled. Nicejski koncil (325) sankcionirao «stari običaj» da Antiohija, Aleksandrija i druge «eparhije» imaju ista prava kao i Rim.

Jeruzalem dobiva počasno mjesto. Novi položaj kad je Konstantin 330. prenio sjelo u «novi Rim», Byzantium - Konstantinopolis.

Drugi opći koncil 381. stavlja carigradsku stolicu ispred Antiohije i Aleksandrije, odmah iza «starog Rima». Rimu još uvijek priznat primat.

Sinod u Sarduki (342/43) - pokazao prvi put raskol Istoka i Zapada. Braneći se od političkih zahtjeva Carigrada, naglašava se religijski temelj primata na apostolu Petru. Kalcedonski koncil - nije spriječio izglasavanje istih prava carigradskom patrijarhu kao i rimskom biskupu 28. kanonom. Papa Leon I Veliki protestira zbog 28. kanona. Papa Gelazije I (492 -496) razvija nauku o dvije vlasti: duhovna vlast ne ovisi o svjetovnoj, svaka od njih je nadležna za svoje područje. Oblikovao dualističku formulu na kojoj se zasniva razvoj na Zapadu.

II. DOBA

CRKVA U SREDNJEM VIJEKU

1. razdoblje (500 - 700): površan susret germana i vjerovjesnika.
2. razdoblje (700 - 1050): dublje prožimanje. Stvaranje kršćanskog Zapada. Mnoge osnovice germanskog života.
3. razdoblje (1050 - 1300): Crkva je izvela protuudarac.
4. razdoblje (1300 - 1500): vrijeme raspadanja zapadnjačke zajednice naroda.

3.1 I razdoblje: 500 - 700.

Germanska su plemena nastupila neprijatelji i rušioći Carstva. Tragedija počinje 375. provalom Huna iz Azije u istočnu Evropu. Granicu Carstva najprije prelaze Zapadni Goti.

Istočnorimski car Valent u bici kod Drinopolja 378. poražen od zapadnogotskog kralja Fritigena i ubijen. Nakon smrti Teodozija Velikog, Zapadni Goti krenuli u Grčku (396), odvraceni od Carigrada, krenuli prema Italiji (401), a 410. Rim pada u ruke kralja Alarika. To potiče sv. Augustina da napiše djelo «De civitate Dei» (413-426). 425. Vandali pustoše Španjolsku, 425. osvojili «žitnicu» Italije - Sjevernu Afriku.

Huni ponovo kreću. 451. na katalaunskim poljanama odbili ih ujedinjeni Rimljani (Ecije) i Zapadni Goti. 452. krenuli prema Italiji. 453. papa Leon I. Veliki nagovara Atilu da ode iz Italije. Iste godine Atila umire.

455. Vandali ponovo logoruju pred vratima Rima. 472. germanski vojskovođa Ricimer osvaja Rim na juriš. Istočni Goti s Totilom na čelu, to isto čine 546 i 549, a bolje ne prolazi ni 552. kad ga je osvojio bizantski vojskovođa Narses. 476. skinut zapadnorimski car Romul Augustul, na prijestolje stavljen skirski knez Odoakar. (Pad Zapadnog Carstva!) Tek istočnorimski car Justinijan (527 - 565) u ratu protiv Gota uspijeva ponovo zavladatai Italijom.

Ponovo poganski Langobardi uspostavljaju vlast nad Italijom od 568 - 774. Rim je u Istoku vidio opstanak rimskog carstva. Polugot Vulfila (511-582) upoznao u Carigradu kršćanstvo u arijevsom obliku. Pošto ga je Euzebije Nikomedijski (arijevac) postavio za biskupa arijevsog kršćanstva nad Gotima (341.) od Gota su sva germanska plemena prihvatila arijevsko kršćanstvo. Arijevstvo smatrano germanskom nacionalnom religijom, branili je od pravovjernog katoličkog vjerovanja. Teodorik Veliki planira osnovati arijevsku germansku državu na rimskom teritoriju.

Plan je slomio otpor franačkog kralja Klodviga koji je postao katolik. (Božić, 496. u Reimsu.) Stvorio preduvjet za stvaranje kršćanskog Zapada. Zasluga rimske katoličke Crkve za donošenje kršćanske vjere i antičke kulture narodima Sjevera. Prva vjerovjesnička središta - stari rimski biskupski gradovi. Franačka «Lex Ribuarica» (633/634) obazire se na «cives Romani» dajući im pravo da žive po rimskim zakonima.

I Crkva živi po rimskom pravu. Avit iz Vienne - radi na obraćenju Burgundana. Remigije iz Reimsa - obraćenje Franaka, osniva biskupije. «Lex salica» - staro salijsko-franačko pravo - počinje riječima koje slave Krista. Franačka Crkva je površna, njene veze s Rimom su zamrle.

Irsku Rim nije nikad osvojio. Prvo vjerovjesništvo Otok prima prije 400. iz Britanije. Irsko kršćanstvo postaje nam bliže u povijesno pouzdanoj osobi Britanca Patrika (385 - 461), koji se smatra pravim vjerovjesnikom Irske. Crkveno sjedište i metropolija bio je od 444. Armagh na Sjeveru Irske. Velik broj samostana. Upravljači Crkve nisu biskupi nego opati. U 6. st. redovništvo veoma rašireno. Samostani postaju škole duhovnog života i pobožnosti. Zlatno doba irske Crkve traje do oko 740. godine. Od irskih svećenika-redovnika celibat i molitveni časovi postaju obavezne crte čitavog svećeničkog staleža na Zapadu. Irski svećenici nisu se zatvarali prema svijetu. Njihov asketski ideal bilo je sveto hodočasništvo. Kolumban Mlađi (530-615) - najznačajniji od irsko-škotskih putujućih vjerovjesnika i osnivača samostana. Snažno djeluje na crkveni život u franačkom carstvu, naročito na pokorničku i ispovjedačku praksu.

Još u vrijeme Rimljana postoji crkvena organizacija u Britaniji. Biskupi su im već prisutni na koncilu u Arlesu (314). Nakon što se Rimljani 407. povlače, poganski Piuti, Angli, Sasi protjeruju kršćansko stanovništvo, kršćanstvo posve propada.

596. papa Grgur Veliki šalje priora samostana sv. Andrije, Augustina u Englesku. 597. već pokršten kralj Kenta Ethelbert. Uz Kent od 624-633. na kršćanstvo prelaze Wessex i Northumberland. 680-690. obratio se i Sussex. Uskoro čitav anglosaski narod prelazi na kršćanstvo. Prvi značajni anglosaski misionar je Wilfried biskup u Yorku. 678/79. ovlašten da pođe propovijedati među Frižane. 689. pridružili su mu se učenici Egbert i Wigbert. 690. Willibrord dobiva od franačkog majordoma Pipina Donju Šledu za misijsko područje. 697. osniva samostan Echemach, gdje umire 735. Pod njegovim vodstvom započeo je Winfried Bonifacije misijski rad.

3. 2 II.razdoblje: 700 - 1050.

Winfried Bonifacije - najveći anglosaski misionar na Kontinentu. Utro je put kršćanskoj zajednici naroda u Evropi. 719-722. djeluje kao vjerovjesnik. 722. odlazi po drugi put u Rim, polaže tzv. suburbikarnu biskupsku zakletvu, koja znači vrlo tjesnu vezu i jedinstvo s Rimom. 723-732. počeo vjerovjesnički rad u Hessenu. Papa Grgur III. 732. imenuje ga nadbiskupom bez stalnog sjela, ovlastio ga da postavlja biskupe u biskupijama koje bude osnovao. 738-747. posvećuje se organizaciji i reformi Crkve u franačkom carstvu.

21. 04. 743. održao »Concilium Germanicum I« - novo uređenje austrazijske Crkve. 743/44. - održane sinode za Austraziju i Neustriju. 745. - već se održavala opća franačka sinoda. 747. - sklopljen savez između pape i franačkih biskupa. Bonifacije se povlači. 748. izabire Mainz za svoje metropolitansko sjedište. Na posljednjem putovanju u Friziju oko 753/54. ubijen od poganskih Frižana.

3.2.1 SAVEZ PAPINSTVA S FRANAČKOM DRŽAVOM

Prodor Arapa i Islam razbili su staro helenističko-rimsko kulturno jedinstvo. Sredozemno more brana između islama na jednoj i kršćanskog zapadnog svijeta na drugoj strani. Bizant - predstraža kršćanske vjere i Evrope na Istoku. Muhamed (571 - 632) - stvorio među Arapima religiozno-politički pokret. Razvio misaoni svijet sa staroarapskim, židovskim, kršćanskim i gnostičkim idejama.

Bitni je strogi monoteizam. Alahov prorok, propovijeda predanje volji Božjoj («islam»). Muslimani = «pobožni». Nauka mu ima ideju da ljudski rad i sudbinu Bog unaprijed određuje (kismet, fatalizam).

622. bježi iz Meke - početak novog računanja vremena («hiđra») i dolazi u Jatrib = Medina («Grad prorokov»). 630. vraća se u Meku, islam postaje arapska nacionalna religija. Kalif Omer (634-644) - osnivač arapskog svjetskog carstva. Nastaje 144 sura, poglavlja Kurana - objave Muhameda. Carigrad herojskom borbom (674-678) spriječio Arape da prodru na Zapad. 717-718. pred Carigradom muslimani hametice poraženi.

Na Rim navaljuju Langobardi, no Grgur Veliki ih nagovara da prekinu opsadu i obraćuje ih na kršćanstvo, ali još nesuglasice. Karlo Martel uskraćuje pomoć papi, jer su mu Langobardi trebali protiv najezde muslimana. Karlo Martel - Karlo «Čekić» razbija 732. Arape i spašava Evropu od islama.

Stjepan II. ponovo traži franačku pomoć, Pipin ga uslišava. Pipin 751/52. istupi pred sabor i daje da ga proglaše za kralja Franaka. Papa franačkom metropolitu naredi da Pipina pomaže i udjeli mu sakralnu posvetu. 07. 01. 754. sklopljen savez između Franačke i papinstva. Ujedno je to bio prekid Rima i Bizanta. **Pipinova darovnica** (Ravena, Istra, itd.) - **temelj buduće Crkvene Države**.

Bizant dogovor pape i Franaka ne priznaje.

750-760. - Konstantinova darovnica - ranosrednjovjekovna krivotvorevina. Imala je značaj naročito u 11. st., no od 15. st. konačno utvrđeno da je krivotvorevina.

3.2.2 KARLO VELIKI (768-814.)

dovršio povezivanje franačke države s Rimom - stvorio osnovicu sveopćeg zapadnog carstva. 781. Karlo priznaje papi rimsku vojvodinu, ravenski egzarchat, Pentapolis, Sabinu, južnu Tusciju kao samostalna upravna područja. Tako nastaje Crkvena Država koja traje do 1870. Karlu je ideal stvaranje augustinovske «božje države». Palača u Aachenu od 790. Karlova redovita prijestolnica. Od 789. u Aachenu održavane crkvene sinode. Karolinška minuskula - osnovni oblik srednjovjekovnog pisma. Još i danas se složimo njome u tzv. latinici.

Benediktinska regula - obavezna za sve franačke samostane. Kao «vladar Evrope» Karlo oko 800. ostvario političko jedinstvo zapadnog svijeta. Mogao se mjeriti s Bizantom i arapskom velesilom. Kipoborstvo (ikonoklazam) - carica Jelena priznaje štovanje slika na II. nicijskom saboru 787. bez Karla, te ovaj otkazuje ženidbeni plan. Dao poticaj da se sastavi državni spis tzv. «Libri Carolini» (790.) usmjeren protiv štovanja slika. Nije shvaćena razlika štovanja i klanjanja. Karlo već od 795. pomišlja na carstvo. Želi franački narod proglasiti državotvornim. U tome ga sprečavaju i Rim i Carigrad.

Papa Leon III. izbrisao ime bizantskog cara iz liturgijskih molitvi i upisao Karlovo ime. (Tzv. «Translatio imperii».) Na Božić 800. papa proglasio Karla za kralja. Karlo se s tim nije odmah pomirio. Tek ljeti 801. počeo nositi kraljevski naslov.

U Istočnom Rimu taj mu naslov priznaju pro forma tek 812., priznavši drugorazredno Zapadno carstvo. 1165. Karlo proglašen «Svetim» od protupape Paskala III. Rim tu kanonizaciju nije preuzeo, ali dopušta da se Karlo štuje kao mjesni svetac. Rasap karolinškog carstva i «Saeculum obscurum» rimske Crkve Ljudevit Pobožni (814-840). U početku provodi reformni program svog oca, duhovni život ima jedinstven procvat. Dobro unapređivao crkveni život. Institutio canonicorum (816) - život svećenika u samostanskim crkvama. Capitulare monasticum (817) - samostani se drže Benediktove regule. Capitulare ecclesiasticum (819) - štiti svećeništvo u patronatskim crkvama. Nastavljen vjerovjesnički rad na sjeveru. Provodio ga sv. Ansgar. Osnovao je 831. u Hamburgu nadbiskupiju, prebačena u Bremen, u njoj Ansgar umire 865.

Od 864. među Slavenima djeluju braća Metodije (u. 885) i Ćiril (Konstantin, u. 869).

Preveli SP na slavenski jezik i stvorili liturgiju na slavenskom jeziku. Uspjehe im uništila mađarska provala (906). Podjela carstva među Ljudevitove sinove dovela do sukoba među braćom i do rasapa carstva. Verdunskim ugovorom (843) - podjeljeno carstvo na tri djela. Arnulf Koruški (887-889) - s njim isčeznulo karolinško carstvo

Crkva pod Leonom IV. i Nikolom I. doživljava procvat, no odmah zatim pada u tzv. «saeculum obscurum» - mračno doba. Nikola I. - kao duhovna glava Crkve smatrao se ovlaštenim da bdi nad cudorednim životom vladara. Podršku za to dali su mu tzv. Pseudoizidorovi dekretali (između 874. i 882). Na tim dekretalima su se zasnivala papina presizanja u političkim stvarima srednjega vijeka. Vec Cezar Baronius (u. 1607) razdoblje od 880 - 1046 (do Grgurove reforme) naziva «saeculum obscurum». Papinstvo je spalo na rimsku biskupiju, bilo je na milost i nemilost prepušteno vlastoljubivog plemstva. Papa Ivan XII - raskalašeni Alberikov sin Oktavijan. Prvi papa koji je promijenio ime.

3.2.3. OTON VELIKI I OBNOVA ZAPADNOG CARSTVA OTON VELIKI (936-973)

Uspostavio red i sigurnost unutar države. Zahvatio i crkveni život. Davao je biskupima kraljevska i grofovsko prava. Temelji za postanak duhovnih kneževina i srednjovjekovne feudalne Crkve. Određeni biljeg Njemačke sve do sekularizacije 1803. (Sekularizacija = pretvaranje crkvenog vlasništva u državno vlasništvo.)

Po Otonovu političkom shvaćanju Crkva i kršćanska država su jedno. U samostanima procvata kršćanska umjetnost i kultura (Otonova renesansa). Oko 1000. godine - romanički stil (bazilika sv. Mihaela). 960. nevrijedni papa Ivan XII. Pozove Otona upomoć Rimu. U kolovozu 961. Oton s vojskom kreće u Rim. 31. 01. 962. utaborio se pred Rimom (Monte Mario). 02. 02. Ivan XII. mu dolazi u susret i u crkvi sv. Petra ga kruni za cara (ostvaren Otonov san o obnovi Zapadnog Carstva). No, Ivan XII. kuje zavjere, pa se Oton vraća u Rim i na sinodu u sv. Petru svrgava Ivana XII. (04. 12. 963.). Novi papa Leon VIII. (963-965). Oton II. (973-983) - 981. na Uskrs dolazi u Rim. Nastavio

carsku politiku oca Otona I. 982. uzima naslov «Romanorum imperator augustus». Umro u Rimu od malarije (07. 12. 983.). Ostavio trogodišnjeg sina Otona III. (983-1002) - zahvaljuje svećenstvu svoju vladavinu. 986. krenuo u Italiju. Na uzašašće primio pomazanje i krunu. Protjeran iz Rima umire u Paterenu od malarije (23. 01. 1002.). Henrik II. Sveti (1002-1024) - posljednji car saskog podrijetla (tek 1014. okrunjen u Rimu). Snažna političko-religiozna kultura. Nakon smrti Henrika II. (13. 07. 1024.) nova vladarska loza: franački ili «salijski» carevi (1024-1125). Konrad II. (1024-1039) - na Uskrs u Rimu 1027. okrunjen za cara. Slijedi crkveno-politički smjer Henrika II. Pogrešno optužen kao simonist i «antiklerikalni laik». Pomaže ostvarenju reforme samostana.

Henrik III. (1039-1056) - daje biljeg političko-religioznoj jedinstvenoj kulturi. Sukobi trojice papa. Henrik 1046-47. svrgava svu trojicu i postavlja Klementa II. A i slijedeće pape car predlaže za «izbor». Car je bio gospodar Crkve.

III. razdoblje:

3.3. 1050-1300 PROCVAT CRKVE U RAZVIJENOM SREDNJEM VIJEKU

Klinijevski (Cluny) pokret - najznacajni redovnički pokret u srednjem vijeku. Samostan Cluny osnovan 908/910. Ima slobodu biranja opata. Postao jedna od najvećih religioznih snaga u Crkvi. Snaga mu je u preuzimanju idejno-duhovnog zadatka: molitve za kršćanski svijet. Reforma se širi već u vrijeme drugog opata Odon. Osnovan Savez samostana.

Klinijevstvo na vrhuncu u 11. stoljeću. U 12. st. Savez broji oko 3000 zajednica. Povijesni odnos klinijevske i grgurovske reforme - nema nekakvog izravnog utjecaja. Cluny nije postavljao pitanje investiture i ženidbe svećenika.

3.3.1. GRUGUROVSKA REFORMA I BORBA ZA INVESTITURU «Libertas Ecclesiae»

cilj grgurovske reforme, sadrži težnju da Crkvu oslobodi od upletanja velikaša. Bori se protiv laičke investiture (podjele biskupija i opatija od velikaša), i simonije (novčanog iskorištavanja). Crkva stoji iznad države. Crkveno-politička reforma. Dekret o izboru pape - III. Lateranski sabor 1179. - potrebna dvotrećinska većina, papa Grgur X. Uveo je 1274. **konklave**.

1918. Codex iuris canonici kodificirao izbor pape, a Pio XII. 1945. ga nadopunio. Henrik IV. osjeća se i kao rex (kralj) i kao sacerdos (svećenik). Grgur VII. od 1050. bori se za reformu, a od 1061. postaje službeni vođa pokreta. Kralj je običan laik, podložan Crkvi i obvezan na poslušnost. U spisu Dictatus Papae (1050) izrazio svoja načela: **papa je vrhovna glava kršćanstva («vidljiva», a Krist «nevidljiva»)**.

Na državnom Saboru 1076. Henrik IV. proglasi da je Grgur VII. svrgnut. Odgovor stiže odmah. Grgur VII. izopći Henrika IV. i oslobodi njegove podanike zakletve vjernosti. Podanici prijete Henriku IV. da će ga svrgnuti, ako ne zamoli papu oprost. Zimi 1076-1077. Henrik IV. krene na pokornički put u Kannosu. Pošto se Grgur VII. nalazio upravo tamo, pustio je kralja da čeka tri dana (26-28. 01. 1077.), da bi dobio odrješenje pod uvjetom da se pokori papinom pravorjeku. Kannosa - težak udarac njemačkom carstvu.

Vodstvo zapadnog svijeta preuzeo papa. Grgur VII. se pokazao nadmoćan. Borba se nastavila i nakon smrti Grgura VII. (1085). Wormski konkordat (1122) - uvedena dvostruka investitura.

Fridrich I. Barbarossa (1152-1190) - imperium i sacerdotium se ponovo uhvate u koštac. Dostojni protivnik mu je papa Aleksandar III. (1159-1181). Borba traje 20 godina, od državnog sabora u Besanconu (1157) do mira u Veneciji (1177). Car odriješen izopćenja kojeg mu je zadao Aleksandar

III. 1160. «Teorija o dva mača» - svjetovni u carevim rukama, duhovni u rukama Crkve. Posljedica reforme za unutarnji život Crkve je porast primatskog položaja pape u Crkvi.

3.3.2. VELIKI ISTOČNI RASKOL 1054.

Grčko-istočne i latinsko-zapadne razlike su bile: liturgijske, disciplinske, crkveno-političke i dogmatske naravi. Konstantin IX. Želi sklopiti s papom savez protiv Normana. No carigradski patrijarh Mihajlo Cerularije uplašen da papa ne posegne u njegovu jurisdikciju spriječi približavanje, zaoštrivši crkvene suprotnosti (osuda celibata, umetanje Filioque u Vjerovanje, zatvorio latinske crkve). Papa šalje svoje poslanike. Pregovori već u početku zapinju.

Poslanici su se pozivali na Konstantinovu darovnicu, te na papin primat, traže primat rimske jurisdikcije. Patrijarh je častohlepan, ponosan i proračunat, pa dopušta da se pregovor razbije. Kardinal Humbert de Silva Candid pripravi bulu o izopćenju, koju 16. 07. 1054. polaže na oltar u crkvi sv. Sofije. Zaprepašćuje da je po srijedi bio tragičan nesporazum, ljudski promašaj i disciplinska pitanja, spor oko Filioque nije bilo središnje pitanje. U to vrijeme papinska stolica je ispražnjena (tek 13. 04. 1055. izabran papa Viktor II.), tako da Cerularije nije ekskomunicirao papu ni Rimsku Crkvu, već samo poslanike. No, rascijep je ostao nepremošćen sve do danas.

3.3.3. NOVI DUH ZAPADA (redovnički život i težnja za savršenosti)

Nisu svi prihvaćali benediktinsko ranosrednjovjekovno redovništvo, mnogi su pustinjaci, a neki žive apostolski život (vita apostolica), putujući i propovjedajući.

1) U Italiji djeluje sv. Romualdo (951 - 1027) - religiozan duh i karizmatik starokršćanskih razmjera. Ideal stari pustinjački oci. Osnovao Fonte Avellana, Camaldoli - mješavine eremitstva i cenobitstva.

Sv. Bruno Kölnski (1030/35-1101) - osnivač kartuzijanskog reda. Učenik mu je kasniji papa Urban II. (1088-1099). Cisterciti - reformirana grana benediktinskog reda.

2) Svjetovni kler - najprije reforma stolnih i zbornih kaptola. Sv. Augustin daje klericima čvrsto pravilo (kanon) - kasnije je to prozvano «ordo canonicus» (kanonički stalež). «Ordo monasticus» = redovnički stalež. Kanonici ne polažu redovničke uvjete. Zadatak im je svečano obavljanje službe Božje u stolnoj ili zornoj crkvi. 768. - napisana nova kanonska regula. 816. - Ljudevit Pobožni izdaje vlastitu regulu. 1059. Grgur VII. traži odreknuće od privatnih posjeda. Ti kanonici se nazivaju «regularni kanonici» ili «regularna korska gospoda». Svi moraju prihvatiti Augustinovu regulu. Najveća i najznamenitija kanonička zajednica je red premonstrata. Osnivač joj je Norbert von Xanten (1082-1134).

3.3.4. KRIŽARSKI POKRET (RATOVI)

Cilj: ponovno osvajanje Svete zemlje i borba protiv islama - nešto duboko kršćansko i vjerovjesničko.

Turci osvojili Jeruzalem 1071.

Bilo je 8 službenih križarskih ratova i jedan neslužbeni, nepriznat, tzv. «dječji rat», jer su ga povelili golobradi mladići, i svi nastradali, no ne u borbi, već su se utopili u rijeci.

Prva križarska vojna 1096-1099; glavnina viteške vojske stigla do Carigrada. Vode: knezovi Rajmund Tuluški, Gottfried Bujonski i Norman Bohemund Tarantski. U srpnju 1099. osvojili Jeruzalem i izvršili strašno krvoproliće. Osnovano kršćansko jeruzalemsko kraljevstvo. Pod Fulkom Anžuvincem (1131-

1143) najveće prostranstvo.

Druga križarska vojna 1147- 1149; strahovit poraz njemačko-francuske vojske od Turaka. 1187. Jeruzalem ponovo izgubljen.

Treća križarska vojna 1189-1192; Friedrich Barbarossa porazio Turke, no nakon njegovog utapljanja nikakvi uspjesi. 1192. uspjeli ishoditi od sultana odobrenje da kršćani slobodno posjećuju Jeruzalem.

četvrta križarska vojna 1201-1204. Pohod na Carigrad. Prvo osvajanje grada (17. 07. 1203.) nije ujedinilo Grčku i Latinsku Crkvu, drugo osvajanje 13. 04. 1204. Carigrad opljačkan, osnovano Latinsko carstvo do 1261. Unija Istočne i Zapadne Crkve nije ostvarena.

Peta križarska vojna 1228-1229; pregovorima s egipatskim sultanom postignuto da se Jeruzalem vrati kršćanima. 1244. grad konačno izgubljen.

Šesta križarska vojna 1248-1254; Francuzi hametom poraženi kod Kaira 1250.

Sedma križarska vojna 1270. Ova je propala.

Osma križarska vojna 1291. kršćani izgubili i Akon, posljednje ostatke križarske države.

Viteški redovi: Red ivanovca (1099) osnovan u Jeruzalemu kao bratovština, 1120. postaje red (odjeća: crni ogrtač s bijelim križem). Od 1530. sjedište mu je otok Malta, prozvan «malteški red». Red templara (božjaka) - 1118. osmorica francuskih vitezova (odjeća bijeli ogrtač, crveni križ). 1291. premješten na Cipar. 1311-1312. raspušten na saboru u Vienni. Žrtva spletke. Njemački red 1189/90. gradani Bremena, bolnička bratovština. 1198. postaje viteški red. Odjeća: bijeli ogrtač, crni križ.

3.3.5. POKRET SIROMAŠTVA, KRIVOVJERJA I INKVIZICIJA

Probudio se laik i htio donositi vlastiti sud o religioznim pitanjima. Opasnost od krivovjerja i protucrkenog mišljenja. Reformator Tanchelm spiritualistički zabacivanje hijerarhije i sakramentalne Crkve. Zabacivao euharistiju. 1115. puk ga je umlatio. Arnold iz Brescie zagovarao siromašnu Crkvu bez posjeda. Oborio se na papinstvo. 1155. smaknut. Pristaše «arnoldovci» prešli su u valdenze i paterene.

Valdenzi - osnivač lyonski trgovac Petar Waldes. Pristaše «pauperes Christi» ili «lyonski siromasi». Lyonski biskup ih zabrani, jer nisu ovlašteni raspravljati o pitanjima vjere. Aleksandar III. dopusti im propovijedati pokoru, bez navješćivanja vjere. Biskup ih ponovno osudi. Papa Lucije III. nastupi oštro. 1184. zabrani pokret. Waldes pokuša odgovoriti, no biva izopćen. 1217. Waldes umire, a pokret prelazi na talijanske protestante. 1170. u Belgiji i Nizozemskoj pojavile se begine - pobožne žene, odavale se molitvi i čitanju Biblije. Nisu polagale redovničke zavjete, ali žive u tzv. kućama begina.

U Milanu tkalci se okupljaju u tzv. humilijate. 1201. Inocent III. stavlja ih pod vlast Crkve. Predhodnici su trećoredaca. Red postoji do 1571. Patarentski pokret (katari) izrastao iz nekršćanskog manihejsko-dualističkog korijena. Đavao stvorio svijet, vlada njime. Isus Krist dobri anđeo, poučava ljude kako da se oslobode zla i da kao «čisti» (katharoi=katari) uđu u nebo. 1167. kod Toulousea održan veliki katarski sabor. Katolička Crkva je Sotonina sinagoga. Proširili se u Francuskoj (kod Albija, naziv «albigenzi»). Obračun u polureligijskom, polupolitičkom tzv. albigenškom ratu (1209-1229).

Inkvizicija - organizirana za borbu protiv katara. 1197. Petar II. Aragonski proglasio katare

neprijateljima države i naredio da se spaljuju. Inocent III. izgradio inkvizicijski postupak u crkvenom sudbenom pravu. 1231. postavljeni papinski inkvizitori. Još 1224. objavljen zakon protiv krivovjераца u Lombardiji. 1252. Inocent IV. ovlastio inkvizitore da izvlače priznanja mučenjem. (**NAJŽALOSNIJE POGLAVLJE U CRKVENOJ POVIJESTI!!!**) Takve postupke uklonilo je prosvjetiteljstvo 18. stoljeća.

3.3.6. VELIKI PROSJAČKI REDOVI

- 1. Franjo Asiški (1181/82-1226)** - osnivač franjevačkog reda «fratres minores» - «mala braća». 1221. dao je svom redu regulu. 1223. preradena i potvrđena. 1212. pridružuje mu se sv. Klara - ženski red «klarise». 1221. tzv. treći red - «trećoreci». Franjevci se ne otuduju od svijeta i ne preziru ga.
- 2. Dominik** odlučio da se posveti obraćenju katara. Od Franje primio strogu regulu siromaštva. Uveo teološko obrazovanje. Inocent III. traži da prihvati Augustinovu regulu, 1216. priznaje dominikanski red. 1217. ženski red - dominikanke. Treći red za svjetovnjake, sličan franjevačkom trećem redu.
- 3. Augustinci** - pustinjaci (eremiti) - potvrđeni 1256.
- 4. Karmelićani** - 1228. došli u Europu, 1247. utemeljili prosjački red. 1452. ženski red - karmelićanke.

3.3.7. TEOLOŠKA ZNANOST I SVEUČILIŠTA

Anzelmo iz Canterburyja - «otac skolastike» (u. 1109). Razum može vjeri pomagati. Uveo antološki dokaz o Božjem postojanju. Kamaldolijski redovnik Gracijan (u. 1158) - «otac kanonistike». 1140. pokušao skupiti razbacane crkvene pravne popise. Njegovo djelo «Decretum Gratiani» osnovna zbirka za Corpus iuris canonici, sve do 1918. mjerodavni pravni zbornik Crkve. Teološki razvoj svoj vrhunac dostiže u tzv. visokoj skolastici 13. stoljeća. Približen Aristotel kršćanstvu. (Zahvaljujući sv. Tomi Akvinskom!) Nastala «moderna» filozofsko-teološka metoda. Od 1200. nastaju sveučilišta - «universitatis».

3.3.8. PAPINSTVO OD INOCENTA III. DO BONIFACIJA VIII.

Papinstvo pod Inocentom III. na vrhuncu svjetske moći. Inocent III. (1198-1216) - najmoćniji papa srednjega vijeka. Drži «plenitudo potestatis» - suverenom sigurnošću drži potpunu vlast nad svom Crkvom. Papa postao glava i voda zapadnog svijeta ujedinenog u istoj vjeri. Svijet mu se činio hijerarhijom, tj. «svetim poretkom». Kao «caput christianitatis» (glava kršćanstva) bio je i «arbiter mundi» (sudac svijeta). Ima vlastitu zamisao o izgradnji evropskih država. Izgradio papinsko lentsko vrhovništvo. Mješao se u biskupske izbore, a tzv. «causae maiores» pridržao je rimskoj kuriji. Spoznao značenje i domet pokreta siromaštva u Crkvi. Osnovao udruženje «Katoličkih siromaha» (1208).

IV. lateranski sabor (u studenom 1215) - prisutno 500 biskupa i 800 opata. Definicija nauke o transsubstanciji i odredbe o uskršnjoj ispovijedi i pričesti na snazi su i danas. Vrhunac znači ujedno i obrat. Nasljednici nisu održali položaj papinstva u doba Inocenta III. Teritorijalno-politički problemi za povećanje Crkvene Države prevladali nad općecrkvenim. Inocent IV. (1243-1254) - na I. lyonskom saboru treći put izopći cara Friedricha. Štaufovski rod stradao od Karla Anžuvina. 29. 10. 1268. ubije posljednjeg štaufovca, carska vlast uništena. Papinstvo pogodeno. Zapadna zajednica se osipa. Papinstvo u sramotnoj ovisnosti o Francuskoj. Bonifacije VIII. (1294-1303) - pokušao još jednom ostvariti papinske težnje za vodstvom (anakronizam). Nakon njegove smrti nestala univerzalna papinska prevlast u srednjem vijeku.

3.4.IV. razdoblje: 1300-1500.

Crkva u vrijeme raspadanja zapadnog jedinstva

3.4.1. AVINJONSKO SUŽANJSTVO» I VELIKI ZAPADNI RASKOL

Dva naredna pape su Francuzi: Klement V. (1305-1314) ustoličio se u Lyonu, a ne u Rimu. 1309. izabrao za sjedište Avignon. Iako ga je Klement VI. 1348. kupio i učinio samostalnim teritorijem, ostao je u okruženju Francuza, izdvojen od svijeta. Na kraju «avinjanskog sužanjstva» (1309-1378) nastaje raskol kao uvod u teške krize papinstva i Crkve.

Konciliarizam - stavlja opći sabor iznad Crkve. Sve u svemu sužanjstvo u Avignonu štetilo ugledu papinstva. Raskol (1378-1417) nastao nakon smrti Grgura XI. 1378. konklave (izbor pape) ponovo održane u Vječnom gradu - Rimu. (Vatikanu, koji od tada postaje stalno sjedište pape.) 08. 04. 1378. izabran ne Rimljanin, ali Talijan nadbiskup Barija, koji uzima ime Urban VI. 20. 09. 1378. u Fondiju izabran Francuz za papu, prozvan Klement VII. (1378-1394) nastanjen u Avignonu.

Crkva ima dvojicu papa. Raskol traje 40 godina. Obojica pape imaju nasljednike. Rimski red: Urban VI. (1378-89), Bonifacije IX. (1389-1404), Inocent VII. (1404-06) i Grgur XII. (1406-15). Avinjanski red: Klement VII. (1378-94) i Benedikt XII. (1394-1417). 1394. pariško sveučilište predlaže tri načina za prevladavanje raskola: 1. via cassionis (dobrovoljno odreknuće); 2. via compromissi (podvrgavanje papi izbornom sudu); 3. via concilii (odluku će donijeti opći sabor).

3.4.2. SABOR U KONSTANZI I KONCILIJARIZAM Konstanza (Konstanca)

Sabor jedinstva. Otvorio ga je 05. 11. 1414. papa Ivan XXIII. Kralj Sigismund duša sabora. Najbolji put za jedinstvo je da se svrgnu svi pape. Ivan XXIII. bježi 20/21. 03. 1415, no kralj odluči da se sabor održi bez pape. 06. 04. 1415. sabor donosi dekret «Haec sancta» kojim ustvrđuje da je zakonit opći sabor. Ivan XXIII. svrgnut 29. 05. 1415. Rimski papa Grgur XII. 04. 07. 1415. dobrovoljno odstupi, Benedikt XIII. Svrgnut 26. 07. 1417. Husovo pitanje saboru u Konstanzu dalo nečastan biljeg sve do danas.

Jan Hus, češki svećenik, koji zastupa Wiclifove misli. Wiclif Avignonu suprotstavlja spiritualističku «Crkvu predodređenih», koja mora živjeti u apostolskom siromaštvu. Hus brani Wiclifovu pravovjernost. Papa ga izopći, češki kralj Vjenceslav ga zaštiti. Kralj Sigismund pozove Husa u Konstanzu, on dode 03. 11. 1414, dobiva papin oprost, može se slobodno kretati, no ipak 06. 12. 1414. biva zatvoren kod dominikanaca. Optužen za 30 krivovjernih tvrdnji iz svojih spisa. Hus ih se ne odriče. 06. 07. 1415. osuđen na smrt i istog dana spaljen na gubilištu. Sabor je olako prešao preko Husova pitanja. No, povijest je strašno osvetila Husa. Okrutni husitski ratovi (1420-1431), dugo su sijali strah u češkoj i Njemačkoj.

Sukob je bio i u tome, da li treba prvo izabrati papu ili izvršiti reformu. 09. 10. 1417. složili su se da reforma bude zadatak redovnog crkvenog vodstva, pa se ipak treba izabrati papu. 11. 11. 1417. izabran je kardinal Odo Colonna, koji se prozvao po svecu koji se tog dana slavi, Martin V. 22. 04. 1418. završen je sabor.

Konciliarističke ideje su bile još jače i pokazale se vrlo opasne. Eugen IV. (1431-1447) - sazvaopći sabor u Baselu 23. 07. 1431. Sukobio se s konciliaristima. Eugen IV. 1437. premješta sabor u Ferraru, no skupina radikalnih konciliarista ostade u Baselu sve do 1449. Skupina izabere novog papu Feliksa V. Posljednji raskol u toku crkvene povijesti. Baselski sabor (od 1437. raskolnički) nije se mogao održati, te 1449. Feliks V. odstupi, a time je radikalni konciliarizam odigrao ulogu.

3.4.3. PAPINSTVO RENESANSE. ALEKSANDAR VI. I SAVONAROLA

15. st. nije izvršilo oba svoja zadatka: unutrašnju reformu i pomoć Grčkoj Crkvi u borbi protiv islama. Samo golemi križarski rat spašava Bizant od propasti. Grci i papa potpisuju dekret o uniji 06. 07. 1439. Složili su se čak o primatu Rimske Crkve i o Filioque. No, kad je izostala vojna pomoć, unija se nije dala održati. 29. 05. 1453. Carigrad nakon junačke obrane padne u ruke Turaka.

To je potreslo Zapad, ali bilo je prekasno. 1459. carigradsku baštinu preuzima Moskva - prozvana «Treći Rim». «Pape renesanse»: Papinstvo uranjalo sve više sa svojom Crkvenom Državom u sitnodržavnu teritorijalnu politiku. Nikola V. (1447-1455) - uveo renesansu u Rim. Osnivač je Vatikanske biblioteke. Kalikst III. (1455-1458) - primio u kardinalski zbor svoja dva nećaka. Jedan od njih je pokvareni Roderigo Borgia, kasniji papa Aleksandar VI. Siksto IV. (1471-1484) - uveo nepotizam kao sustav u crkvenu upravu.

Nepotizam se održao do najnovije povijesti. **Aleksandar VI. (1492-1503) - s njim dostignuta najniža točka papinstva.** Sukob Aleksandra VI. Sa Savonarolom pokazuje koliko Crkva može biti sveta i onda kad na Svetoj Stolici sjedi nesveti papa. Savonarola nije bio protiv pape, već samo protiv osobe koja nije pozvana za taj naslov. Mučenički je umro 23. 05. 1498. Dominikanski red se bori da ga proglaše svecem.

4.1.III DOBA: CRKVA U NOVOM VIJEKU

Novi vijek dijelimo u ove odsjeke:

I. razdoblje: Reformacija i katolicka reforma (1500-1700)

II. razdoblje: Od francuske revolucije do I svj. rata (1789-1918) III. razdoblje: Od I svj. rata do II vatikanskog sabora (1918-1965)

4.1.1. I. razdoblje: 1500-1700. Reformacija i katolicka reforma UZROCI REFORMACIJE

1. Zloupotreba je bilo svugdje. Papinstvo je bilo pokvareno. I episkopat se upleo u feudalne mreže. I viši kler bio je pod utjecajem dvorske politike plemićkih obitelji. Niži kler životario je u bijedi i siromaštvu.

2. Pozitivne vrednote. Gradnja velebnih crkava i umjetničko stvaralaštvo. Osnovane dobrotvorne ustanove. Smirio se husitski pokret: Cesima dani ustupci u praškim kompaktima (1433). Mir na Kutnoj gori (1485).

3. Reformacija nije bila samo religiozno-crkvena stvar. Martin Luther nije reformator po svojim teološkim tezama o oprostima, već po tome što je sabrao sve reformne težnje u svoja tri spisa 1520.

4. Uzrok je s jedne strane odugovlačenje s provođenjem reforme; s druge strane to ukazuje da je Crkva još bila vodeća duhovna sila koja prožima svu društvenu strukturu.

5. Nominalizam - engleski franjevački teolog William Occam (1290-1349). Zabacuje i žestoko pobija put što ga je zacrtao Toma Akvinski. Nemoguće dokazivanje Boga u prirodi. Oslanja se isključivo na vjeru u Objavu.

6. Humanizam i «biblicizam» («evangelizam») - biblijski pokret ostao bi u katolickoj Crkvi, da ga reformatori svojom jednostranošću (sola scriptura!) nisu prenaplaćivali i svojatali.

4.1.2. ERAZMO ROTTERDAMSKI I HUMANIZAM Erazmo Rotterdamski (1469-1536)

1486. stupa u augustovsku zajednicu regularnih kanonika, 1492. zaređen za svećenika. 1495-1499. u Parizu marljivo se bavi humanističkim studijem. U Engleskoj 1499-1500. upozna se s dubokim i pobožnim kršćanskim humanizmom. 1516. izdao prvo kritičko izdanje grčkog NZ-a, postao prvak kršćanskog humanizma i biblicizma. Razvio je «Kristovu filozofiju» - oblikovanje života po Propovijedi na gori.

U početku ohrabrio Luthera. Odijelio se od Luthera, jer je prozreo njegov nominalistički skepticizam prema prirodi i razumu. Oštro odbija Lutherovo učenje. Humanisti se u većini s njim slažu. «Slobodom duha do prave pobožnosti.» - njegova lozinka. Posljednji su mu spisi posvećeni ponovnom ujedinjenju. Tzv. teologija posredovanja.

4.1.3. MARTIN LUTHER (1483-1546)

Katolička slika o Lutheru. Luther je bio zapravo samo predstavnik težnji koje su se snažno razmahale unutar Crkve. Tragedija je što on nije ostao unutar Crkve, već je postao reformator protiv nje. 1517. oborio se na Tetzlovu trgovinu oprostima.

Zastupa nominalističko-okamovske poglede, nasuprot tomističko-kasnoskolastičkim koje zastupa Tetzel. Školska se rasprava pretvorila u nacelni obracun. Tomistička pozicija bi bila bolja, da ju je netko naučavao u čistom obliku. Mnogi lutherovski napadi ne bi stigli, da je predreformatorska katolička teologija bila jasnija. Glavna krivnja je ipak nominalistička teologija, čiji je Luther pobornik. Pravu tomističku skolastiku jedva je poznavao. Izobličeno tumačio katoličku nauku, time pridonio još većim nejasnoćama. Na toj kritici i leži sva tragika reformacije.

Lutherov razvoj. U Erfurtu svršio filozofski osnovni tečaj i postao magister artium (1505). Otac želi da Luther postane pravnik. On odluci poci u samostan. 17. 07. 1505. javi se eremitima u Erfurtu. Nakon novicijata zaređen je 03. 04. 1507. za svećenika. Tek tada započeo pravi studij teologije. Studij se zasniva na strogoj nominalističkoj teologiji Gabriela Bielsa. U Wittenburgu postao doktor teologije. Njegova rana predavanja daju sliku o tome kako je postepeno prerastao u reformatora. Znacajan «dogadaj u kuli» Wittenburškog samostana. Sinulo mu je citajući Rim 1,17, što znači «pravednost» Božja: pravednost puna milosti, po kojoj Bog zbog pomirbene miše svoga ljubljenoga Sina samo po milosrđu svojem milostivo gleda na grešnog vjernika i tako ga čini «pravednim».

Katolički teolozi tvrde da se time Luther zapravo vratio katolicizmu, da je prevladao nominalističku predodžbu samovoljnog Boga. «Doživljaj u kuli» ima se tumačiti katolički. Katolički povijesničar Grisar datira «dogadaj u kuli» kasnije: 1518/19. Oslanja se na Lutherove navode u tzv. «velikom svjedocanstvu» (1545). Uz to pristaje i evangelistički teolog Bizer i dokazao je da je tada Luther doživio preobražaj.

Tomističko-skolastička nauka: Sakramenti su od Krista ustanovljeni znakovi, koji prenose milost onome tko prima vjeru. Luther porice vrijednost znakova i smatra da se milost dobiva «jedino vjerom» (sola fide). Temelji se na «Svetom Pismu» (sola scriptura). «Sola fide» - formalno načelo protestantizma. «Sola scriptura» i «Sola gratia» - materijalna načela.

Za razliku od drugih reformatora: sama Crkva dovedena u pitanje. Spor o oprostima i prvi obracuni. Sastavio 95 teza o naravi i upotrebi oprosta. 31. 10. 1517. poslao ih je nadležnim biskupima. Bez Lutherova znanja one su tiskane i strahovito su djelovale. Poslane su u Rim, te se otvorio sudski postupak protiv Lutherovog krivovjerja. Luther nije išao u Rim, već ga je saslušao kardinal Cajetan na saboru u Augsburgu. Luther nije opozvao svoje tvrdnje, već se prizove protiv legata na papu i na opći sabor.

Ingolštatski teolog Johannes Eck (1486-1543) - ucio je da teze nadilaze kritiku tadašnje prakse o oprostima i da stavljaju u pitanje samu narav oprosta, vlast papinu da dijeli oproste i osnovnu sakramentalnu strukturu same Crkve. Postupak protiv Luthera završio je time, što je utvrđena njegova krivovjernost. Bulom «Exsurge Domine» (15. 06. 1520.), Luther je pozvan da se odrekne svojih tvrdnji (41) u svojim spisima, pod prijetnjom izopćenja. Napadaj na Crkvu. Lutheru je sinulo da njegovo shvaćanje o predanju Kristu, ne ostavlja mjesta za posrednike. Papa je za nj ostao utjelovljeni Antikrist. U tri svoja spisa napada papinstvo i cijelu Crkvu, poziva na borbu protiv nje, a ne više na reformu. To su spisi: «Kršćanskom plemstvu njemackog naroda o poboljšanju kršćanskog stanja» (kolovoz, 1520.); «De captivitate babyloonica Ecclesiae praeludium» (listopad, 1520.); «O slobodi kršćanina» (studeni, 1520.). nova Lutherova nauka nije se mogla poistovjetiti s crkvenom naukom. Razlikujemo pojmove: «reforma» (unutar Crkve) i «reformacija» (izvan, odnosno protiv Crkve).

Luther 10. 12. 1520. spaljuje pred Svracijim vratima u Wittenbergu bulu o izopćenju i crkvene pravne knjige. 03. 01. 1521. svecano ga u Rimu izopcuju. Odvajanje izvršeno.

4.1.4.NASTAVAK REFORMACIJE U NJEMACKOJ

Državni sabor u Wormsu. Karlo V. i Luther u Wormsu se suocavaju licem u lice. Karlo u luteranskom pitanju zastupa pitanje stare Crkve. Bio je za to da i država izopci Luthera, no ipak pristaje da ga saslušaju na saboru, te mu 06. 03. 1521. šalje poziv u kojem mu jamci slobodan prolaz. Luther 16. 04. 1521. stiže u Worms. 17. 04. pozvan na raspravu. Izjasnio se u prilog svojih spisa. 18. 04. odbacio opoziv u bilo kojem obliku. 19. 04. drži car govor. 26. 04. Luther otputuje iz Wormsa. U Wartburgu prevodi NZ na njemacki. U svojim spisima na podrugljiv način ponižava katolicko ucenje i blati ono što mu je nekad bilo sveto (redovništvo, papinstvo, celibat, itd.). 08. 05. 1521. car potpisuje «Wormski edikt» kojim se Luther i njegove pristaše stavljaju izvan zakona.

25. 05. 1521. zaključen sabor u Wormsu. Razvoj događaja u Njemackoj od 1521-1530. Vec u proljeće 1521. svećenici se žene, a redovnici napuštaju samostane. U prosincu 1521. došlo je u Wirttembergu do nemira protiv svećenika koji su u župnoj crkvi služili misu.

Thomas Münzer propovijedao je novu komunisticku Božju državu 1524. govorio protiv Luthera. 1525. konacno je uhvaćen i smaknut. Državni vitezovi s von Sickingenom na celu, napali nadbiskupa u Trieru, propovijedajući novu nauku, palili sela i gradove. Ceta nadbiskupa i saveznika ih porazi, a von Sickingen je smaknut. 1524. seljaci pod Lutherovim utjecajem podignu ustanak. Zahtjeve saželi u «12 članaka sveukupnog seljaštva»

06. 03. 1525. Luther najprije reagira «Opomenom na mir», no kad su neka sela uništena, otvoreno staje na stranu vlasti. Neuspjeh seljackog rata dovodi do smanjenja Lutherova ugleda. Reformacija postaje problem vlasti. Seljaci odlaze natrag u katolicizam ili sekte. Uzrok tzv. «kneževske reformacije» je povezivanje s pokrajinskim knezovima. Izgradnja sustava evangelicke državne Crkve. Institucionalna državna Crkva, umjesto Lutherove «ecclesiae spiritualis».

II. državni sabor u Speyeru 1529. konacno zaključio da se sprovede Wormski edikt. Novovjerski staleži prvi put otvoreno protestiraju. Otuda im i naziv «protestanti». 22. 04. 1529. sklapaju među sobom savez. Razlike između Luthera i Zwinglija trebale se ukloniti na marburškoj raspravi 1529. Nisu se složili oko euharistije, tako se savez nije ostvario.

Augsburški državni sabor 1530. Karlo V. se vraća, naumivši da riješi crkveno pitanje. Filip Melanchton izradio vjerski spis «Confessio Augustana» koji je stekao svjetsko značenje za protestantizam. Pomirljiv Erazmov ton u Melanchtona dao je neke naznake za uspostavu jedinstva. No, nije postignuto jedinstvo. Luther oštro kori Melanchtonovo ponašanje. 23. 09. 1530. sabor

zaključen.

Od protestanata zatraženo da do 15. 04. 1531. objave pristanak uz katolicku vjeru. Evangelistički staleži ponovno protestiraju protiv zaključaka sabora. «Augsburška konfesija» prerađena 1540. tzv. «Variata» postala službena vjeroispovijest i trajan dokument evangelističke nauke, na koji su do danas obvezni evangelistički župnici. Od rasprave o jedinstvu do augsburškog vjerskog mira 1555. Zbog opasnosti od Turaka car dogovori primirje sve do sabora (Nürnberški vjerski mir, 1532.).

Frankfurtovskom konvencijom (10. 04. 1539.), složiše se da se okonca raskol u Njemačkoj. No Luther, a po prvi put i Calvin, ponovno to zaprijetiše. Od 1546. Karlo V. ucvršćuje svoj položaj, a ide mu na ruku i smrt njegovih glavnih protivnika. «Augsburški interim» od 30. 05. 1548. trebao je «privremeno» vrijediti, dok crkveni sabor pitanje ne riješi. Nezadovoljni su i katolici i protestanti. «Pobuna knezova» na celu s Moritzom Saskim, carevim povjerenikom. Karlo uzmakao u Villach (Beljak) u Koruškoj.

Sabor u Tridentu se razišao. Brat Karla, Ferdinand, sklapa s buntovnicima 1552. Posavski ugovor, obje strane zajamcuju međusobnu snošljivost. Pregovori završili Augsburškim vjerskim mirom 25. 09. 1555. Anvigijevci, kalvinisti, baptisti, ravnopravnost stekli tek Westfalskim mirom (1648). Raskol ucvršćen. Poceli vjerski ratovi. Kulminacija: tridesetogodišnji rat (1618-1648). Skandinavija potpuno prihvaca luteranstvo. Prodor u manjoj mjeri u Poljsku, Madarsku, Češku i Austriju.

4.1.5.ULRICH ZWINGLI I BAPTISTI Zwingli(1484-11. 10. 1531.)

život i djelovanje. U Baselu završio studij. Sprijateljio se s humanistima. U Erazmu vidio humanistički uzor. Reforme s kojima je istupio poslije 1522. - rezultat praktičnog racuna. Bori se protiv odredaba o postu i celibata. Govori da treba ukinuti ceremonije i blagdane, skloniti slike iz crkve, ukinuti misu i samostane. Zwingli i njegove pristaše se razilaze po pitanju krštenja djece. Radikalisti smatraju da krštenje male djece nema smisla. Onima koji su kršteni, treba dati «ponovno krštenje».

Zwingli brani stajalište o krštenju djece. Poceli progoni baptista. Manz je prvi baptist osuđen na smrt i zadavljen u Limmatu (05. 01. 1527.). Zwingli osnovao «Savez kršćanskih gradova». 1529. bukne I. kappelski rat. 1531. ponovni rat: prvi vjerski rat između katolika i protestanata. Zwingli pogiba. Daljnja povijest baptista. Baptizam u Saskoj. Zacetnik Thomas Münzer. Propagira da će neposredno svanuti 1000 - godišnje kraljevstvo. Najmasovniji prilaz razocaranih seljaka. Bernard Rothmann - 1533. propovijeda nužnost krštenja odraslih. 1534. baptisti vladaju u Münsteru. Biskupska vojska osvoji grad 25. 06. 1535. Prestalo «Kristovo kraljevstvo» u Münsteru. Baptizam se počeo mijenjati. 1536. na celu pokreta je Menno Simons. Teži za čisto duhovnim Božjim kraljevstvom.

4.1.6.JEAN CALVIN I REFORMACIJA U ŽENEVI Jean Calvin (1509-1564).

1523. u Parizu studira filozofiju i teologiju. Uči se «via antiqua» (tomizam). 1529. prekida studij teologije i postane pravnik. U Orléansu i Bourgesu, dok studira pravo (1529-32) upoznaje se sa humanistima. Sasvim se posvećuje u Parizu humanizmu. 1533/34. iznenadno preobraćenje na protestantizam. Djelo «Institutio religionis Christianae» - fundamentalno djelo kalvinizma.

1536. u Ženevi prigrlio ga reformator Wilhelm Farel (1489-1565). Sastavio vjeroispovijest i katekizam za omladinu na trošak grada. Gradsko vijeće prihvatilo (29. 07. 1537.) njegovo crkveno zakonodavstvo. 20. 09. 1541. njegovo crkveno uređenje, tzv. «Ordonnances ecclésiastiques» vijeće objavilo kao zakon. 1541. Calvin zadužen da izradi gradski zakonik. Od 1541-46. 56 smrtnih osuda i 78 progona. 1559. otvorena nova teološka škola, koja je Calvinov crkveni sustav proširila po cijeloj Evropi. Nauka. Onaj tko Božjoj rijeci vjeruje, taj je odabran; on će živjeti, a i mora živjeti u skladu s time. S druge strane, tko se zatvara pred vjerom u riječ Božju, taj nema milosti odabranja, Bog ga je

odbacio. Nauka o predestinaciji. U nauci o euharistiji, Calvin zastupa duhovnu, pneumatsku prisutnost Isusa Krista u trenutku primanja. Širenje. Prvo poprište Francuska.

1559. održali prvu nacionalnu sinodu u Parizu. Prihvacena kao osnovica Calvinova «Confesio Gallicana». Naziv «hugenoti» = saveznici. 1562. izbio vjerski i gradanski rat. Hugenotski ratovi (1562-98). Katarina de Medici zajedno sa guisovcima, izvrši strašan pokolj hugenota (Bartolomejska noc, 23/24. 08. 1572.).

Nantskim ediktom 1598. hugenoti dobivaju ogranicenu vjersku slobodu. Francuska ostaje katolicka. Louis XIV. Ukida Nantski edikt (1685). Više od 200 000 hugenota bježi iz Francuske. Tek u prosvjetiteljstvu sredinom 18. st. protestanti dobivaju vjersku slobodu.

U Nizozemskoj 1571. održana nacionalna sinoda u Emdenu. Kalvinizam postaje državna religija u sjevernoj Nizozemskoj, dok južna ostala katolicka. Krajem 50-ih godina 16. st. prodro je u krajeve oko donje Rajne.

4.1.7.HENRIK VIII. I ENGLESKI CRKVENI RASKOL

Engleska reformacija ima crkveno-politicke temelje. Povod je Henrikova želja, kojoj se papa suprotstavio. Henrik VIII. (1509- 1547): prvo branitelj katolicanstva. 1521. sastavio obranu 7 sakramenata protiv Luthera. Pocasni naslov od pape «defensor fidei» («branitelj vjere»). Nakon 18-godišnjeg braka, htio se razvesti od žene i oženiti ljubavnicu. Rasprava o poništenju braka. 1531. papa zabrani parlamentu da razriješi kraljev brak. «Aktom o supremaciji» 1532. odredi kralj sebe za glavu engleske Crkve. 1534. parlament tu supremaciju odredi kao zakon.

Time je engleska Crkva odvojena od Rimske Crkve. 1539. u tzv. «Krvavom statutu» Henrik objavljuje «6 članaka vjere». Protenstantizam prodi sa Eduardom VI. (1547-53). Molitvenik iz 1549. nije katolicki, vjeroispovijest ima Calvinov utjecaj. Marija «Katolicka» (1553-58): uveden katolicizam, protentanti progonjeni. Elizabeta I. (1558-1603): ponovno uveden protentantizam «Aktima o uniformitetu».

4.1.8.NASTOJANJE OKO CRKVENE REFORME PRIJE TRIDENTSKOG KONCILIA

Reformni proces pocinje pocetkom 15. st. i traje do kraja 17. st. H. Jedin ga dijeli na 4 stupnja: -Od reformnih koncila do pustošenja Rima 1527. -Prava pretpovijest Tridentskog sabora. -Tridentski sabor. -Provođenje tridentskih dekreta. Crkveni sabori u Konstanzi i Baselu (1. stupanj). Završilo se neuspjehom, najteži razlozi u samim papama i kuriji, koja nema snage da reformne nacрте provede. Borba cara Karla V. s papama da bi se sazvaо sabor. «Pustošenje Rima» («sacco di Roma»)

1527. - užasna prirodna katastrofa, koja je snašla Rim. Strašna Božja kušnja: ona je dokrajčila renesansni pokret u Rimu. Pustošenje otvorilo vrata reformi. Pavao III. (1534-1549) počeo s reformom kardinalskog kolegija. Sastavi kongregaciju za reformu (1536). Ta kongregacija 1537. predloži tzv. «Consilium de emendanda ecclesia» - radni nacrt tridentskog koncila. 1540. potvrdi isusovacki red. Dogovori se s Karlom da sabor bude sazvan 23. 05. 1537. u Mantovi. Franjo I. se suprotstavio tome, te je sabor dva puta odgadan, dok Karlo nije mirom u Crépyju, 19. 09. 1544. prisilio Franju I. da prihvati opći sabor. Pavao III. ga sazove za 15. 03. 1545. u Trident. Ipak je održan tek u 12. mjesecu.

4.1.9.TRIDENTSKI SABOR, 1545-63.(3. stupanj) Rasprava cara i pape.

Karlu je važnija reforma, pa tek onda ujedinjenje s protestantima. Papa želi rješavanje dogmatskih pitanja. 22. 01. 1546. dogovoreno je da se o objema pitanjima raspravlja istovremeno. Jasno izložena

katolicka nauka: treba reci što je krivovjerno, a ne tko se smatra krivovjercem. U I. razdoblju malo je Nijemaca, tek su se pojavili u II. razdoblju rada sabora (1551).

1545-48. (I. razdoblje zasjedanja):4. sjednica nasuprot protenstantskom nacelu «sola scriptura» postavlja nauku o dvama izvorima vjere: o Pismu i predaji. Na 5. i 6. sjednici raspravljalo se o istocnom grijehu i opravdanju. Nasuprot «sola gratia» izloženo znacenje posvecujuce, duši inherentne milosti o događaju spasenja. (Inherentan = nerazdvojiv.) na 7. sjednici definirana je nauka o sakramentima.

11. 03. 1547. sabor premješten u Bolognu. 14. 09. 1549. papa obustavi rad sabora, koji ionako nije ništa radio. Karlo prijete ratom, no smrt pape ga spriječi da to i ostvari. 1551-52. (II. razdoblje zasjedanja): Papa Julije III. (1550-55) otvori ponovni koncil u Tridentu

01. 05. 1551. Raspravljalo se o euharistiji. Definirana stvarna prisutnost i transkripcija. Zatim je raspravljano o sakramentima pokore i bolesničkom pomazanju. U siječnju 1552. pojavili su se protestanti. Imali su naputke. «Sola scriptura» poštovati kao osnovno nacelo. Sabor nadređen papi. Vidjelo se da nema nikakve osnovice za razgovor. (Naglasio S.S.) Papa zabrani pregovore o protenstantskim zahtjevima. Ustanak knezova u Njemockoj, prekida rad sabora (28. 04. 1552.).

1561-63. (III. koncilsko razdoblje) - najplodnije. 21. i 22. sjednica ponovno rasprava o euharistiji i misnoj žrtvi. 23. sjednica svećenicki red i 24. sjednica sakramentalnost ženidbe. 25. sjednica (03. i 04. 12. 1563.) - dekreti o čistilištu, oprost, štovanja svetaca i relikvije, te o upotrebi slika. Sabor završio rad. Obnova nakon velikog koncila (4. stupanj). Pravi crkveni reformator mora imati svetacku karizmu. Stoljeće iza tridentskog sabora - razdoblje svetaca. Oni su «Božji odgovor na bijedu vremena».

Nakon 300 godina na papinskoj stolici ponovno svetac - Pio V.(1566-72). Najvažnija unutrašnja obnova Crkve po smjernicama tridentskog sabora. Reforma kardinalskog kolegija. Pio V. izdao za duhovnu pouku slijedeca djela: «Catechismus Romanus» (1566), novi rimski brevijar (1568), novi Missale Romanum (1570). Obnovio papinski dvor i borio se protiv simonistickih i drugih zloupotreba u krilu kurijalnih vlasti. Najveće slavlje pomorska pobjeda nad Turcima kod Lepanta (07. 10. 1571.) na papinsku inicijativu («Sveta liga»).

Obnovljeni episkopat. Isticu se: Matteo Giberti, biskup iz Verone (u. 1543), Gabriele Paleotti, bolonjski biskup (1566-97), a najviše sv. Karlo Boromejski, nadbiskup milanski(1560-84). Izdao «Acta ecclesiae Mediolanensis» (1582) - reformne mjere za poticaj u Italiji, Švicarskoj i Njemackoj. Uzor je i sv. Franjo Saleški (1567-1622), ženevski biskup, djelovao u Annecyju, jer je Ženeva protestantska. Najljepše rezultate donijela je reforma u redovima: njih je reformacija najviše i iznutra i izvana potresla. Samo kartuzijanci nisu trebali reformu. Sv. Filip Neri (1515-95): osnivač oratorija (1552), rimski apostol, uspio je da novim dušobrižnickim metodama religijski i moralno obnovi grad renesanse.

U Španjolskoj djeluje sv. Terezija od Avile (u. 1582). Obnovila red karmelitanke i zacrtala smjer duhovnosti Španjolske i Francuske u 17. stoljeću. Sv. Angela Merici (u. 1540) utemeljila u Brescii uršulinke 1535, a potvrđene su 1544. Red Milosrdne brance nikao 1572. iz zajednice laika koju je osnovao sv. Ivan od Boga. Sv. Karlo Boromejski 1578. utemeljio oblato - svjetovni svećenici. Sv. Kamilo Lellis osnovao je 1584. kamilijane. Sv. Ivana Franjica Fremiot de Chantal 1610. osnovala red «Marijina pohoda».

Po Franji Saleškom nazvale se «salezijanke». 1611. Pierre de Bérulle osnovao francuski oratorij za odgoj klera. Osnivač «Francuske škole».

Sv. Vinko Paulski osnovao Milosrdne sestre nazvane «vinkovke» (tj. osnovala ih je Lujza de Marillac), papa ih potvrđuje 1668; te kongregaciju za puke misije «lazariste» ili «vinkovce». 1644. cistercijski opat Armand Jean Le Bouthillier de Rancé osnovao je strogi red trapista. 1652. u Nancyju nastao je red boromejki. 1681. osnovana kongregacija Kršćanske školske brace od sv. Ivana Krstitelja de la Salle (u. 1719).

Ignacije Loyola (1491-1556) - duboki mistik, molilac i svetac. Ožujak 1522-veljaca 1523. u Manresi doživio misticnu preobrazbu. Nastao nacrt djela «Exercitia spiritualia» («Duhovne vježbe»). U Parizu završava teologiju (1528-35). Tu okupi krug prijatelja. 15. 08. 1534. na Montmartreu položio zavjet siromaštva i cistoce, a dodao još jedan: staviti ce sebe papi bezuvjetno na raspolaganje za bilo koji crkveni zadatak. 24. 06. 1537. primi svećenicki red. 27. 09. 1540. papa potvrdi statute koje je Ignacije izradio, time nastaje Družba Isusova («Isusovci»). Red nije osnovan za borbu protiv protentantizma. On samo služi Crkvi i radi na unutrašnjoj obnovi i produbljenju kršćanskog života. «Mistika službe» - trijezno, samozatajno predanje Kristu Gospodinu. Ignacije je živio u «mistici radosti života». Poslušnost Crkvi = poslušnost Kristu. Služba papi = služba Kristu. stalno naglašava katolicku nauku o suradnji Boga i covjeka, o milosti i naravi. Barok - novi umjetnicki pokret, nazvan i isusovacki stil. Ne samo umjetnicki oblik, vec i izraz novog religiozno-crkvenog osjecaja.

Red isusovaca dao veliki broj svetaca. To su: Petar Kanizije, prvi njemacki isusovac; sv. Franjo Ksaverski, misionar Italije i Japana; Franjo Borgia, treci general reda; Alojzije Gonzaga; Robert Bellarmin.

4.1.11. PROTUREFORMACIJA: INKVIZICIJA, PROGONI KRIVOVJERACA I MAHNITANJE PROTIV VJEŠTICA

Kalvinovci najavili staroj Crkvi da ce se s njom boriti dok je ne unište. U Ženevi su se gnušali slobode savjesti. Luteranstvo je pomirljivije prema katolicima. Katolici i luterani su se do 17. st. zajedno borili protiv kalvinovaca. Clanovi religiozno-crkvenih zajednica morali su se ocjeniti kao samostalni vjernici druge religije. Veliko pitanje: kako se u nacelu treba ponašati prema vjernicima druge vjeroispovijesti?

Poslije 1555. reformacija nije više bila vjersko opredjeljenje pojedinog podanika. Zemaljski je gospodar odlucivao kojoj ce vjeri pripadati njegovo podrucje. I tzv. protureformacija morala je ici crkveno-politickim putevima. Inkvizicija. Papinski ured za cistocu vjere i morala («Sanctum officium») pod fanaticnim Pavlom IV. (1555-59) razvio je mracnu aktivnost. Najgore je bjesnila gdje su vlast imali Španjolci. 1561. u Kalabriji krvavi progon Valdenza. Razlika između španjolske i papinske inkvizicije.

1481. španjolska inkvizicija postaje državna ustanova. Zaštita od muhamedanskih Maura. U Njemackoj progoni usmjereni protiv tzv. anabaptista (dvokrštenika). Lov na vještice. Tlapnja o vješticama se proširila pojavom «Cekica za vještice» (1487) od dominikanaca Institoris i Sprengera. Objavljena Bula protiv vještica (1484) od pape Inocenta VIII. I protentanti se bore protiv vještica (cak je više rasplamsana ta borba u protentantskim zemljama, nego li u katolickim!). 1590-1630. tlapnja je dosegla vrhunac.

Prestaje krajem 18. st. (Prosvjetiteljstvo!) Protiv toga se bore narocito isusovci. Napose Friedrich von Spee koji 1630/31. izdaje spis «Cautio criminalis» (tj. Oprez u kriminalnim postupcima), zbog njega je i sam skoro stradao.

4.1.12. NOVO DOBA SVJETSKOG MISIJSKOG POKRETA

Crkva se cesto nade u opasnosti poistovjecivanja s kulturnim krugom u kojem se udomacila, pa

smatra da je to nešto dobro. Put: judeokršćanstvo - kršćanska antika - srednjovjekovna germanska kultura (sva Evropa kršćanska) - 7. st. islam (Bizant opstao teškom mukom) -

1054. istocni raskol, katolicka Crkva ogranicena na tzv. «zapadni svijet». - Carigrad zauzimaju Turci (1453), krug još više sužen. - Reformacija, katolicka Crkva svedena samo na Južnu Evropu - Italija i Španjolska dugo vremena same kao posljednje tvrđave kršćanske Evrope. Božja providnost - Crkva preuzima nove zadace. Doba velikih geografskih otkrica, Crkva širi vjerovjesništvo širom svijeta. Najveće uspjehe postižu Portugalci i Španjolci. Portugalci stižu čak do Kine i Japana.

Pod španjolskom zastavom Kolumbo 1492. doplovio do Amerike (mislio da je to zapadna Indija). Osvajaci novih zemalja vodili za sobom misionare. Smatrali dužnošću širiti kršćanstvo među poganske narode (često nasilno). Zbog kolonijalne politike i prisilnih obracenja domaci svijet smatrao kršćanstvo religijom pljackaša i tlacitelja, a na to nailaze i današnji misionari.

Isusovac Franjo Ksaverski 1542. u Gou, 1545-47. u Malaki, a 1549. posjetio Japan. Na putu za Kinu, umro 1552. na otoku Sancijanu. Isusovac Robert de Nobili (1577-1656) uveo je tzv. akomodaciju (prilagodbu). Od 1605. živi kao brahman u Maduri. Naučio je sanskrt, religijski jezik indijaca. 1609. za pokrštene brahmane osnovao vlastitu kršćansku Crkvu. Papa Grgur XV. 1623. dopušta brahmanske obrede, no papa Benedikt XIV. 1742. osudi «malabarske obrede». Time u Indiji je kršćanstvo zapečaceno. Jednaku sudbinu doživljava u Kini. Matteo Ricci D. I. (1552-1610) uvodi metodu prilagodavanja i postiže izvanredne uspjehe.

Adam Schall von Bell 1650. izgradio u Pekingu javnu Crkvu. 1657. izborio slobodu vjeroispovjesti. Ukaz iz 1692. nagradio isusovacke zasluge za Kinu. Razvijala se samostalna kineska Crkva. Unutrašnji spor oko prilagodavanja dovodi i ovdje do sloma. 1630. dominikanski i franjevacki misionari optužiše isusovce u Rimu, postavivši tvrdnju da se prilagodbom ide predaleko. Inocent XI. 1645. zabrani prilagodavanje. Aleksandar VII. 1656. ublaži tu zabranu. Rim 1693. oštro osudio akomodaciju. Klement XI. 1704. ju je ponovio. Kineski car zabrani obrede koji nisu bili po uzoru na isusovce. Inocent XIII. 1723. dopustio ublaženje, no Benedikt XIV. 1742. uveo nacelnu zabranu svake akomodacije. Smrt istocnoazijske misije.

Progoni kineskih kršćana. Tek u 20. st. uhvaceni ponovni korijeni. No, 1949. komunisti Mao Ce Tunga preplaviše zemlju, zapoceli novi progoni. Kineska misija zasijenjena je tragikom. **BAROK - PROSVJETITELJSTVO** Novi red **kardinalskih kongregacija (15) što ga je proveo Siksto V. (vladao od 1585-90, rodom iz Trogira, dakle jedini papa hrvatske krvi!)** mnogo su pridonijeli tome da crkveni centralizam ojaca.

Svi pokreti koji su između 1600 - 1800 g. Crkvi najteže naudili, došli su iz Francuske: galikanizam, državni apsolutizam, jansenizam i episkopalizam. Galikanizam je tražio za «galikansku crkvu» prava koja su osjetljivo smanjivala papinski primat. 1663. pariški parlament je prisilio teološki fakultet da prizna galikansku nauku, po kojoj sabor stoji iznad pape (koncilijarizam), autoritativne papinske odluke «ex cathedra» nisu nepogrešive. 1682. svecano su proglasili u ime francuskog klera «cetiri galikanska clanka».

Na papin prosvjed, 1693. Ljudevit XIV. ih povlaci, ali ostaju na snazi sve do 19. stoljeca. Tek ih I. vatikanski sabor savladava dogmom o papinskoj nepogrešivosti. Državni apsolutizam bezobzirno se uplitao u crkvene poslove. Galikanizam mu je dobro služio. Jansenizam zabluda koja je pod prividnošću narocite pobožnosti i strogosti, uvela jednostrano prezaoštrenu augustinovsku nauku o istocnim grijehu i milosti. Osnivac Kornelije Jansen (u. 1638). Središte mu je bio cistercitski samostan redovnica Port - Royal, kod Versaillesa. Prigovara isusovcima da naucavaju suviše popustljivu moralnu teologiju. Ljudevit XIV. naredio da se samostan sruši. Jansenisti su se održali u Nizozemskoj, osnovali su vlastitu raskolnicku Crkvu s ispravnom posvećenom hijerarhijom.

Episkopalizam suprotstavlja rimskom centralizmu samostalnost biskupske službe. Episkopalisticke ideje sažeo trierski pomoćni biskup J. Nikolaus von Hontheim u knjizi «De statu ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis» (1763). Napisao ju je pod pseudonimom Justinus Febronius. Po njoj papa ima vrlo ograničenu vlast. Ideje su nazvane «febronijanizam». Njemački biskupi povezaše se u tzv. «emsku punktaciju» (1786) protiv nuncijature u Münchenu. Cilj im je potiskivanje papinog punovlašća - predstavnik nuncij. (Nuncij - papinski veleposlanik u nekoj državi. Kod nas je to Giulio Eunaudi.) Pod pritiskom borbonskih dvorova, papa Klement XIV. Izdaje dekret o ukinuću isusovackog reda (21. 07. 1773). Jozefinizam. Car Josip II. iskoristio sustav apsolutnog vrhovništva države nad državnom Crkvom. Papinski ugled ponovno stoji vrlo nisko.

4.1.13.PROSVJETITELJSTVO.

Put: Engleska - Francuska - Njemačka. Uveli ga filozofi: Leibniz, Thomasius i Wolf. Prosvjetiteljstvo se borilo za slobodu duha i tako slomilo pogled na svijet star 1000 godina. I. Kant 1784. oznacio mu je kao cilj oslobođenje i proglašenje punoljetnim autonomnog čovjeka, sposobnog da se služi svojim razumom, a da ne treba pomoć drugog čovjeka.

Opća ljudska prava su prvi put objavljena u američkoj Deklaraciji o nezavisnosti (1776) i u Deklaraciji francuske Narodne skupštine (27. 08. 1789). kršćanstvu, odnosno katoličkoj Crkvi, prosvjetiteljski racionalizam je donio jednu od najopasnijih kriza u povijesti (zbog vezanosti na objavu). «Prirodna religija» i filozofski deizam (J. Locke) suprotstavljeni su kršćanstvu. (Deizam - bog postoji samo kao prauzrok svijeta, bog nije ličnost.) Kršćanstvo bez Krista, bez objave i spasenja!!! (naglasio S.S.) Voltaire navješta Crkvi borbu «na život i smrt». Reforma Marije Terezije i Josipa II. zaslužuje priznanje. II razdoblje: 1789-1918. Od francuske revolucije do I. svj. rata

4.2.1.FRANCUSKA REVOLUCIJA I SEKULARIZACIJA 05. 05. 1789

. u Versaillesu okupljaju se generalni staleži. Još vlada sloga između trećeg staleža i svećenstva (prvi stalež). 23. 06. 1789. 149 svećenika i 4 biskupa priključilo se trećem staležu kad se konstruirao kao predstavništvo nacije. 14. 07. 1789. juriš na Bastillu - nisu posrijedi religiozni interesi.

04/05. 08. 1789. «noc žrtava» - kler se s plemstvom natječe tko će se odreći feudalnih prava u korist građana i seljaka. Nema razlike među staležima. 27. 08. 1789. ozakonjena građanska i ljudska prava: «Sloboda, jednakost, bratstvo». Odlučeno da se oduzmu crkvena dobra i upotrijebe za plaćanje javnih dugova. Svećenstvo napušta skupštinu.

13. 02. 1790. ukinuti svi nekaritativni redovi i samostani. 14. 04. 1790. - zakon o nacionalizaciji i sekularizaciji crkvene imovine. (Sekularizacija - pretvaranje crkvenog vlasništva u državno vlasništvo.) 12. 07. 1790. - novi ustav. Crkva preuređena na nacionalnoj osnovi, odvojena od Rima, pripojena državi. U studenom 1790. svi svećenici moraju položiti zakletvu na ustav. 2/3 svećenika odbija zakletvu, počinju krvavi progoni. U rujnu 1792. tzv. «rujanski pokolj» otvara razdoblje terora do listopada 1795. Vladaju Danton i Marat. 21. 01. 1793. smaknut Ljudevit XIV.

U listopadu 1793. smaknuta Marija Antoaneta. 13. 07. 1793. ubijen Marat. Diktaturu preuzima Robespierre. U proljeće 1794. uklonjeni «jakobinci», u Konventu izglasan dekret o priznanju «najvišeg bica» i neumrlosti duše. 28. 07. 1794. Robespierre giljotiniran.

Vlada direktorij od 5 članova. Odvajanje Crkve od države postalo je zakon 21. 02. 1795. 09. 11. 1799. Napoleon izvršio državni udar i oborio direktorij. Religiju je smatrao političkim čimbenikom. 15. 07. 1801. zaključio s papom konkordat. (Konkordat - ugovor između pape i neke države, koji uređuje pravne odnose između katoličke crkve i države.)

U uvodu se navodi da je katolicizam religija većine Francuza, te se ponovno uspostavlja. Crkva se odriče nacionalizirane imovine. Napoleon potajno dodaje 77 «organskih članaka», koji su opozvali tekovine konkordata. 1804. Napoleon se sam okrunio za cara, premda je papa dao blagoslov. 1808. zaposjeo je Napoleon Rim i Crkvenu Državu. Papa ga izopcio, pa je od 1812. bio zatocen u Fontainblauu. Nakon poraza u Rusiji (1812) i bitke naroda kod Leipziga (listopad, 1813), oboren je Napoleon i osvojen Pariz od saveznika (31. 03. 1814). Becki kongres 1814/15. mogao je konačno urediti Evropu.

Sekularizacija - golemo značenje za Njemačku. 25. 02. 1803. u Regensburgu su državne deputacije tzv. glavnim zaključkom naredile nacionalizaciju i sekularizaciju 22 nadbiskupije i biskupije, 80 samostalnih opatija i 200 samostana. Nestalo 18 sveučilišta, Crkva se nije mogla brinuti za obrazovanje svojih pripadnika. U borbama s državno-crkvenim poretom nastao je njemački konfesionalizam. Crkva je pak oslobođena okova i starih oblika: izbrisan feudalni poredak. Mogla se razviti narodna Crkva 19. stoljeca.

4.2.2. OBNOVA NJEMACKE CRKVE U 19. STOLJECU

Dvostruki proces: a) novo materijalno uređenje njemačke Crkve u crkvenim i državno-pravnim odnosima; i b) unutrašnja obnova crkveno-religioznog života.

Kurija na Beckom kongresu nastoji pomoću konkordata cirkum-skripcijskih bula pregovorima osigurati reorganizaciju biskupija u pojedinim državama. Konkordat je međunarodno pravni ugovor između Crkve i države, s time da Crkva i država jedna drugu priznaju suverenim pravnim osobama.

Cirkumskriptivne bule - samo administrativno uređenje (Austrija i ostale njemačke države). Konkordat sa: Španjolskom, Napuljem, Sardinijom, Francuskom, Rusijom i Bavarskom.

Tri bule: «De salute animarum» (1821) za Prusku, «Provida sollersque» (1821) za Württemberg, Baden, Hessen i Nassau, te «Impensa» u Hannoveru (1824). Unutrašnja obnova. Za Njemačku ima značaj romantika. Mnogi romanticari su prešli na katolicizam. G. Hermes i njegovi učenici tzv. «hermesovci», još su napola bili u prosvjetiteljstvu. Njihovu metodu osudili su kao semiracionalizam. Tzv. «kölnski slučaj».

1837. uhapšen kölnski nadbiskup von Droste-Vischering, jer je u pitanju mješovite ženidbe, stao na stranu Crkve. Niknule su brojne organizacije crkveno-religioznog značaja. I katolicki redovi uzimaju novi zamah. 1847. vratili su se Isusovci u Köln. Papa Pio VII. 1814. ih je ponovno obnovio.

Revolucija 1848. donijela veću slobodu i samostalnost katolickoj Crkvi. 1852. katolicki zastupnici u Pruskom zemaljskom saboru okupili se u «Katolicku frakciju». 1858. postaju «Stranka centra».

4.2.3. PAPE I CRKVENA DRŽAVA

Crkvena se Država pokazala kao veliki teret za papinstvo i nije se mogla trajno održati. Poslije 1849. Crkvena Država je tako omražena, da se mogla održati samo pomoću Francuza. Papa Pio IX. 14. 03. 1848. dao je Crkvenoj Državi ustav po kojem je narod bar u skromnoj mjeri mogao sudjelovati u vladi, te je izazvao opće oduševljenje. No, nakon ubojstva prvog papinskog ministra predsjednika u studenom 1848, Pio IX. mijenja stav. Ukida ustav i ponovno uspostavlja Crkvenu Državu i apsolutistički režim.

Pokret nacionalnog ujedinjenja na čelu s kraljem Viktorom Emanuelom II. pretvorio se u lavinu. 1859. Crkvena Država gubi Romanju, a 18. 11. 1860. papinske cete napuštaju Umbriju i Marke. Rim je još pod zaštitom francuske posade. Upadi Garibaldija odbijeni su 1862. i 1867. No, nakon njemačko-

francuskog rata (1870-71), Francuzi su se povukli iz Civitavecchie, te 20. 09. 1870.

Pijemontanci zauzimaju Rim. Kraj Crkvene Države. Pio IX. se povukao u Vatikan. 13. 05. 1871. vlada tzv. «Zakonom o garancijama», ponudila je papi godišnju rentu, omogućila mu slobodno vršenje duhovne službe i osobnu nepovredivost. Papa to odbija i ostaje tzv. «vatikanski zarobljenik» (sam se tako prozvao). Dekretom «Non expedit» zabranio talijanskim katolicima sudjelovanje na izborima (1874). Posljedice su bile da vlada zauzima protucrkvni smjer. Tek je Pio XI. riješio tzv. «rimsko pitanje». 11. 02. 1929. sklopio je s Mussolinijem Lateranski ugovor. Papa je dobio suverenost u maloj Vatikanskoj Državi i eksteritorijalnu nadležnost nad bazilikama, upravnim zgradama kurijalnih vlasti i dvorcem u Castel Gandolfu. Zaključen i konkordat s vladom kojim je Crkva uredila svoje odnose s talijanskom državom.

4.2.4.I. VATIKANSKI SABOR Pretpovijest. 08. 12. 1854.

Pio IX. je staro vjerovanje da je Marija zaceta bez istocnog grijeha, proglasio dogmom. Time je riješio spor među teološkim školama (u korist franjevac). To nije bila saborska odluka, nego papina definicija dana ex cathedra. Time je već naceta jedna velika tema I. vatikanskog sabora (nepogrešivost pape). 08. 12. 1864. enciklikom «Quanta cura» Pio IX. svim biskupima dostavlja spis «Syllabus», tj. popis 80 suvremenih zabluda, koje katolicizam ima odbaciti. Kako se između ostalog «Syllabus» oborio i na liberalizam i neograničenu vjeru u napredak, reakcija nije izostala. Iako spis nije imao dogmatsku vrijednost, strah pred mogućnošću da ga papa proglasi dogmom, bio je velik i u katolika i u protestanata. Narocito kad je najavljen saziv sabora.

06. 12. 1864. prvi put papa spominje namjeru da sazove opći sabor. 09. 03. 1865. papa odredi kongregaciju kardinala koja će pripremiti sabor. (Kongregacija - skupština, sabor, naziv za ministarstvo u papinskoj vladi, vjersko udruženje.)

29. 06. 1868. objavljena bula o sazivu; sabor se imao otvoriti u Rimu 08. 12. 1869. 06. 02. 1869. casopis isusovaca «Civiltà cattolica» objavio je dopis iz Francuske, kojim se traži definicija nepogrešivosti, na način koji je promašen i po sadržaju i po obliku. U Francuskoj se razvio odnos prema papinstvu nazvan «ultramontanizam». Pobornici su: H. F. R. de la Mennais i J. de Maistre, laik u diplomatskoj državnoj službi. Infalibilitet (nepogrešivost pape) - suverenitet u kraljevstvu Božjem, u Crkvi. Nasuprot tome, teolog Möhler tvrdi: Crkva je otajstvena životna zajednica s Kristom, on je njezina glava. Papa stoji u stalnoj izmjeni misli s organizmom Crkve, a to su biskupi. Primat i pripadnost kolegiju stoje u određenom međusobnom odnosu.

U Francuskoj Louis Veuillot je razvio ultramontantske misli i brinuo se za njihovo širenje. Tražio je da sabor prihvati papine misli i učini ih dogmom. U Njemačkoj Ignaz von Döllinger crkveni historičar, napao je francuski ultramontanizam, štoviše napao je i papin primat i crkveni autoritet, te time «pucao» daleko iznad cilja. U srpnju 1869. spis se pojavio u obliku knjige «Papa i sabor», potpisan s «Janus». On je podgrijavao neprijateljstvo protestanata, a i katolici su bili podijeljeni. Neki su pristajali, a neki su vidjeli opasnost. Kölnski teolog Scheeben nazva knjigu pamfletom protiv papinstva. Biskupi su zbog opće napetosti zatražili skidanje pitanja nepogrešivosti sa dnevnog reda na saboru. Tok sabora. Iako je papa pristao da skine to pitanje, ipak su pobornici tog pitanja uspjeli pobijediti, te 09. 05. 1870. je započelo vječanje o papinskoj nepogrešivosti.

Održano je 37 sjednica generalne kongregacije. 13. 07. 1870. 451 crkveni otac je glasao za definiciju nepogrešivosti, 88 protiv, a 62 uvjetno «za». 18. 07. završeno je glasanje. Na svečanoj IV. sjednici prihvaćena je konstitucija «Pastor Aeternus» koja je sadržavala nauku o primatu i papinskoj nepogrešivosti. 533 crkvena oca glasalo je za, a samo 2 protiv. Zbog francusko-njemačkog rata sabor je prekinut. Raspravljalo se i o drugim temama. Tako je dogmatska institucija «O katolickoj vjeri» 24. 04. donesena i od pape potvrđena. Od 51 sheme samo su dvije dovršene. No, pitanje

primata i nepogrešivosti sve ostalo je zasjenilo.

4.2.5. NAKON SABORA: STAROKATOLICIZAM I KULTURKAMPF U NJEMACKOJ

Opozicionarska skupina doživjela je veće razočarenje u Njemačkoj. 14. 08. 1870. organizirali su opozicionari protestnu manifestaciju u Königswinteru i napali vatikansku «skupštinu»: tvrdili su da nije imala karakter slobodnog sabora. 27. 08. održana još jedna manifestacija u Nürnbergu.

U Kölnu i Münchenu osnovani tzv. «centralni komiteti». Döllinger je izbacio lozinku o «staroj katolickoj Crkvi», koju je vatikanski sabor izmjenio u njenoj biti. U rujnu 1871. održan je u Münchenu prvi «Starokatolicki kongres». Döllinger ih opominje da ne izazivaju crkveni raskol. Ipak je osnovana «Starokatolicka Crkva». Döllinger joj nije nikad pristupio.

U lipnju 1873. profesor teologije u Breslauu, Reinkens, izabran za biskupa nove zajednice, dao se posvetiti od jansenistickog biskupa Heykampa u Deventeru. Uskoro počele reforme. Reformirana je usmena ispovijed, post i nemrs (1874), ukinuta nerazrješivost braka, te mnoge svetkovine (1875), ukinut je i celibat (1878). Broj starokatolika ostao je malen.

Katolicko stanovništvo ih u potpunosti odbacilo. Bismark je pomagao starokatolike, jer je u njima vidio saveznike za svoj san o njemačkoj nacionalnoj Crkvi, bez Rima. «Kulturkampf» ima u Njemačkoj mnogostruko korijenje; trzavice između protestantsko-pruskih malonijemaca i katolickih velikonijemaca u općoj državnoj politici. Na poticaj Pruske, u njemačkom Reichu je izbila ogorčena borba protiv katolické Crkve, nazvana «kulturnom borbom («kulturkampf»).

10. 12. 1871. tzv. «Kanzelparagraph» ograničio je slobodno propovijedanje. 11. 03. 1872. Zakon o nadzoru škola; Državni zakon o isusovcima - protjerao isusovce iz Njemacke (04. 07. 1872) i Svibanjski zakoni iz 1873. 06. 02. 1875. u citavom Reichu uveden je civilni brak. Zakon o starokatolicima - 04. 07. 1875. dopunjen odredbom da se i starokatolici mogu služiti katolickim Crkvama. U svibnju 1875. u Pruskoj su ukinuti svi samostani i redovnicke ustanove.

22. 04. 1875. Zakon o krušnoj košari - obustavio sva financijska davanja pruske države Crkvi. Katolicko stanovništvo, kler i episkopat oduprli su se tim mjerama cvrsto i složno. I Bismarck je 1880. počeo dokidati zakone iz razdoblja «Kulturkampfa».

4.2.6. PAPE NAKON I. VATIKANSKOG SABORA Leon XIII. (1878-1903)

prestíž papinstva sve veći; ogledao se u sve većem broju diplomatskih predstavništva kod Svete Stolice. 1890. posjetio je papu u Vatikanu osobno njemački car Wilhelm II. Rezultat njihovog pregovora, bila je papina čuvena enciklika o radničkom pitanju «Rerum novarum» (1891). Katolicko rješenje socijalnog pitanja, bez ograničavanja na karitativne mjere. Papu zanima pitanje Crkve i države. Razvija nauku o Crkvenoj Državi, koja se oslanja na Tomu Akvinskog. Napredan je u pitanjima biblijske znanosti. Otvorio Vatikanske arhive (1881). 1879. imenovao würzburškog historičara Josefa Hergenröthera za prefekta Arhiva.

Prefekt Vatikanske biblioteke postao je uceni Franz Ehrle D. I. 1886. ondje piše Ludwig von Pastor svoje monumentalno djelo «Povijest papa od svršetka srednjeg vijeka» (22 sveska). Leon XIII. Postigao okončanje «Kulturkampfa» u Njemačkoj. Samo u Francuskoj su se crkveno-političke prilike ponovno zaoštrile. 1879. na vlast dolaze republikanci i zapocinju borbu protiv Crkve. Lozinka: odvajanje Crkve od države. 1901. Zakon o društvima prognao sve redovnike.

1904. došlo do prekida diplomatskih odnosa između Francuske i Vatikana. Pio X. (1903-14): nepolitičan, duboko pobožan, religiozan značaj. Bio je svetac; 1954. proglašen svecem. Usredotocen

na unutrašnjocrkvene probleme, mnogo ucinio za Crkvu. No, proigrao je prestiž postignut za Leona XIII. U unutrašnjosti Crkve osuda tzv. modernizma, dovela do teške krize. 1910. tzv. antimodernistička zakletva, za nadzor ucitelja teologije. Pontifikat Benedikta XV. (1914-22): zasjenjen je I. svj. ratom. Nastojao smanjiti mržnju među narodima. 01. 08. 1917. predao zaracnim silama mirovnu notu: bio je odbijen.

Poslije rata opominjao da se Evropa ne smije podijeliti na pobjednike i poražene. Nije odobravao Versajski ugovor. Nitko ga nije slušao. U unutrašnjem životu Crkve, značajan novi crkveni zakonik iz 1917: tzv. Codex iuris canonici, stupio na snagu 1918. III. razdoblje: 1918-65. Od I. svj. rata do II. vatikanskog sabora Za Crkvu to je razdoblje golemog prevrata. Spoznate su greške prošlosti. Otkrivene zajednicke osnovice kršćanstva. Zapocelo je «vrijeme Crkve».

4.3.1. «POVRATAK IZ PROGONSTVA» I NOVI POLET

U Njemačkoj se ukazivalo na stvarnu «inferiornost» katolika u kulturnom i politickom životu. Željelo se posvetiti modernim zadacama. Razvila se rasprava kojoj je filozof Petar Wust dao lozinku: «Povratak iz progonstva». Katolici su promašili uključivanje u najznacajnije tekovine novog vremena. Republikansko-demokratske težnje mimoišle su katolicku Crkvu. Ni socijalno pitanje sa svim njegovim osobitostima nije Crkva spoznala dovoljno rano.

Radnicke klase osvojiše Marx i Engels, Crkva ih sve više gubi. Proletarijat je prihvatio ateistički marksizam. Nova crkvena svijest zasnivala se na promjeni slike Crkve. Crkva je vjечно živi Krist i narod Božji. Novi liturgijski pokret započeo je u Mechelenu 1909. Zahtjev da misne molitve budu dostupne puku. Na celu pokreta je katolicka omladina, a duhovni voda Romano Guardini njegovao je duh liturgije. Pokret želi da bude obnova vjernika. Liturgijski Pokret je najjači izvor snage za suvremenu Crkvu. Pokret «Una Sancta» i «katolicki ekumenizam» imaju svoje korijenje u novostecenoj slici Crkve.

Zapoceli razgovori s Istocnom Crkvom: s tom Crkvom, katolicka Crkva je vezana sakramentalno. Susret Pavla VI. I carigradskog patrijarha Atenagore (04-06. 01. 1964) u Jeruzalemu. Zagrljaj i priznanje krivnje realistični i simbolični za bolju budućnost. S protentantima se približavanje odvijalo «razgovorima preko plota». Max Josef Metzger im dao cvrst oblik u bratstvu «Una Sancta» (1938). Umro kao mucenik pod Hitlerom (1944). 1952. osnovana neslužbena «»Katolicka konferencija za ekumenska pitanja», a 1960. pretvorena u «Sekretarijat za jedinstvo kršćana». Sjedište mu je u Rimu.

U Francuskoj se redovnici vraćaju. Laicki zakoni se više ne primjenjuju. Uprava crkvene imovine predana «Dijecezanskim društvima». Poslije II. svj. rata, Francuska ima katolicku politicku stranku i kršćanske sindikate (40% radništva). Sa 3500 misionara vodi u katolickim misijama. U Italiji je katolicka akcija osnovana još 1922. (Pod Mussolinijem.)

U Engleskoj broj katolika sve više raste. Laicki apostolat slabo razvijen, a liturgijska obnova tek u pocecima. U SAD-u je oko 1/5 pucanstva katolicko. Osnovano je 23 katolicka sveucilišta. Vodstvo misija preuzima rimska kongregacija «De propaganda fide» osnovana još 1622.

Najsnažnije misije u Africi, Indiji, Kini i otocima Južnog mora. 1926. posveceni su prvi urodenicki biskupi.

4.3.2. PONTIFIKATI PIA XI. I PIA XII. Pio XI. (1922-39)

prije no što je postao papa bio je tih ucenjak i slavan alpinist: to mu je odredilo karakter. Program svoje vladavine nagovijestio u enciklici «Ubi arcano» (1922), «Pax Christi in regno Christi». 1925. uveo blagdan Krista Kralja (posljednja nedjelja u listopadu). Zamisao o sudjelovanju laika u hijerarhijskom apostolatu Crkve. II. vatikanski sabor svoju otvorenost laicima, zahvaljuje njemu. Najveća zasluga mu je Laterantski ugovor (11. 02. 1929), kojim je uspostavljena mala Vatikanska Država.

20. 07. 1933. zaključen sporni konkordat s Trećim Reichom. Sa stajališta politike Vatikana to je bilo sigurnije, nego zadržati konkordat s Pruskom i Bavarskom, koje je Hitler ujedinjenjem Njemačke ukinuo. Još nije uvidena Hitlerova prijevara. Spoznavši prijevaru, Pio XI. je ogorčen. Ogorčenost se uvida u enciklici «Teškom brigom» (04. 03. 1937). Glavnim neprijateljem kršćanstva smatra ateistički komunizam. Ipak ga ubrajamo u najsposobnije pape novog vremena. Pio XII. (1939-58): njegovo geslo vladavine: «Mir je djelo pravde».

Pokušao je spriječiti izbijanje rata ili bar zadržati Italiju izvan ratnog sukoba. Nije uspio ni kod Hitlera, ni kod Mussolinija. Papa je morao paziti da bude neutralan. Nije mu zadaca stvarati političke odluke. Nakon rata opominjao na mir, a narodima pomagao pomoću «Caritasa». Nepomirljivo se držao prema boljševizmu, koji je Crkvi nanio najteže gubitke. Proširio kardinalski kolegij na narode i rase. Proglasio dogmu o Uznesenju Marijinu (01. 11. 1950).

4.3.3. CRKVA U TREĆEM REICHU

Hitlerova politika: r. 20. 04 1889. (Braunau, Sjeverna Austrija). «Njemačka radnička partija» od 1920 «Nacionalsocijalistička» (NSDAP) - od 1921. Hitler joj je na čelu, sudjeluje u Ludendorffovu pucnu (08. 11. 1923), 9 mjeseci zatvora, novo osnivanje NSDAP (1925) - etape političkog razvoja Hitlera. 1932. NSDAP dobiva 230 mjesta u Reichstagu i postaje najjača stranka. 30. 01. 1933.

Hitler imenovan za kancelara Reicha. To je nesretni dan «preuzimanja vlasti». Prije 1933. crkveni su se krugovi jasno borili protiv nacionalsocijalizma. Djelo «Moja borba» («Mein kampf»), još nije bilo jasno, izašlo 1925. u Münchenu, ali široke mase dobivaju ga u ruke tek 1934. Biskupi su opomenuli i zabranili pristup stranci. Ideološka borba se nije mogla izbjeći. Hitler mijenja politiku. Borbu navijesti samo anarhizmu i komunizmu. Obustavio agitaciju protiv kršćanstva. Tako je ponudivši konkordat Svetoj Stolici, u Rimu našao ljude spremne na razgovor.

Osvetilo se što Crkva nikad nije bila demokraciji. Nesigurnost se ogledala u držanju Stranke centra: pristala je na Zakon o ovlaštenjima (24. 03. 1933), a i na (iznudeno) samoraspuštanje stranke (lipanj/srpanj 1933). Govorio je da treba odbaciti «politički katolicizam». Crkva se treba odreci političkog zastupstva. To je zvučalo razumno. No, Hitler je mrzio kršćanstvo, koliko i židovstvo. Htio ga je iskorijeniti. U kršćanstvu je vidio nastavak židovstva, pronalazak Židova Pavla. Kršćanski je moral protuslovio njegovoj slici čovjeka.

Borba s Crkvom u tri faze:

1. faza (1933/34): kamuflirane mjere.

2. faza (1934-39): otvorena borba protiv Crkve - ograničena crkvena djelatnost na svim područjima. Umjesto teoloških fakulteta trebalo je organizirati «fakultete za rasnu znanost». Tzv. «Nürnberški zakoni» (rujan 1935), obespravili su Židove. U «Kristalnoj noći» (09. 11. 1938) prvi organizirani židovski progoni.

3. faza (1940-45): kršćanstvo iskorjenjeno u Poljskoj, a državni vođa SS, Martin Bormann 1941. preuzeo borbu koja je trebala likvidirati Crkvu i kršćanstvo na području nacističke vladavine. Otpor

Crkava može izgledati nedovoljnim. No, to je vrijeme kad su se svi kršćani približili. Pozivanje na konkordat je bila osnovica biskupskih pritužbi. Jezik vatikanskih nota bio je nevjerovatno oštar. Konkordat su htjeli ukinuti i Crkva i nacisti, ali im je bio potreban.

4.3.4. PONTIFIKTI IVANA XXIII. I PAVLA VI.

Kratka vladavina Ivana XXIII. (28. 10. 1958.-03. 06. 1963) predstavlja prekretnicu. Želio postati potpuno rimski biskup i pastir sveopće Crkve. U siječnju 1960. održao Rimsku dijecezansku sinodu da prilagodi dušobrižništvo grada promijenjenim okolnostima. Sazvao 21. ekumenski sabor (II. vatikanski), koji se 11. 10. 1962. okupio u Bazilici sv. Petra; imenovao komisiju za novu redakciju Codicis iuris canonici (travanj 1963). Cilj mu je bio posuvremenjenje dušobrižničkih metoda u dijecezama i redovima. Govorio je u zajedničkom traženju jedinstva. Otvorio vrata i ekumenskom pokretu. Usudio se razgovarati i s vladama Istocnog bloka. Među rimskim svijetom papa je poznat kao «Ivan Dobri» i «otac siromaha».

Pavao VI. (1963-78) - nije mu bilo lako da nasljedstvom Ivana upravlja i nastavi rad svog predšasnika. Ciljevi: nastavak sabora, razgovor za sjedinjenje s Istocnim Crkvama, otvaranje prema odijeljenim Crkvama na Zapadu i dijalog Crkve sa svijetom.

4.3.5. II VATIKANSKI SABOR I NJEGOVO DJELOVANJE

Papa je izjavio da sabor ne može i neće neposredno ostvariti sjedinjenje, no on će ga pripremiti. Odredio mu smjer: svijest prema unutra, otvorenost prema vani. Izraz u geslu: «aggiornamento» - pretpostavlja potpuni preokret u mišljenju. Koncilski se rad odvijao u 4 vremenski odjeljena zasjedanja. I zasjedanje: 11. 10. - 08. 12. 1962. Suprotnosti o shemi «O liturgiji».

Progresisti su tražili da se Božju riječ prevede na narodni jezik, umjesto latinskog. Uspjeli su pobijediti. Važnija i značajnija shema «Izvori objave». Kako nije dobila 2/3 većinu, papa ju je skinuo s dnevnog reda. Ni sheme «O suvremenim sredstvima društvenog saobraćanja» i «O Istocnim Crkvama» nisu prihvacene, pa prvo zasjedanje nije imalo većeg uspjeha.

Tada umire Ivan XXIII, te je Pavao VI. nastavio sabor. II zasjedanje: 29. 09. - 04. 12. 1963. Shema «O Crkvi» u prvom planu. Napredni smjer je izvojevao veliku pobjedu, kad je shema 04. 12. velikom većinom prihvacena i od pape prihvacena. III zasjedanje: 14. 09. - 21. 11. 1964. Nove teme su: «O laickom apostolatu» i «O Crkvi u svijetu». IV zasjedanje: 14. 09. - 08. 12. 1965. Dugo se raspravljalo o vjerskoj slobodi. Crkva nacelno odbija svaku izvanjsku prisilu na području savjesti.

07. 12. 1965. papa objavljuje ukidanje međusobnog izopćenja, kojim su se Rim i Bizant udarili 1054. Rezultat sabora: 16 dekreta, a ni jedna dogma! Pokret «Una voce» - borba za latinski jezik - nije u mogućnosti zaustaviti razvoj mise na narodnim jezicima.

Za razvoj crkvene strukture, ima značaj osnivanje «Biskupske sinode». 29. 09. 1967. sastala se sinoda prvi put u Rimu. 26.-28. 10. 1967. patrijarh Atenagora posjetio Vatikan. 26. 09. 1964. papa je vratio glavu sv. Andrije Grckoj Crkvi, koju su ugrabili u Carigradu križari 1208. Crkva danas stoji u dijalogu sa svijetom.

PREGLED POVIJESTI CRKVE

(August Franzen, KS, Zagreb 1996.)

1.1 UVOD

Predmet crkvene povijesti jest rast Crkve, koju je Krist osnovao u vremenu i prostoru. Crkvena povijest počinje silaskom Duha Svetoga na praopćinu, na prve Duhove (50 dana nakon Isusovog «uzašašća na nebo», Pedesetnica), a završit će ponovnim dolaskom Gospodina. Iako Isusovu povijesnu egzistenciju potvrđuju i tadašnji rimski pisci Tacit, Plinije Mlađi i Svetonije, te židovski pisac Josip Flavije, od 18. st., mnogi osporavaju Isusa kao povijesnu osobu, pa i kao osnivača Crkve (prosvjetiteljstvo, nihilizam, komunizam).

Evandjelja (grč. evangelion=»Radosna vijest») - sadržaj Isusove propovijedi spasenja radosna poruka o Božjem Kraljevstvu, u 2 stupnja: faza ovostranog početka - počela Isusovim navještanjem te faza konačnog ispunjenja na kraju vremena.

Historijska metoda ima tri stupnja:

1. Crkvena je povijest vezana za svoja vrela. (Najvažnije Biblija - SP).
2. Utvrđivanje činjenica.
3. Kao cjelina Crkvena povijest je povijest spasenja. «Dvanaestorica» - posebno odgovorni; Petar - prvoovlašteni pastir. (O Petrovom pravu prvenstva v. Mt 16, 18. Krist mu je promjenio i ime. Kefa heb. = Petar grč. = Stijena.) Krist uspostavio službe - apostoli su postavljali nasljednike u toj službi.

Crkva postoji zahvaljujući tom karakteru službe i s tim karakterom.

Inkarnacija je središnji pojam kršćanstva. Crkva - živi Krist - Bog ulazi uvijek na novo u čovječanstvo, da bi ga odveo spasenju.

Hijerarhija (hiera arkhe = sveto počelo, sveta vlada) = uređenje svetog postanja, Krist ga je dao svojoj Crkvi. Odsutan značaj za utemeljenje i konstituiranje Crkve i njen povijesni razvoj ima «apostolsko vrijeme». «Dvanaestorica» - nosioci božanske objave, primili je od samog Krista. Nadahnjivao ih je Duh Sveti.

1.2 POČECI

HEROD VELIKI - sin Idumejca Antipatra, Cezarova prijatelja, Senat u Rimu mu je prenio dostojanstvo židovskog kralja.

Tri velike židovske političke stranke:

Asideji = Saduceji - zastupaju stanoviti racionalizam.

Farizeji = «odvojeni» - svjesno nastoje djelovati na sav narod. «Pismoznanci».

Zeloti - služe Zakonu nadasve borbenim držanjem, koje je bilo spremno i za mučeništvo. Prema njima poslušnost Zakonu obvezuje na sveti rat.

Isus je bio protivnik svih triju stranaka. Židovi u svijetu izvan Palestine udruživali su se u općine, centar općina bila je sinagoga, na čelu joj je bio nadstojnik kao vođa bogoslužnih sastanaka, ostalim poslovima upravljao je savjet staraca na čelu s arhontom.

Grad Aleksandrija - zavičaj židova Filona (umro oko 40. po. K.). Na Filona snažno utječe grčki filozof Platon.

1.4 Isus iz Nazareta

je rođen 4. pr. K., a zbog pogreške u računanju (Dionizije Exiguus, 6.st.), neki misle čak i 6. ili 7. pr. K. Nakon Isusova prikazanja Gospodinu u Hramu, dva pobožna Izraelca, Ana i Simeon proročki su najavili mesijansko poslanje djeteta. Isus je umro 14. ili 15. nisana između 30. i 33. po. K. (Nisan - prvi mjesec židovske crkvene godine /15. ožujka - 15. travnja/)

1.5 «Apostolsko vrijeme objave»

- od Isusova uzašašća na nebo, pa sve «do smrti posljednjeg (od 12-orice) apostola».

Praopćine nisu jednooblične, već raščlanjene zajednice građene na načelu jedinstva glava - tijelo. Djela apostolska - opisuju pobjedonosni pohod evanđelja od «Jeruzalema do granica Zemlje» (Rim - «vječni grad».

Omnis vie in Romam docent. - Svi putevi vode u Rim. U ono doba Rim je centar cijelog tada poznatog svijeta.) Razlikujemo 3 razdoblja:

1. Judeokršćansko - središte Jeruzalem.
2. Prijelaz judeokršćanstva na kršćanstvo iz poganstva - središte Antiohija.
3. Razdoblje misije sv. Pavla kod pogana.

JUDEOKRŠĆANSTVO - Židovstvo u vrijeme Isusovo.

1.5 Jeruzalemska općina

Pod Petrovim vodstvom najprije se izabire 12 apostola, koji je morao biti vjerodostojan svjedok Gospodinova životnog djela. (Juda se ubio.) Odluka je u molitvi prepuštena Bogu: On je daje bacanjem kocke koja pada na Matiju. Na prve Duhove silazi Duh Sveti na vjernike, dajući im snagu da javno svjedoče. Petar pred narodom drži veliku propovijed. Općina se naglo povećava. Tog dana apostolima se pridružilo 3000 Židova, a uskoro općina broji 5000 članova. Mnogi članovi bili su helenisti (Židovi iz dijaspore). Među njima se ističe Stjepan, koji biva kamenovan (od strane Savla - kasnijeg preobraćenika sv. Pavla), no usudio se prije smrti reći da je djelom Isusa, SZ prestao važiti. (Katolička Crkva sv. Stjepana slavi dan poslije Božića, 26. XII.). On je na čelu sedmorice prezbitera i đakona autoritativnih vođa jeruzalemske općine. Stjepanova smrt bila je znak **progona Jeruzalemske općine**. Dogodila su se dva progona:

1. 32/33. Helenisti protjerani, Savao nastavlja progone, sve do čudesnog preobraćenja na putu za Damask između 33. i 36. - sv. Pavao.
2. Herod Agripa I 42/43. zatvara Petra i Jakova Starijeg, Petar čudesno izbaavljen, Jakovu odrubljena glava. Jakov je odlaskom Petra u Rim 42. postao «prvi jeruzalemski biskup».

Sv. Pavao Jakova Mlađeg ubraja u stupove pracrkve. Asketski život pribavio mu je naslov «pravednika». I on je ubijen 62. godine, zahvaljujući mržnji velikog svećenika Anana. Nekadašnje pogane sakupljene u kršćansku zajednicu vodio je Barnaba s Cipra. **Tada se po prvi put upotrijebio naziv «kršćani»**. Židovski rat 66. - 70. - Židovi su kršćane ožigosali kao izdajice i otpadnike. 70. godine Jeruzalem propada kao općina. Razoren od Rimljana. Posljednje židovsko uporište utvrda Masada još neko vrijeme odoljevala Rimljanima, ali na kraju preživjeli Židovi (iz redova stranke zelota), radije izvršili samoubojstvo, nego da padnu u zarobljeništvo Rimljana. Oko 100. godine Sinagoga službeno proklela kršćane. U Jeruzalemu se oblikuje vlastiti kršćanski pojmovni jezik i služba Božja. Na tzv. apostolskom koncilu u Jeruzalemu (oko 50. godine), **donesena prva teška odluka**: kršćani iz poganstva u načelu nisu podložni židovskom zakonu. Antiohija - prvi kršćanski misijski centar i prva pogansko - kršćanska općina.

1.6 DJELO APOSTOLA PAVLA. NJEGOV RELIGIOZNI RAZVOJ. NJEGOVA MISIONARSKA DJELATNOST. STRUKTURA PAVLOVSKIH OPĆINA, NJIHOVA VJERA I POBOŽNOST

Pavao je Židov iz dijaspori, rodio se u Tarzu, u Ciliciji, izučio je sedlarski zanat. Nakon smrti Isusa stiže u Jeruzalem, da bi se u školi farizeja Gamalijela obrazovao za učitelja Zakona. Progonio je kršćane, naročito nakon smrti Stjepana. Nakon obraćenja Pavao propovijeda u sinagogama Damaska i Jeruzalema Radosnu vijest, no zbog sukoba s opozicijom, povlači se u Tarz i dolazi do potpune jasnoće svog misijskog djelovanja. U Korintu Pavao ostaje godinu i po, ima uspjeha među poganima (Prozeliti - pogani, preobraćeni na židovstvo), no Židovi su ga optužili pred rimskim namjesnikom Galionom. Galion je odbio židovsku tužbu, a Pavao je otišao u Efez. 57. godine Pavao se uputio u Makedoniju i Grčku. U prvom rimskom sužanjstvu biva oslobođen i ostvaruje plan putovanja u Španjolsku, no drugo rimsko sužanjstvo, dovodi ga do mučeništva, pada u Neronovu vladavinu, no ne može se sa sigurnošću uvrstiti u Neronov progon. Pavao je bio pneumatik i karizmatik (darove, proroštvo i glasolaliju daje im Duh Sveti). Nisu bitno potrebni za opstanak općina. Žarište i vrhunac službe Božje jest svetkovanje **Euharistije**, večere Gospodnje.

1.7 NEPAVLOVSKE OPĆINE MEĐU POGANIMA. DJELOVANJE APOSTOLA PETRA. NJEGOV BORAVAK I SMRT U RIMU - PETROV GROB

O životu i djelu apostola pišu tek apokrifna Djela apostolska iz 2. i 3. st. Vrela svjedoče samo o trima vodećim apostolima: Petru, Ivanu i Jakovu mlađem. Nije poznato kako je Petar stigao u Rim i koliko je boravio u njemu (uz prekide!?). Sigurno stiže u Rim 42/43. godine. Euzebije Cezarejski (u. 339.) - «otac crkvene povijesti», misli da je Petar bio 25 godina rimski biskup, no to nije točan podatak. Sigurno stradava u Neronovim progonima sredinom 60-ih godina I. st. (64?). O njima izvještava Klement, treći nasljednik Petrov. (Klementovo pismo iz 96. godine u Rimu.) Autor Ivanova evanđelja govori o Petrovoj smrti na križu (poput Gospodina Isusa, samo na Petrovu molbu, sa glavom nadolje), ali šuti o mjestu Petrova mučeništva. Oko Petrova groba također postoje razna mišljenja. Oko 200. godine prevladalo je mišljenje da se grob nalazi na vatikanskom brežuljku. Oko 260. godine smatralo se da se grobovi apostola Petra i Pavla nalaze na Via Appia, na mjestu današnje crkve sv. Sebastijana. Danas se sa sigurnošću zna da su grobovi u Bazilici Sv. Petra u Vatikanu, na najvećem rimskom trgu.

Židovstvo u dijaspori - snažan posrednik kršćanskog navještanja.

Istok - težište širenja. Svjedok toga u Bitiniji (Mala Azija) je carski namjesnik, senator i konzul Plinije Mlađi. Iz Male Azije i Sirije se širi u Mezopotamiju, gdje je nakon obraćenja kralja Abgara oko 200. godine, Edesa postala misijsko središte. U Dura-Europu na Eufratu nalazi se najstarija sačuvana kapela iz 232.g. U Egiptu je ishodište kršćanstva Aleksandrija (najveća knjižnica na svijetu!). Na Zapadu je Rim crkveni centar. U Galiji - Marseille u 1. st. Lyon i u 2.st. Vienne (dolina Rhone) U 3. st. širi se na cijelu Galiju. U Sjevernoj Africi u 2. st. kršćanstvo je vrlo rašireno. O tome izvještava

	Zapadno Rimsko Carstvo	Istočno Rim
100.g.	> 1000	
200.g.	> 10.000	
300.g.	2 milijuna	5-6 milijuna
400.g.	4-6 milijuna	10-12 milijuna

Da su kršćani bili malobrojna manjina potvrđuju podaci da je čitavo Carstvo oko 200.g. imalo oko 70 mil. st., a oko 300.g. 50 mil.. Seoska su područja dugo bila poganska (Pogani = pagus, pagani; selo, seljaci).

1.8 «Poslijeapostolsko vrijeme» - most između apostola i kasnije Crkve.

Uzima se da je progona kršćana bilo 10, jer se taj broj u mističnoj anticipaciji nalazio izražen već u 10 egipatskih zala. Tek u 3. st. sukob kršćanstva i poganske države postaje načelna stvar, kada je država postala uvjerena da kršćanstvo postaje sila koja ugrožava njezinu egzistenciju. Progon pod **Neronom** počinje poslije požara u Rimu (16.07. 64.). Neki optužuju Nerona da je on podmetnuo požar. Da bi odbio sumnju od sebe, prebacio ju je na kršćane i dao ih pohvatati, te okrutno poubijati. Neke je dao umotati u životinjske kože i bacio ih bijesnim psima, a neke je dao spaliti u svojim vrtovima, vezane za stupove, kao žive baklje. O progonima kršćana pod **Domicijanom** doznajemo ponajprije putem iskaza Melitona Sardijskog, koji je blizu tim događajima.

O pravnom položaju kršćana i odnosu poganskih vlasti u Maloj Aziji prema njima, za vrijeme cara **Trajana**, ne saznajemo iz kršćanskih vrela. Uvid u stav koji je rimska država zauzela prema kršćanima na početku 2. st., daje nam dopisivanje Plinija Mlađeg i njegovog carskog gospodara. Sa sigurnošću se može potvrditi samo dva mučeništva za vlasti Trajana. Mučeništvo biskupa Simeona Jeruzalemskog (umro na križu u dobi od 120 godina) i mučeništvo Ignacija Antiohijskog (točan datum smrti ostao nepoznat).

Pod **Hadrijanovim** nasljednikom **Antonijom Pijom** (138 - 161) bilo je nekoliko mučeništva. Poznata je okrutna smrt Biskupa Polikarpa iz Smirne (spaljen na lomači).

«Apostolski oci» - skupina pisaca iz neposredno poslijeapostolskog vremena, utjelovljuju živu vezu s apostolima.

Tu svakako spadaju: Klement Rimski, Ignacije Antiohijski i Polikarp Smirnski. Ignacije razlučuje episkope, prezbitere i đakone. Svaka općina ima jednog episkopa, kojemu je podčinjen kolegij prezbitera i đakona.

Ranokršćanski spisi: Diognetovo pismo, Barnabino pismo, Didahe i Hermin «Pastir» - naslov je po središnjem liku, koji nastupa kao učitelj kršćana. Kršćanski apologeti su odlučili svojim djelima informirati čitateljstvo o pravom značenju kršćanske religije, a to je ujedno bila i obrana od sumnjičenja i krivih sudova poganske okoline.

Prvi apologetski pisac bio je Atenjanin Kvadrat (Kodrat), koji je caru Hadrijanu poslao jednu «Apologetiku». Drugi apologet je suvremenik Kodratov, Aristid. Treći je Justin preobraćenik iz grčke

poganske obitelji, koji je kao upravitelj jedne škole u Rimu, umro 165. godine, mučeničkom smrću. Napisao je 2 Apologije. Tacijan iz Sirije, učenik Justina, njegova djela predstavljaju određeni nazadak. Atenagora - grčki filozof iz Atene, raspolaže vještijim perom od dosadašnjih apologetičara. «Crkveni otac» - naziv za teologe čiji je cilj da polazeći od objave dublje teološki proniknu blago vjere. Većina ih je biskupa.

Značajke: 1. pravovjernost u nauci;

2. svetost u životu;

3. crkveno priznanje

4. pripadnost crkvenoj antici.

Prvi teolog 2. st. bio je biskup Irenej Lionski (u. oko 202.godine.).

Glavno djelo: «Protiv hereze». Od njega najstariji popis rimskih biskupa.

U Sjevernoj Africi Tertulijan (u. poslije 220. u Kartagi). Dvije tvrdnje:

1. Krist je svoju nauku predao samo apostolima da je navijeste;

2. Apostoli su sami predali nauku biskupskim Crkvama.

Prezbiter Hipolit (u. 235.) - napisao spis «Obračun sa svim krivovjerjima». Crkveni ustav «Apostolska predaja» (220.) Sicilijanac Panten oko 180. otvara kršćansku filozofsku školu u Aleksandriji. Atenjanin Klement (140/150. - poslije 216) - oko 200. radio kao kršćanski filozof i učitelj mudrosti. Njegov učenik bio je mladi Origen (185. - oko 254.).

1.9 Rascjepi i krivovjerja

1. Judeokršćanski krugovi - hereze ebionita, nazareaca i elkesaita. Nijeću Isusovo božanstvo.

2. Gnostički sistemi - Predstavnici tzv. «kršćanske gnoze»: Satomil u Antiohiji, Bazilid u Aleksandriji i Valentin u Rimu. Ta gnoza povlači kršćanstvo u opasan vrtlog sinkretizma. (Gnoza = spoznaja, znanje, mišljenje, ćud; sinkretizam = jedinstvenost.)

3. Manihejstvo - potječe od Perzijanca Manija (215 - 273). Zastupa strogi dualizam: borba svjetla i tame, počela dobra i zla, duha i materije.

4. Marcionstvo - od Marciona iz Sinope. 139. dolazi u Rim. Biva isključen iz Crkve, osniva svoju Crkvu. Odbacuje SZ i propovjeda strogi dualizam. Strogi etički rigorizam (usmjeren protiv Židova).

5. «Enkratiti» - uzdržljivci. Svi kršćani se moraju uzdržavati od mesa, vina, pa i braka.

6. Montanizam - kršćanska sekta u prvim st. n.e.; propovijedala je najveću moralnu strogost, askezu, post i suzdržavanje od tjelesnih užitaka; sekta je dobila ime po svom osnivaču Montanu iz Frigije (2. st.) i vrlo se brzo proširila; službena crkva osudila je montanizam na prvim svojim koncilima, jer je poricao hijerarhiju i time zaprijetio svećeničkom staležu.

Montan prigovara Crkvi da je odviše svjetovna. Nagovješta neposredni dolazak 1000 - godišnjeg

Kristova carstva (hilijazam). Progoni kršćana u Rimskom Carstvu Nemaju pravne osnove, nije ni istraga otvarana.

1.10 Tri vrste kršćanskih izvještaja o progonima:

1. Prvi zapisi o mučenicima - službeni sudski zapisnici ili kazivanja očevidaca. 2. «Passiones» ili «Martyria» - prikazi vjerodostojnih suvremenika, većinom iz druge ruke. 3. Legende i priče - nemaju gotovo nikakve povijesne vrijednosti.

Tok progona u tri faze:

1. razdoblje - do 100. godine. Prvi progon - Neronov (54 - 68) Drugi progon - Domicijanov (81 - 96) - Apostol Ivan protjeran na otok Patmos (tamo napisao Otkrivenje ili Apokalipsu).

2. razdoblje - 100. - 250. godine. Kršćanska vjera smatrana neprijateljskom prema ljudima i državi. Septimije Sever (193 - 211) - progoni u Sjevernoj Africi, Egiptu i na Istoku (202. g.)

3. razdoblje - 250 - 311 godine. Novicijan 251. se odvaja od rimske Crkve. Nazivaju se «čistim kršćanima» (katharoi). Sekta se održala do 4. st. **To je prvi crkveni raskol u rimskoj Crkvi.** Valerijan 257. izdaje edikt protiv klera. Dioklecijan (284 - 305): 303. - 311. sukob kršćanstva i Rimskog Carstva. Konstantinom Velikom sukob prestaje pobjedom kršćanstva. Tek Decije (249 - 251) izdaje zakone, te progoni dobivaju pravnu osnovu.

Najveći progon počinje ediktom od 23. 02. 303. Na istoku Galerije nastavlja progone (305 - 311.) No u travnju 311. izdaje edikt o toleranciji, konačno priznanje prava na opstanak kršćanstva. Maksim Daza također nastavlja progone.

II RAZDOBLJE od 312 do 604 godine

OD KONSTANTINA VELIKOG DO GRGURA VELIKOG

1. Konstantin sin Konstancija Klora i Jelene r. 285. u Naissusu (Niš u Srbiji), mladost provodi u Nikomediji na Dioklecijanovu dvoru. 305. bježi k ocu u Galiju. G. 306. vojska ga u Britaniji izabrala za cara. G. 312. pobjeđuje Maksencija, nakon što se pomolio Kristu. Čini mu se da je kršćanstvo nadmoćno. G. **313. s Licinijem je izradio Milanski program tolerancije (Milanski edikt)** - priznaje kršćanima ravnopravnost s drugim religijama. Ukida porez svećenicima (312/13.), smrtnu kaznu na križu (315) - rimska kazna za robove, križ = znak sramote i poniženja, sada križ = znak svetosti i uzvišenja, zatim, određuje da se svetkuje nedjelja (321), ukida haruspicije - pogansko promatranje žrtvenih životinja za tumačenje Božje volje (319. tj. 321). 320. na Petrovu grobu postavlja temelje za Crkvu sv. Petra. 330. osniva Konstantinopol (Carigrad) kao novu kršćansku prijestolnicu («drugi Rim», što nije pravilno). 325. saziva prvi opći («ekumenski») koncil u Niceju - pokušaj uklanjanja razlika (zbog prvih raskola). Umro na Duhove 337. Kratko vrijeme prije smrti biskup Euzebije mu podjeljuje sakrament krsta. Na Istoku ga slave kao sveca, tj. «trinaestog apostola».

2. Crkvi je sad postalo lakše da ispunjava svoje zadaće. Koncilski dekreti objavljeni kao zakoni carstva, ugrađeni u politički život.

Konstantinovi sinovi nastavili očevu politiku. **Julijan Apostat** («Otpadnik») 361 - 363. vraća se na poganstvo. No, već **Jovijan** (363 - 364.), vraća kršćanstvo.

Car Gracijan na Zapadu (375 -383), te Teodozije Veliki na Istoku (379 - 394.) i svemu Carstvu (395)

proglasuju kršćanstvo jedinom ovlaštenom religijom (državna religija).

3. Najviše prigovora ide Konstantinu. Iako se nazivao «subiskupom» bio je samo car. Potpuno je vladao episkopatom, potpuna pokornost njegovim zahtjevima, čak i onda kad su zadirali u crkveno područje.

Konstantin ne shvaća ozbiljnost Arijevog napada na Kristovo božanstvo.

385. carski uzurpator Maksim dao pogubiti španjolskog svjetovnjaka, utemeljitelja asketsko pokreta u Španjolskoj i Galiji. Predstavnici Crkve su taj postupak najoštrije osudili.

Tri velike skupine teoloških tema:

a) nauka o Trojstvu (trinitarna nauka);

b) kristologija

c) nauka o opravdanju (na Zapadu).

a) U nauci o Trojstvu: odrediti unutrašnji odnos Oca prema Sinu.

Dva «monarhijanistička» smjera:

1. Adopcijanizam: Krist pravi čovjek, od Boga «posinjen». Izvorni Bog samo Otac. Krist je prihvaćeni Bog.

2. Modalizam: Krist samo oblik pojave. Jednom kao Otac, drugi put Sin, a treći kao Duh Sveti. Za nas trpio Otac.

Crkva je oba smjera odbacila.

Kristologiju Logosa osmislio Origen u aleksandrijskoj školi. Logosa - Krista podredila Ocu (subordinacija), a Svetog Duha podredila Kristu. Pluralistički monoteizam.

Antiohijska teološka škola - Logos tek drugotni Bog, u Kristu dijeli božansko od stvorenjskoga. Osnivač joj je Lukijan (u. 312). Iz nje proizašao Arije. Po Ariju Logos - nije pravi Bog, već demijurg = polubog. Tako niječe Kristovo božanstvo.

Sinod u Aleksandriji (318/19. ili 323.) osudio njegovu nauku kao herezu, izopćen iz crkve. Sinod u Niceju (20. 05. - 25. 07. 325.) - Arije brani svoju nauku. 17 biskupa pristaje uz njega. Pobjeđuje pravovjerna stranka. **Definirana ispravna nauka (Apostolsko vjerovanje).**

Arije i pristaše konačno izopćeni iz kršćanske Crkve i prognani. Sam Konstantin naređuje da se njihovi spisi spale. Konstantin popušta, Arije se vraća u Crkvu, biskup Atanazije se suprotstavlja, biva prognan po pet puta, ali sve do smrti (373), brani nicejsko pravovjerje.

Kod samih arijevac nastaje raskol. Pod carem Gracijanom (375 - 383) nastupa primirje, a car Teodozije (379 - 395) saziva 381. drugi opći, carigradski koncil. Priznato božanstvo Duha Svetoga.

Razlika Istoka i Zapada! Istok: Duh Sveti proizlazi «Od Oca preko Sina». Zapad: Duh Sveti proizlazi «od Oca i Sina».

Dodatak «Filioque» smatraju interpretacijom. Istok je to nazvao krivotvorenjem vjeroispovijesti, optužio Zapad za krivovjerje. Ta nejasnoća postala je jednim od razloga raskola 1054. i ostala «kamen spoticanja» sve do danas.

b) U kristologiji: Origen iskovao riječ o «Bogočovjeku» u Isusu Kristu. Tu misao razvijali i: Atanazije, Bazilije, Grgur Nazijanski i Grgur iz Nise. Patrijarh Ćiril Aleksandrijski govori o fizičkom jedinstvu i o «jednoj naravi Logosa koji je postao tijelom.» Diodor iz Tarza (u. prije 394.) - naglasio vrlo snažno puno ljudsko bivstvo Kristovo. - Božanski se Logos u čovjeku Kristu nastanio kao u hramu.

Carigradski patrijarh Nestorije izveo zaključak da Marija nije «Bogorodica», već samo «Kristorodica», rodila čovjeka Isusa. Treći ekumenski koncil u Efezu 431. - osuda Nestorija prihvaćen naziv «theothókos» («Bogorodica»). Nešto kasnije 43 antiohijska biskupa otvaraju protukoncil. Car hapsi i Ćirila i Nestorija. Nestorije prognan, u progonstvu i umire 451. godine. Pristaše Nestorija osnovali nestorijansku Crkvu, koja i danas postoji u Iraku, Iranu, Siriji (80 000), Indiji (5 000), te u Americi (25 000).

Car Teodozije sazvaio na nagovor Dioskura 449. u Efezu «carski koncil». Papa Leon I (440 - 461), ga proglašava «razbojničkim sinodom». Na Papinu molbu car Marcijan, (450 - 457) sazove četvrti opći koncil u Kalcedonu 451. - najveći ekumenski sinod antike (oko 350 biskupa).

I.sjednica: Dioskur optužen,

III. sjednica: Dioskur skinut, sinod odbacio nauku o jedinstvu naravi u Kristu.

IV. sjednica: definirao kao dogmu: u Kristu su dvije naravi, nesmiješane i neodijeljene, povezane u jednoj osobi ili hipostazi. Zapad usvaja vezani dualizam, Istok razvija tzv. «političko monofizitstvo». Monofizitizam = Krist ima samo božansku narav (bez ljudske).

Car Justinijan zaštitio monofizite. Tzv. «spor oko tri poglavlja» poveo 551. Papa Vigilije odbio sudjelovati na petom općem koncilu u Carigradu 553. No, slabog papu 554. Justinijan prisili na prihvata koncilskih zaključaka. Posljedice su zastrašujuće. Jedinstvo crkava još jače podriveno. No, Zapad ga ipak priznaje ekumenskim koncilom. Patrijarh Sergije Carigradski zastupa jedinstvo volje u Kristu (monoteletstvo). Uspio je zavarati papu Honorija, pa je papa u pismu prihvatio monoteletstvo. Kasnije se to pismo kod protestanata uzima kao dokaz protiv papine «nepogrešivosti» (no, ne s pravom).

Car Konstantin III. sazvaio šesti opći koncil, treći carigradski, od 07. 11. 680. - 16. 09. 681.: osudio monoteletstvo i njegove sljedbenike, pa i papu Honorija. Taj koncil je potvrda kalcedonskog koncila. 787. godine sedmi opći koncil, drugi nicejski - dopustio štovanje slika. Razlika od obožavanja koje ide samo Boga. 869/70. godine, osmi opći koncil, četvrti carigradski - dokrajčio Focijev raskol i rehabilitirao carigradskog patrijarha Ignacija.

c)TEOLOGIJA ZAPADA (Augustin, nauka o opravdanju i milosti) Zapad se bavi soteriološkim problemima. (Soteriologija = nauka o svecima.) 100 godina nakon Ciprijana javljaju se jači teolozi na Zapadu.

Ambrozije milanski, Jeronim i nadasve, Augustin.

1. Ambrozije (339 - 397) - 374. postaje milanski biskup, još nekršten. Bori se protiv arijevtva i pomaže da nicejsko vjerovanje pobijedi. Zanimaju ga pitanja pokore, grijeha i milosti. Unapređivao asketski pokret, utvrđujući put zapadnom redovništvu. Suprotstavlja se političkom monofizitstvu. Politička vlast ne proteže se na crkveno područje, državna vlast samostalna, nosioc poretka u građanskom životu. (Na Istoku - teokracija = božja vladavina; teos - bog + kratéin - vladati grč.) Velik pjesnik himni. Obratio je i Augustina.

2. Augustin (354 - 430) - «Čovjek kršćanske antike, kojeg najbolje poznajemo.» Sukobljava se s pelagijevcima. 418. ispošljava njihovu osudu. Sukob nastavlja i nakon smrti Pelagija (u. 422). Jedan od otaca redovništva (augustinska regula). «Heretici se moraju radi svog spasa i protiv svoje volje prisiliti.» - Augustinova pravna zasada, njegova zabluda. To postaje načelo srednjovjekovne inkvizicije. I Luther i Calvin su je koristili. (Za one koji žele znati više: pročitati: «Ispovjesti» - Augustinova autobiografija i njegovo najveće djelo «O državi Božjoj», /De civitate Dei/)

3. Jeronim (r. Oko 347. u Stridonu, Dalmacija - u. 30. 09. 419/20.) 379. u Antiohiji posvećen za svećenika. U Carigradu (380/81.) sluša Grgura Nazijanskog. Sprijateljio se s Grgurom iz Nise. 382. - 385. živi na papinskom dvoru. Revizija latinskog teksta Biblije (Vulgata). Nakon smrti pape, vođa asketa, među klerom omražen. 386. stalno nastanjen u Betlehemu, gdje vodi samostan. Stvorio književno djelo golema opsega. Bio je «bez sumnje, najučeniji od svih latinskih crkvenih otaca, najveći polihistor svog vremena». (Polihistor = sveznalica.)

4. Papa Grgur I Veliki (590 - 604) - Papa Pelagije II ga 579. šalje u Carigrad kao svog zastupnika (apokrizijara). 14 godina bio papa - sačuvana 854 pisma svjedoče o njegovoj velikoj djelatnosti. Pokušavao osposobiti Crkvu da pomogne svijetu prilikom germanskih provala i od seobe naroda. Prekinuo ovisnost Rimske Crkve o Bizantu. Vodi samostalnu politiku. Reformirao je kler, napisao «Liber regulae pastoralis». Osnovica za svećeničko obrazovanje u srednjem vijeku. Spis «Moralia in Job», temeljni priručnik moralne teologije i asketike u srednjem vijeku. U liturgiji reformirao misu i kanonu dao današnji oblik. Kanon - crkveni zakon. Osnovao rimsku pjevačku školu.

2.1 ASKEZA I REDOVNIŠTVO U STAROJ CRKVI

U redovništvu se nalazi dio nepatvorenog samostvaranja Crkve. Podrijetlo zahvaljuje evanđelju. Postojati samo za Boga.

Da to postignu odriču se:

- 1. svoje imovine (siromaštvo);
- 2. tijela i obiteljske sreće (celibat)
- 3. svog vlastitog ja (poslušnost, potpuna podložnost drugima).

U pracrkvi često susrećemo asketske likove. Za Pavla enkrateia - uzdržljivost je osobito darovana milost. No, on kaže: «Svatko neka ostane u onom stanju u kojem ga je zatekao (Božji) poziv.» (1Kor, 7,20) Hereza = «Evandeoski svijet» obaveza za sve i svakog. Zadatak redovništva je da odmaknutost od svijeta predstavlja i predočuje svojim životom kao uzor. (Ne bijeg od svijeta!) Sv. Antun i sv. Pahomije utemeljitelji redovništva.

Sv. Antun (251.- 356., dakle umro u dobi od 105 godina!) - prvi pustinjač, osnivač pustinjaštva. Život mu opisao Atanazije Veliki (357).

Sv. Pahomije (287 - 347) - 320. godine utemeljio prvi samostan (cenobitstvo = zajednički život), u Tabenisi na Nilu. Ime «monah» nije više pristajalo, ali je prihvaćeno, jer je svaki pojedinac imao

zasebnu čeliju u samostanu.

Bazilije Veliki (u. 379.)-daje cenobitstvu regulu. Benedikt Nurijski daje pravi oblik zapadnom redovništvu. 529. sastavlja u Montecassinu samostansku regulu koja je dobila veliko značenje.

2.2 RIM I PATRIJARŠIJE ISTOKA. PITANJE PRIMATA

Rimska općina - najstarija, najveća i jedina apostolska općina na Zapadu. Kako se Petar smatrao njenim osnivačem, a njegovo prvo mjesto među apostolima nije nitko osporavao, ni prvenstvo rimske općine nije osporavano.

Rimski biskup izvodi svoje apostolsko nasljedstvo neposredno od Petra. I u pravnim i disciplinskim pitanjima uživao je rimski biskup već za rana visoki ugled. Nicejski koncil (325) sankcionirao «stari običaj» da Antiohija, Aleksandrija i druge «eparhije» imaju ista prava kao i Rim.

Jeruzalem dobiva počasno mjesto. Novi položaj kad je Konstantin 330. prenio sjelo u «novi Rim», Byzantium - Konstantinopolis.

Drugi opći koncil 381. stavlja carigradsku stolicu ispred Antiohije i Aleksandrije, odmah iza «starog Rima». Rimu još uvijek priznat primat.

Sinod u Sarduki (342/43) - pokazao prvi put raskol Istoka i Zapada. Braneći se od političkih zahtjeva Carigrada, naglašava se religijski temelj primata na apostolu Petru. Kalcedonski koncil - nije spriječio izglavavanje istih prava carigradskom patrijarhu kao i rimskom biskupu 28. kanonom. Papa Leon I Veliki protestira zbog 28. kanona. Papa Gelazije I (492 -496) razvija nauku o dvije vlasti: duhovna vlast ne ovisi o svjetovnoj, svaka od njih je nadležna za svoje područje. Oblikovao dualističku formulu na kojoj se zasniva razvoj na Zapadu.

II. DOBA

CRKVA U SREDNJEM VIJEKU

1. razdoblje (500 - 700): površan susret germana i vjerovjesnika.
2. razdoblje (700 - 1050): dublje prožimanje. Stvaranje kršćanskog Zapada. Mnoge osnovice germanskog života.
3. razdoblje (1050 - 1300): Crkva je izvela protuudarac.
4. razdoblje (1300 - 1500): vrijeme raspadanja zapadnjačke zajednice naroda.

3.1 I razdoblje: 500 - 700.

Germanska su plemena nastupila neprijatelji i rušioći Carstva. Tragedija počinje 375. provalom Huna iz Azije u istočnu Evropu. Granicu Carstva najprije prelaze Zapadni Goti.

Istočnorimski car Valent u bici kod Drinopolja 378. poražen od zapadnogotskog kralja Fritigena i ubijen. Nakon smrti Teodozija Velikog, Zapadni Goti krenuli u Grčku (396), odvraceni od Carigrada, krenuli prema Italiji (401), a 410. Rim pada u ruke kralja Alarika. To potiče sv. Augustina da napiše djelo «De civitate Dei» (413-426). 425. Vandali pustoše Španjolsku, 425. osvojili «žitnicu» Italije - Sjevernu Afriku.

Huni ponovo kreću. 451. na katalaunskim poljanama odbili ih ujedinjeni Rimljani (Ecije) i Zapadni Goti. 452. krenuli prema Italiji. 453. papa Leon I. Veliki nagovara Atilu da ode iz Italije. Iste godine Atila umire.

455. Vandali ponovo logoruju pred vratima Rima. 472. germanski vojskovođa Ricimer osvaja Rim na juriš. Istočni Goti s Totilom na čelu, to isto čine 546 i 549, a bolje ne prolazi ni 552. kad ga je osvojio bizantski vojskovođa Narses. 476. skinut zapadnorimski car Romul Augustul, na prijestolje stavljen skirski knez Odoakar. (Pad Zapadnog Carstva!) Tek istočnorimski car Justinijan (527 - 565) u ratu protiv Gota uspijeva ponovo zavladatai Italijom.

Ponovo poganski Langobardi uspostavljaju vlast nad Italijom od 568 - 774. Rim je u Istoku vidio opstanak rimskog carstva. Polugot Vulfila (511-582) upoznao u Carigradu kršćanstvo u arijevsom obliku. Pošto ga je Euzebije Nikomedijski (arijevac) postavio za biskupa arijevsog kršćanstva nad Gotima (341.) od Gota su sva germanska plemena prihvatila arijevsko kršćanstvo. Arijevstvo smatrano germanskom nacionalnom religijom, branili je od pravovjernog katoličkog vjerovanja. Teodorik Veliki planira osnovati arijevsku germansku državu na rimskom teritoriju.

Plan je slomio otpor franačkog kralja Klodviga koji je postao katolik. (Božić, 496. u Reimsu.) Stvorio preduvjet za stvaranje kršćanskog Zapada. Zasluga rimske katoličke Crkve za donošenje kršćanske vjere i antičke kulture narodima Sjevera. Prva vjerovjesnička središta - stari rimski biskupski gradovi. Franačka «Lex Ribuarica» (633/634) obazire se na «cives Romani» dajući im pravo da žive po rimskim zakonima.

I Crkva živi po rimskom pravu. Avit iz Vienne - radi na obraćenju Burgundana. Remigije iz Reimsa - obraćenje Franaka, osniva biskupije. «Lex salica» - staro salijsko-franačko pravo - počinje riječima koje slave Krista. Franačka Crkva je površna, njene veze s Rimom su zamrle.

Irsku Rim nije nikad osvojio. Prvo vjerovjesništvo Otok prima prije 400. iz Britanije. Irsko kršćanstvo postaje nam bliže u povijesno pouzdanoj osobi Britanca Patrika (385 - 461), koji se smatra pravim vjerovjesnikom Irske. Crkveno sjedište i metropolija bio je od 444. Armagh na Sjeveru Irske. Velik broj samostana. Upravljači Crkve nisu biskupi nego opati. U 6. st. redovništvo veoma rašireno. Samostani postaju škole duhovnog života i pobožnosti. Zlatno doba irske Crkve traje do oko 740. godine. Od irskih svećenika-redovnika celibat i molitveni časovi postaju obavezne crte čitavog svećeničkog staleža na Zapadu. Irski svećenici nisu se zatvarali prema svijetu. Njihov asketski ideal bilo je sveto hodočasništvo. Kolumban Mlađi (530-615) - najznačajniji od irsko-škotskih putujućih vjerovjesnika i osnivača samostana. Snažno djeluje na crkveni život u franačkom carstvu, naročito na pokorničku i ispovjedačku praksu.

Još u vrijeme Rimljana postoji crkvena organizacija u Britaniji. Biskupi su im već prisutni na koncilu u Arlesu (314). Nakon što se Rimljani 407. povlače, poganski Piuti, Angli, Sasi protjeruju kršćansko stanovništvo, kršćanstvo posve propada.

596. papa Grgur Veliki šalje priora samostana sv. Andrije, Augustina u Englesku. 597. već pokršten kralj Kenta Ethelbert. Uz Kent od 624-633. na kršćanstvo prelaze Wessex i Northumberland. 680-690. obratio se i Sussex. Uskoro čitav anglosaski narod prelazi na kršćanstvo. Prvi značajni anglosaski misionar je Wilfried biskup u Yorku. 678/79. ovlašten da pođe propovijedati među Frižane. 689. pridružili su mu se učenici Egbert i Wigbert. 690. Willibrord dobiva od franačkog majordoma Pipina Donju Šledu za misijsko područje. 697. osniva samostan Echemach, gdje umire 735. Pod njegovim vodstvom započeo je Winfried Bonifacije misijski rad.

3. 2 II.razdoblje: 700 - 1050.

Winfried Bonifacije - najveći anglosaski misionar na Kontinentu. Utro je put kršćanskoj zajednici naroda u Evropi. 719-722. djeluje kao vjerovjesnik. 722. odlazi po drugi put u Rim, polaže tzv. suburbikarnu biskupsku zakletvu, koja znači vrlo tjesnu vezu i jedinstvo s Rimom. 723-732. počeo vjerovjesnički rad u Hessenu. Papa Grgur III. 732. imenuje ga nadbiskupom bez stalnog sjela, ovlastio ga da postavlja biskupe u biskupijama koje bude osnovao. 738-747. posvećuje se organizaciji i reformi Crkve u franačkom carstvu.

21. 04. 743. održao »Concilium Germanicum I« - novo uređenje austrazijske Crkve. 743/44. - održane sinode za Austraziju i Neustriju. 745. - već se održavala opća franačka sinoda. 747. - sklopljen savez između pape i franačkih biskupa. Bonifacije se povlači. 748. izabire Mainz za svoje metropolitansko sjedište. Na posljednjem putovanju u Friziju oko 753/54. ubijen od poganskih Frižana.

3.2.1 SAVEZ PAPINSTVA S FRANAČKOM DRŽAVOM

Prodor Arapa i Islam razbili su staro helenističko-rimsko kulturno jedinstvo. Sredozemno more brana između islama na jednoj i kršćanskog zapadnog svijeta na drugoj strani. Bizant - predstraža kršćanske vjere i Evrope na Istoku. Muhamed (571 - 632) - stvorio među Arapima religiozno-politički pokret. Razvio misaoni svijet sa staroarapskim, židovskim, kršćanskim i gnostičkim idejama.

Bitni je strogi monoteizam. Alahov prorok, propovijeda predanje volji Božjoj («islam»). Muslimani = «pobožni». Nauka mu ima ideju da ljudski rad i sudbinu Bog unaprijed određuje (kismet, fatalizam).

622. bježi iz Meke - početak novog računanja vremena («hiđra») i dolazi u Jatrib = Medina («Grad prorokov»). 630. vraća se u Meku, islam postaje arapska nacionalna religija. Kalif Omer (634-644) - osnivač arapskog svjetskog carstva. Nastaje 144 sura, poglavlja Kurana - objave Muhameda. Carigrad herojskom borbom (674-678) spriječio Arape da prodru na Zapad. 717-718. pred Carigradom muslimani hametice poraženi.

Na Rim navaljuju Langobardi, no Grgur Veliki ih nagovara da prekinu opsadu i obraćuje ih na kršćanstvo, ali još nesuglasice. Karlo Martel uskraćuje pomoć papi, jer su mu Langobardi trebali protiv najezde muslimana. Karlo Martel - Karlo «Čekić» razbija 732. Arape i spašava Evropu od islama.

Stjepan II. ponovo traži franačku pomoć, Pipin ga uslišava. Pipin 751/52. istupi pred sabor i daje da ga proglaše za kralja Franaka. Papa franačkom metropolitu naredi da Pipina pomaže i udjeli mu sakralnu posvetu. 07. 01. 754. sklopljen savez između Franačke i papinstva. Ujedno je to bio prekid Rima i Bizanta. **Pipinova darovnica** (Ravena, Istra, itd.) - **temelj buduće Crkvene Države**.

Bizant dogovor pape i Franaka ne priznaje.

750-760. - Konstantinova darovnica - ranosrednjovjekovna krivotvorevina. Imala je značaj naročito u 11. st., no od 15. st. konačno utvrđeno da je krivotvorevina.

3.2.2 KARLO VELIKI (768-814.)

dovršio povezivanje franačke države s Rimom - stvorio osnovicu sveopćeg zapadnog carstva. 781. Karlo priznaje papi rimsku vojvodinu, ravenski egzarchat, Pentapolis, Sabinu, južnu Tusciju kao samostalna upravna područja. Tako nastaje Crkvena Država koja traje do 1870. Karlu je ideal stvaranje augustinovske «božje države». Palača u Aachenu od 790. Karlova redovita prijestolnica. Od 789. u Aachenu održavane crkvene sinode. Karolinška minuskula - osnovni oblik srednjovjekovnog pisma. Još i danas se složimo njome u tzv. latinici.

Benediktinska regula - obavezna za sve franačke samostane. Kao «vladar Evrope» Karlo oko 800. ostvario političko jedinstvo zapadnog svijeta. Mogao se mjeriti s Bizantom i arapskom velesilom. Kipoborstvo (ikonoklazam) - carica Jelena priznaje štovanje slika na II. nicijskom saboru 787. bez Karla, te ovaj otkazuje ženidbeni plan. Dao poticaj da se sastavi državni spis tzv. «Libri Carolini» (790.) usmjeren protiv štovanja slika. Nije shvaćena razlika štovanja i klanjanja. Karlo već od 795. pomišlja na carstvo. Želi franački narod proglasiti državotvornim. U tome ga sprečavaju i Rim i Carigrad.

Papa Leon III. izbrisao ime bizantskog cara iz liturgijskih molitvi i upisao Karlovo ime. (Tzv. «Translatio imperii».) Na Božić 800. papa proglasio Karla za kralja. Karlo se s tim nije odmah pomirio. Tek ljeti 801. počeo nositi kraljevski naslov.

U Istočnom Rimu taj mu naslov priznaju pro forma tek 812., priznavši drugorazredno Zapadno carstvo. 1165. Karlo proglašen «Svetim» od protupape Paskala III. Rim tu kanonizaciju nije preuzeo, ali dopušta da se Karlo štuje kao mjesni svetac. Rasap karolinškog carstva i «Saeculum obscurum» rimske Crkve Ljudevit Pobožni (814-840). U početku provodi reformni program svog oca, duhovni život ima jedinstven procvat. Dobro unapređivao crkveni život. Institutio canonicorum (816) - život svećenika u samostanskim crkvama. Capitulare monasticum (817) - samostani se drže Benediktove regule. Capitulare ecclesiasticum (819) - štiti svećeništvo u patronatskim crkvama. Nastavljen vjerovjesnički rad na sjeveru. Provodio ga sv. Ansgar. Osnovao je 831. u Hamburgu nadbiskupiju, prebačena u Bremen, u njoj Ansgar umire 865.

Od 864. među Slavenima djeluju braća Metodije (u. 885) i Ćiril (Konstantin, u. 869).

Preveli SP na slavenski jezik i stvorili liturgiju na slavenskom jeziku. Uspjehe im uništila mađarska provala (906). Podjela carstva među Ljudevitove sinove dovela do sukoba među braćom i do rasapa carstva. Verdunskim ugovorom (843) - podjeljeno carstvo na tri djela. Arnulf Koruški (887-889) - s njim isčeznulo karolinško carstvo

Crkva pod Leonom IV. i Nikolom I. doživljava procvat, no odmah zatim pada u tzv. «saeculum obscurum» - mračno doba. Nikola I. - kao duhovna glava Crkve smatrao se ovlaštenim da bdi nad cudorednim životom vladara. Podršku za to dali su mu tzv. Pseudoizidorovi dekretali (između 874. i 882). Na tim dekretalima su se zasnivala papina presizanja u političkim stvarima srednjega vijeka. Vec Cezar Baronius (u. 1607) razdoblje od 880 - 1046 (do Grgurove reforme) naziva «saeculum obscurum». Papinstvo je spalo na rimsku biskupiju, bilo je na milost i nemilost prepušteno vlastoljubivog plemstva. Papa Ivan XII - raskalašeni Alberikov sin Oktavijan. Prvi papa koji je promijenio ime.

3.2.3. OTON VELIKI I OBNOVA ZAPADNOG CARSTVA OTON VELIKI (936-973)

Uspostavio red i sigurnost unutar države. Zahvatio i crkveni život. Davao je biskupima kraljevska i grofovsko prava. Temelji za postanak duhovnih kneževina i srednjovjekovne feudalne Crkve. Određeni biljeg Njemačke sve do sekularizacije 1803. (Sekularizacija = pretvaranje crkvenog vlasništva u državno vlasništvo.)

Po Otonovu političkom shvaćanju Crkva i kršćanska država su jedno. U samostanima procvat kršćanska umjetnost i kultura (Otonova renesansa). Oko 1000. godine - romanički stil (bazilika sv. Mihaela). 960. nevrijedni papa Ivan XII. Pozove Otona upomoć Rimu. U kolovozu 961. Oton s vojskom kreće u Rim. 31. 01. 962. utaborio se pred Rimom (Monte Mario). 02. 02. Ivan XII. mu dolazi u susret i u crkvi sv. Petra ga kruni za cara (ostvaren Otonov san o obnovi Zapadnog Carstva). No, Ivan XII. kuje zavjere, pa se Oton vraća u Rim i na sinodu u sv. Petru svrgava Ivana XII. (04. 12. 963.). Novi papa Leon VIII. (963-965). Oton II. (973-983) - 981. na Uskrs dolazi u Rim. Nastavio

carsku politiku oca Otona I. 982. uzima naslov «Romanorum imperator augustus». Umro u Rimu od malarije (07. 12. 983.). Ostavio trogodišnjeg sina Otona III. (983-1002) - zahvaljuje svećenstvu svoju vladavinu. 986. krenuo u Italiju. Na uzašašće primio pomazanje i krunu. Protjeran iz Rima umire u Paterenu od malarije (23. 01. 1002.). Henrik II. Sveti (1002-1024) - posljednji car saskog podrijetla (tek 1014. okrunjen u Rimu). Snažna političko-religiozna kultura. Nakon smrti Henrika II. (13. 07. 1024.) nova vladarska loza: franački ili «salijski» carevi (1024-1125). Konrad II. (1024-1039) - na Uskrs u Rimu 1027. okrunjen za cara. Slijedi crkveno-politički smjer Henrika II. Pogrešno optužen kao simonist i «antiklerikalni laik». Pomaže ostvarenju reforme samostana.

Henrik III. (1039-1056) - daje biljeg političko-religioznoj jedinstvenoj kulturi. Sukobi trojice papa. Henrik 1046-47. svrgava svu trojicu i postavlja Klementa II. A i slijedeće pape car predlaže za «izbor». Car je bio gospodar Crkve.

III. razdoblje:

3.3. 1050-1300 PROCVAT CRKVE U RAZVIJENOM SREDNJEM VIJEKU

Klinijevski (Cluny) pokret - najznacajni redovnički pokret u srednjem vijeku. Samostan Cluny osnovan 908/910. Ima slobodu biranja opata. Postao jedna od najvećih religioznih snaga u Crkvi. Snaga mu je u preuzimanju idejno-duhovnog zadatka: molitve za kršćanski svijet. Reforma se širi već u vrijeme drugog opata Odon. Osnovan Savez samostana.

Klinijevstvo na vrhuncu u 11. stoljeću. U 12. st. Savez broji oko 3000 zajednica. Povijesni odnos klinijevske i grgurovske reforme - nema nekakvog izravnog utjecaja. Cluny nije postavljao pitanje investiture i ženidbe svećenika.

3.3.1. GRUGUROVSKA REFORMA I BORBA ZA INVESTITURU «Libertas Ecclesiae»

cilj grgurovske reforme, sadrži težnju da Crkvu oslobodi od upletanja velikaša. Bori se protiv laičke investiture (podjele biskupija i opatija od velikaša), i simonije (novčanog iskorištavanja). Crkva stoji iznad države. Crkveno-politička reforma. Dekret o izboru pape - III. Lateranski sabor 1179. - potrebna dvotrećinska većina, papa Grgur X. Uveo je 1274. **konklave**.

1918. Codex iuris canonici kodificirao izbor pape, a Pio XII. 1945. ga nadopunio. Henrik IV. osjeća se i kao rex (kralj) i kao sacerdos (svećenik). Grgur VII. od 1050. bori se za reformu, a od 1061. postaje službeni vođa pokreta. Kralj je običan laik, podložan Crkvi i obvezan na poslušnost. U spisu Dictatus Papae (1050) izrazio svoja načela: **papa je vrhovna glava kršćanstva («vidljiva», a Krist «nevidljiva»)**.

Na državnom Saboru 1076. Henrik IV. proglasi da je Grgur VII. svrgnut. Odgovor stiže odmah. Grgur VII. izopći Henrika IV. i oslobodi njegove podanike zakletve vjernosti. Podanici prijete Henriku IV. da će ga svrgnuti, ako ne zamoli papu oprost. Zimi 1076-1077. Henrik IV. krene na pokornički put u Kannosu. Pošto se Grgur VII. nalazio upravo tamo, pustio je kralja da čeka tri dana (26-28. 01. 1077.), da bi dobio odrješenje pod uvjetom da se pokori papinom pravorjeku. Kannosa - težak udarac njemačkom carstvu.

Vodstvo zapadnog svijeta preuzeo papa. Grgur VII. se pokazao nadmoćan. Borba se nastavila i nakon smrti Grgura VII. (1085). Wormski konkordat (1122) - uvedena dvostruka investitura.

Fridrich I. Barbarossa (1152-1190) - imperium i sacerdotium se ponovo uhvate u koštac. Dostojni protivnik mu je papa Aleksandar III. (1159-1181). Borba traje 20 godina, od državnog sabora u Besanconu (1157) do mira u Veneciji (1177). Car odriješen izopćenja kojeg mu je zadao Aleksandar

III. 1160. «Teorija o dva mača» - svjetovni u carevim rukama, duhovni u rukama Crkve. Posljedica reforme za unutarnji život Crkve je porast primatskog položaja pape u Crkvi.

3.3.2. VELIKI ISTOČNI RASKOL 1054.

Grčko-istočne i latinsko-zapadne razlike su bile: liturgijske, disciplinske, crkveno-političke i dogmatske naravi. Konstantin IX. Želi sklopiti s papom savez protiv Normana. No carigradski patrijarh Mihajlo Cerularije uplašen da papa ne posegne u njegovu jurisdikciju spriječi približavanje, zaoštrivši crkvene suprotnosti (osuda celibata, umetanje Filioque u Vjerovanje, zatvorio latinske crkve). Papa šalje svoje poslanike. Pregovori već u početku zapinju.

Poslanici su se pozivali na Konstantinovu darovnicu, te na papin primat, traže primat rimske jurisdikcije. Patrijarh je častohlepan, ponosan i proračunat, pa dopušta da se pregovor razbije. Kardinal Humbert de Silva Candid pripravi bulu o izopćenju, koju 16. 07. 1054. polaže na oltar u crkvi sv. Sofije. Zaprepašćuje da je po srijedi bio tragičan nesporazum, ljudski promašaj i disciplinska pitanja, spor oko Filioque nije bilo središnje pitanje. U to vrijeme papinska stolica je ispražnjena (tek 13. 04. 1055. izabran papa Viktor II.), tako da Cerularije nije ekskomunicirao papu ni Rimsku Crkvu, već samo poslanike. No, rascijep je ostao nepremošćen sve do danas.

3.3.3. NOVI DUH ZAPADA (redovnički život i težnja za savršenosti)

Nisu svi prihvaćali benediktinsko ranosrednjovjekovno redovništvo, mnogi su pustinjaci, a neki žive apostolski život (vita apostolica), putujući i propovjedajući.

1) U Italiji djeluje sv. Romualdo (951 - 1027) - religiozan duh i karizmatik starokršćanskih razmjera. Ideal stari pustinjački oci. Osnovao Fonte Avellana, Camaldoli - mješavine eremitstva i cenobitstva.

Sv. Bruno Kölnski (1030/35-1101) - osnivač kartuzijanskog reda. Učenik mu je kasniji papa Urban II. (1088-1099). Cisterciti - reformirana grana benediktinskog reda.

2) Svjetovni kler - najprije reforma stolnih i zbornih kaptola. Sv. Augustin daje klericima čvrsto pravilo (kanon) - kasnije je to prozvano «ordo canonicus» (kanonički stalež). «Ordo monasticus» = redovnički stalež. Kanonici ne polažu redovničke uvjete. Zadatak im je svečano obavljanje službe Božje u stolnoj ili zornoj crkvi. 768. - napisana nova kanonska regula. 816. - Ljudevit Pobožni izdaje vlastitu regulu. 1059. Grgur VII. traži odreknuće od privatnih posjeda. Ti kanonici se nazivaju «regularni kanonici» ili «regularna korska gospoda». Svi moraju prihvatiti Augustinovu regulu. Najveća i najznamenitija kanonička zajednica je red premonstrata. Osnivač joj je Norbert von Xanten (1082-1134).

3.3.4. KRIŽARSKI POKRET (RATOVI)

Cilj: ponovno osvajanje Svete zemlje i borba protiv islama - nešto duboko kršćansko i vjerovjesničko.

Turci osvojili Jeruzalem 1071.

Bilo je 8 službenih križarskih ratova i jedan neslužbeni, nepriznat, tzv. «dječji rat», jer su ga povelili golobradi mladići, i svi nastradali, no ne u borbi, već su se utopili u rijeci.

Prva križarska vojna 1096-1099; glavnina viteške vojske stigla do Carigrada. Vode: knezovi Rajmund Tuluški, Gottfried Bujonski i Norman Bohemund Tarantski. U srpnju 1099. osvojili Jeruzalem i izvršili strašno krvoproliće. Osnovano kršćansko jeruzalemsko kraljevstvo. Pod Fulkom Anžuvincem (1131-

1143) najveće prostranstvo.

Druga križarska vojna 1147- 1149; strahovit poraz njemačko-francuske vojske od Turaka. 1187. Jeruzalem ponovo izgubljen.

Treća križarska vojna 1189-1192; Friedrich Barbarossa porazio Turke, no nakon njegovog utapljanja nikakvi uspjesi. 1192. uspjeli ishoditi od sultana odobrenje da kršćani slobodno posjećuju Jeruzalem.

četvrta križarska vojna 1201-1204. Pohod na Carigrad. Prvo osvajanje grada (17. 07. 1203.) nije ujedinilo Grčku i Latinsku Crkvu, drugo osvajanje 13. 04. 1204. Carigrad opljačkan, osnovano Latinsko carstvo do 1261. Unija Istočne i Zapadne Crkve nije ostvarena.

Peta križarska vojna 1228-1229; pregovorima s egipatskim sultanom postignuto da se Jeruzalem vrati kršćanima. 1244. grad konačno izgubljen.

Šesta križarska vojna 1248-1254; Francuzi hametom poraženi kod Kaira 1250.

Sedma križarska vojna 1270. Ova je propala.

Osma križarska vojna 1291. kršćani izgubili i Akon, posljednje ostatke križarske države.

Viteški redovi: Red ivanovca (1099) osnovan u Jeruzalemu kao bratovština, 1120. postaje red (odjeća: crni ogrtač s bijelim križem). Od 1530. sjedište mu je otok Malta, prozvan «malteški red». Red templara (božjaka) - 1118. osmorica francuskih vitezova (odjeća bijeli ogrtač, crveni križ). 1291. premješten na Cipar. 1311-1312. raspušten na saboru u Vienni. Žrtva spletke. Njemački red 1189/90. gradani Bremena, bolnička bratovština. 1198. postaje viteški red. Odjeća: bijeli ogrtač, crni križ.

3.3.5. POKRET SIROMAŠTVA, KRIVOVJERJA I INKVIZICIJA

Probudio se laik i htio donositi vlastiti sud o religioznim pitanjima. Opasnost od krivovjerja i protucrkenog mišljenja. Reformator Tanchelm spiritualistički zabacivanje hijerarhije i sakramentalne Crkve. Zabacivao euharistiju. 1115. puk ga je umlatio. Arnold iz Brescie zagovarao siromašnu Crkvu bez posjeda. Oborio se na papinstvo. 1155. smaknut. Pristaše «arnoldovci» prešli su u valdenze i paterene.

Valdenzi - osnivač lyonski trgovac Petar Waldes. Pristaše «pauperes Christi» ili «lyonski siromasi». Lyonski biskup ih zabrani, jer nisu ovlašteni raspravljati o pitanjima vjere. Aleksandar III. dopusti im propovijedati pokoru, bez navješćivanja vjere. Biskup ih ponovno osudi. Papa Lucije III. nastupi oštro. 1184. zabrani pokret. Waldes pokuša odgovoriti, no biva izopćen. 1217. Waldes umire, a pokret prelazi na talijanske protestante. 1170. u Belgiji i Nizozemskoj pojavile se begine - pobožne žene, odavale se molitvi i čitanju Biblije. Nisu polagale redovničke zavjete, ali žive u tzv. kućama begina.

U Milanu tkalci se okupljaju u tzv. humilijate. 1201. Inocent III. stavlja ih pod vlast Crkve. Predhodnici su trećoredaca. Red postoji do 1571. Patarentski pokret (katari) izrastao iz nekršćanskog manihejsko-dualističkog korijena. Đavao stvorio svijet, vlada njime. Isus Krist dobar anđeo, poučava ljude kako da se oslobode zla i da kao «čisti» (katharoi=katari) uđu u nebo. 1167. kod Toulousea održan veliki katarski sabor. Katolička Crkva je Sotonina sinagoga. Proširili se u Francuskoj (kod Albija, naziv «albigenzi»). Obračun u polureligijskom, polupolitičkom tzv. albigenškom ratu (1209-1229).

Inkvizicija - organizirana za borbu protiv katara. 1197. Petar II. Aragonski proglasio katare

neprijateljima države i naredio da se spaljuju. Inocent III. izgradio inkvizicijski postupak u crkvenom sudbenom pravu. 1231. postavljeni papinski inkvizitori. Još 1224. objavljen zakon protiv krivovjераца u Lombardiji. 1252. Inocent IV. ovlastio inkvizitore da izvlače priznanja mučenjem. (**NAJŽALOSNIJE POGLAVLJE U CRKVENOJ POVIJESTI!!!**) Takve postupke uklonilo je prosvjetiteljstvo 18. stoljeća.

3.3.6. VELIKI PROSJAČKI REDOVI

- 1. Franjo Asiški (1181/82-1226)** - osnivač franjevačkog reda «fratres minores» - «mala braća». 1221. dao je svom redu regulu. 1223. preradena i potvrđena. 1212. pridružuje mu se sv. Klara - ženski red «klarise». 1221. tzv. treći red - «trećoreci». Franjevci se ne otuduju od svijeta i ne preziru ga.
- 2. Dominik** odlučio da se posveti obraćenju katara. Od Franje primio strogu regulu siromaštva. Uveo teološko obrazovanje. Inocent III. traži da prihvati Augustinovu regulu, 1216. priznaje dominikanski red. 1217. ženski red - dominikanke. Treći red za svjetovnjake, sličan franjevačkom trećem redu.
- 3. Augustinci** - pustinjaci (eremiti) - potvrđeni 1256.
- 4. Karmelićani** - 1228. došli u Europu, 1247. utemeljili prosjački red. 1452. ženski red - karmelićanke.

3.3.7. TEOLOŠKA ZNANOST I SVEUČILIŠTA

Anzelmo iz Canterburyja - «otac skolastike» (u. 1109). Razum može vjeri pomagati. Uveo antološki dokaz o Božjem postojanju. Kamaldolijski redovnik Gracijan (u. 1158) - «otac kanonistike». 1140. pokušao skupiti razbacane crkvene pravne popise. Njegovo djelo «Decretum Gratiani» osnovna zbirka za Corpus iuris canonici, sve do 1918. mjerodavni pravni zbornik Crkve. Teološki razvoj svoj vrhunac dostiže u tzv. visokoj skolastici 13. stoljeća. Približen Aristotel kršćanstvu. (Zahvaljujući sv. Tomi Akvinskom!) Nastala «moderna» filozofsko-teološka metoda. Od 1200. nastaju sveučilišta - «universitatis».

3.3.8. PAPINSTVO OD INOCENTA III. DO BONIFACIJA VIII.

Papinstvo pod Inocentom III. na vrhuncu svjetske moći. Inocent III. (1198-1216) - najmoćniji papa srednjega vijeka. Drži «plenitudo potestatis» - suverenom sigurnošću drži potpunu vlast nad svom Crkvom. Papa postao glava i voda zapadnog svijeta ujedinenog u istoj vjeri. Svijet mu se činio hijerarhijom, tj. «svetim poretkom». Kao «caput christianitatis» (glava kršćanstva) bio je i «arbiter mundi» (sudac svijeta). Ima vlastitu zamisao o izgradnji evropskih država. Izgradio papinsko lensko vrhovništvo. Mješao se u biskupske izbore, a tzv. «causae maiores» pridržao je rimskoj kuriji. Spoznao značenje i domet pokreta siromaštva u Crkvi. Osnovao udruženje «Katoličkih siromaha» (1208).

IV. lateranski sabor (u studenom 1215) - prisutno 500 biskupa i 800 opata. Definicija nauke o transsubstanciji i odredbe o uskršnjoj ispovijedi i pričesti na snazi su i danas. Vrhunac znači ujedno i obrat. Nasljednici nisu održali položaj papinstva u doba Inocenta III. Teritorijalno-politički problemi za povećanje Crkvene Države prevladali nad općecrkvenim. Inocent IV. (1243-1254) - na I. lyonskom saboru treći put izopći cara Friedricha. Štaufovski rod stradao od Karla Anžuvina. 29. 10. 1268. ubije posljednjeg štaufovca, carska vlast uništena. Papinstvo pogodeno. Zapadna zajednica se osipa. Papinstvo u sramotnoj ovisnosti o Francuskoj. Bonifacije VIII. (1294-1303) - pokušao još jednom ostvariti papinske težnje za vodstvom (anakronizam). Nakon njegove smrti nestala univerzalna papinska prevlast u srednjem vijeku.

3.4.IV. razdoblje: 1300-1500.

Crkva u vrijeme raspadanja zapadnog jedinstva

3.4.1. AVINJONSKO SUŽANJSTVO» I VELIKI ZAPADNI RASKOL

Dva naredna pape su Francuzi: Klement V. (1305-1314) ustoličio se u Lyonu, a ne u Rimu. 1309. izabrao za sjedište Avignon. Iako ga je Klement VI. 1348. kupio i učinio samostalnim teritorijem, ostao je u okruženju Francuza, izdvojen od svijeta. Na kraju «avinjanskog sužanjstva» (1309-1378) nastaje raskol kao uvod u teške krize papinstva i Crkve.

Konciliarizam - stavlja opći sabor iznad Crkve. Sve u svemu sužanjstvo u Avignonu štetilo ugledu papinstva. Raskol (1378-1417) nastao nakon smrti Grgura XI. 1378. konklave (izbor pape) ponovo održane u Vječnom gradu - Rimu. (Vatikanu, koji od tada postaje stalno sjedište pape.) 08. 04. 1378. izabran ne Rimljanin, ali Talijan nadbiskup Barija, koji uzima ime Urban VI. 20. 09. 1378. u Fondiju izabran Francuz za papu, prozvan Klement VII. (1378-1394) nastanjen u Avignonu.

Crkva ima dvojicu papa. Raskol traje 40 godina. Obojica pape imaju nasljednike. Rimski red: Urban VI. (1378-89), Bonifacije IX. (1389-1404), Inocent VII. (1404-06) i Grgur XII. (1406-15). Avinjanski red: Klement VII. (1378-94) i Benedikt XII. (1394-1417). 1394. pariško sveučilište predlaže tri načina za prevladavanje raskola: 1. via cassionis (dobrovoljno odreknuće); 2. via compromissi (podvrgavanje papi izbornom sudu); 3. via concilii (odluku će donijeti opći sabor).

3.4.2.SABOR U KONSTANZI I KONCILIJARIZAM Konstanza (Konstanca)

Sabor jedinstva. Otvorio ga je 05. 11. 1414. papa Ivan XXIII. Kralj Sigismund duša sabora. Najbolji put za jedinstvo je da se svrgnu svi pape. Ivan XXIII. bježi 20/21. 03. 1415, no kralj odluči da se sabor održi bez pape. 06. 04. 1415. sabor donosi dekret «Haec sancta» kojim ustvrđuje da je zakonit opći sabor. Ivan XXIII. svrgnut 29. 05. 1415. Rimski papa Grgur XII. 04. 07. 1415. dobrovoljno odstupi, Benedikt XIII. Svrgnut 26. 07. 1417. Husovo pitanje saboru u Konstanzu dalo nečastan biljeg sve do danas.

Jan Hus, češki svećenik, koji zastupa Wiclifove misli. Wiclif Avignonu suprotstavlja spiritualističku «Crkvu predodređenih», koja mora živjeti u apostolskom siromaštvu. Hus brani Wiclifovu pravovjernost. Papa ga izopći, češki kralj Vjenceslav ga zaštiti. Kralj Sigismund pozove Husa u Konstanzu, on dode 03. 11. 1414, dobiva papin oprost, može se slobodno kretati, no ipak 06. 12. 1414. biva zatvoren kod dominikanaca. Optužen za 30 krivovjernih tvrdnji iz svojih spisa. Hus ih se ne odriče. 06. 07. 1415. osuđen na smrt i istog dana spaljen na gubilištu. Sabor je olako prešao preko Husova pitanja. No, povijest je strašno osvetila Husa. Okrutni husitski ratovi (1420-1431), dugo su sijali strah u češkoj i Njemačkoj.

Sukob je bio i u tome, da li treba prvo izabrati papu ili izvršiti reformu. 09. 10. 1417. složili su se da reforma bude zadatak redovnog crkvenog vodstva, pa se ipak treba izabrati papu. 11. 11. 1417. izabran je kardinal Odo Colonna, koji se prozvao po svecu koji se tog dana slavi, Martin V. 22. 04. 1418. završen je sabor.

Konciliarističke ideje su bile još jače i pokazale se vrlo opasne. Eugen IV. (1431-1447) - sazvaopći sabor u Baselu 23. 07. 1431. Sukobio se s konciliaristima. Eugen IV. 1437. premješta sabor u Ferraru, no skupina radikalnih konciliarista ostade u Baselu sve do 1449. Skupina izabere novog papu Feliksa V. Posljednji raskol u toku crkvene povijesti. Baselski sabor (od 1437. raskolnički) nije se mogao održati, te 1449. Feliks V. odstupi, a time je radikalni konciliarizam odigrao ulogu.

3.4.3. PAPINSTVO RENESANSE. ALEKSANDAR VI. I SAVONAROLA

15. st. nije izvršilo oba svoja zadatka: unutrašnju reformu i pomoć Grčkoj Crkvi u borbi protiv islama. Samo golemi križarski rat spašava Bizant od propasti. Grci i papa potpisuju dekret o uniji 06. 07. 1439. Složili su se čak o primatu Rimske Crkve i o Filioque. No, kad je izostala vojna pomoć, unija se nije dala održati. 29. 05. 1453. Carigrad nakon junačke obrane padne u ruke Turaka.

To je potreslo Zapad, ali bilo je prekasno. 1459. carigradsku baštinu preuzima Moskva - prozvana «Treći Rim». «Pape renesanse»: Papinstvo uranjalo sve više sa svojom Crkvenom Državom u sitnodržavnu teritorijalnu politiku. Nikola V. (1447-1455) - uveo renesansu u Rim. Osnivač je Vatikanske biblioteke. Kalikst III. (1455-1458) - primio u kardinalski zbor svoja dva nećaka. Jedan od njih je pokvareni Roderigo Borgia, kasniji papa Aleksandar VI. Siksto IV. (1471-1484) - uveo nepotizam kao sustav u crkvenu upravu.

Nepotizam se održao do najnovije povijesti. **Aleksandar VI. (1492-1503) - s njim dostignuta najniža točka papinstva.** Sukob Aleksandra VI. Sa Savonarolom pokazuje koliko Crkva može biti sveta i onda kad na Svetoj Stolici sjedi nesveti papa. Savonarola nije bio protiv pape, već samo protiv osobe koja nije pozvana za taj naslov. Mučenički je umro 23. 05. 1498. Dominikanski red se bori da ga proglaše svecem.

4.1.III DOBA: CRKVA U NOVOM VIJEKU

Novi vijek dijelimo u ove odsjeke:

I. razdoblje: Reformacija i katolicka reforma (1500-1700)

II. razdoblje: Od francuske revolucije do I svj. rata (1789-1918) III. razdoblje: Od I svj. rata do II vatikanskog sabora (1918-1965)

4.1.1. I. razdoblje: 1500-1700. Reformacija i katolicka reforma UZROCI REFORMACIJE

1. Zloupotreba je bilo svugdje. Papinstvo je bilo pokvareno. I episkopat se upleo u feudalne mreže. I viši kler bio je pod utjecajem dvorske politike plemićkih obitelji. Niži kler životario je u bijedi i siromaštvu.

2. Pozitivne vrednote. Gradnja velebnih crkava i umjetničko stvaralaštvo. Osnovane dobrotvorne ustanove. Smirio se husitski pokret: Cesima dani ustupci u praškim kompaktima (1433). Mir na Kutnoj gori (1485).

3. Reformacija nije bila samo religiozno-crkvena stvar. Martin Luther nije reformator po svojim teološkim tezama o oprost, već po tome što je sabrao sve reformne težnje u svoja tri spisa 1520.

4. Uzrok je s jedne strane odugovlačenje s provođenjem reforme; s druge strane to ukazuje da je Crkva još bila vodeća duhovna sila koja prožima svu društvenu strukturu.

5. Nominalizam - engleski franjevački teolog William Occam (1290-1349). Zabacuje i žestoko pobija put što ga je zacrtao Toma Akvinski. Nemoguće dokazivanje Boga u prirodi. Oslanja se isključivo na vjeru u Objavu.

6. Humanizam i «biblicizam» («evangelizam») - biblijski pokret ostao bi u katolickoj Crkvi, da ga reformatori svojom jednostranošću (sola scriptura!) nisu prenaplašavali i svojatali.

4.1.2. ERAZMO ROTTERDAMSKI I HUMANIZAM Erazmo Rotterdamski (1469-1536)

1486. stupa u augustovsku zajednicu regularnih kanonika, 1492. zaređen za svećenika. 1495-1499. u Parizu marljivo se bavi humanističkim studijem. U Engleskoj 1499-1500. upozna se s dubokim i pobožnim kršćanskim humanizmom. 1516. izdao prvo kritičko izdanje grčkog NZ-a, postao prvak kršćanskog humanizma i bibličizma. Razvio je «Kristovu filozofiju» - oblikovanje života po Propovijedi na gori.

U početku ohrabrio Luthera. Odijelio se od Luthera, jer je prozreo njegov nominalistički skepticizam prema prirodi i razumu. Oštro odbija Lutherovo učenje. Humanisti se u većini s njim slažu. «Slobodom duha do prave pobožnosti.» - njegova lozinka. Posljednji su mu spisi posvećeni ponovnom ujedinjenju. Tzv. teologija posredovanja.

4.1.3. MARTIN LUTHER (1483-1546)

Katolička slika o Lutheru. Luther je bio zapravo samo predstavnik težnji koje su se snažno razmahale unutar Crkve. Tragedija je što on nije ostao unutar Crkve, već je postao reformator protiv nje. 1517. oborio se na Tetzelovu trgovinu oprostima.

Zastupa nominalističko-okamovske poglede, nasuprot tomističko-kasnoskolastičkim koje zastupa Tetzel. Školska se rasprava pretvorila u nacelni obracun. Tomistička pozicija bi bila bolja, da ju je netko naučavao u čistom obliku. Mnogi lutherovski napadi ne bi stigli, da je predreformatorska katolička teologija bila jasnija. Glavna krivnja je ipak nominalistička teologija, čiji je Luther pobornik. Pravu tomističku skolastiku jedva je poznavao. Izobličeno tumačio katoličku nauku, time pridonio još većim nejasnoćama. Na toj kritici i leži sva tragika reformacije.

Lutherov razvoj. U Erfurtu svršio filozofski osnovni tečaj i postao magister artium (1505). Otac želi da Luther postane pravnik. On odluci poci u samostan. 17. 07. 1505. javi se eremitima u Erfurtu. Nakon novicijata zaređen je 03. 04. 1507. za svećenika. Tek tada započeo pravi studij teologije. Studij se zasniva na strogoj nominalističkoj teologiji Gabriela Bielsa. U Wittenburgu postao doktor teologije. Njegova rana predavanja daju sliku o tome kako je postepeno prerastao u reformatora. Znacajan «dogadaj u kuli» Wittenburškog samostana. Sinulo mu je citajući Rim 1,17, što znači «pravednost» Božja: pravednost puna milosti, po kojoj Bog zbog pomirbene miše svoga ljubljenoga Sina samo po milosrđu svojem milostivo gleda na grešnog vjernika i tako ga čini «pravednim».

Katolički teolozi tvrde da se time Luther zapravo vratio katolicizmu, da je prevladao nominalističku predodžbu samovoljnog Boga. «Doživljaj u kuli» ima se tumačiti katolički. Katolički povijesničar Grisar datira «dogadaj u kuli» kasnije: 1518/19. Oslanja se na Lutherove navode u tzv. «velikom svjedocanstvu» (1545). Uz to pristaje i evangelistički teolog Bizer i dokazao je da je tada Luther doživio preobražaj.

Tomističko-skolastička nauka: Sakramenti su od Krista ustanovljeni znakovi, koji prenose milost onome tko prima vjeru. Luther porice vrijednost znakova i smatra da se milost dobiva «jedino vjerom» (sola fide). Temelji se na «Svetom Pismu» (sola scriptura). «Sola fide» - formalno načelo protestantizma. «Sola scriptura» i «Sola gratia» - materijalna načela.

Za razliku od drugih reformatora: sama Crkva dovedena u pitanje. Spor o oprostima i prvi obracuni. Sastavio 95 teza o naravi i upotrebi oprosta. 31. 10. 1517. poslao ih je nadležnim biskupima. Bez Lutherova znanja one su tiskane i strahovito su djelovale. Poslane su u Rim, te se otvorio sudski postupak protiv Lutherovog krivovjerja. Luther nije išao u Rim, već ga je saslušao kardinal Cajetan na saboru u Augsburgu. Luther nije opozvao svoje tvrdnje, već se prizove protiv legata na papu i na opći sabor.

Ingolštatski teolog Johannes Eck (1486-1543) - ucio je da teze nadilaze kritiku tadašnje prakse o oprostima i da stavljaju u pitanje samu narav oprosta, vlast papinu da dijeli oproste i osnovnu sakramentalnu strukturu same Crkve. Postupak protiv Luthera završio je time, što je utvrđena njegova krivovjernost. Bulom «Exsurge Domine» (15. 06. 1520.), Luther je pozvan da se odrekne svojih tvrdnji (41) u svojim spisima, pod prijetnjom izopćenja. Napadaj na Crkvu. Lutheru je sinulo da njegovo shvaćanje o predanju Kristu, ne ostavlja mjesta za posrednike. Papa je za nj ostao utjelovljeni Antikrist. U tri svoja spisa napada papinstvo i cijelu Crkvu, poziva na borbu protiv nje, a ne više na reformu. To su spisi: «Kršćanskom plemstvu njemackog naroda o poboljšanju kršćanskog stanja» (kolovoz, 1520.); «De captivitate babylonica Ecclesiae praeludium» (listopad, 1520.); «O slobodi kršćanina» (studeni, 1520.). nova Lutherova nauka nije se mogla poistovjetiti s crkvenom naukom. Razlikujemo pojmove: «reforma» (unutar Crkve) i «reformacija» (izvan, odnosno protiv Crkve).

Luther 10. 12. 1520. spaljuje pred Svracijim vratima u Wittenbergu bulu o izopćenju i crkvene pravne knjige. 03. 01. 1521. svecano ga u Rimu izopcuju. Odvajanje izvršeno.

4.1.4.NASTAVAK REFORMACIJE U NJEMACKOJ

Državni sabor u Wormsu. Karlo V. i Luther u Wormsu se suocavaju licem u lice. Karlo u luteranskom pitanju zastupa pitanje stare Crkve. Bio je za to da i država izopci Luthera, no ipak pristaje da ga saslušaju na saboru, te mu 06. 03. 1521. šalje poziv u kojem mu jamci slobodan prolaz. Luther 16. 04. 1521. stiže u Worms. 17. 04. pozvan na raspravu. Izjasnio se u prilog svojih spisa. 18. 04. odbacio opoziv u bilo kojem obliku. 19. 04. drži car govor. 26. 04. Luther otputuje iz Wormsa. U Wartburgu prevodi NZ na njemacki. U svojim spisima na podrugljiv način ponižava katolicko ucenje i blati ono što mu je nekad bilo sveto (redovništvo, papinstvo, celibat, itd.). 08. 05. 1521. car potpisuje «Wormski edikt» kojim se Luther i njegove pristaše stavljaju izvan zakona.

25. 05. 1521. zaključen sabor u Wormsu. Razvoj događaja u Njemackoj od 1521-1530. Vec u proljeće 1521. svećenici se žene, a redovnici napuštaju samostane. U prosincu 1521. došlo je u Wirttembergu do nemira protiv svećenika koji su u župnoj crkvi služili misu.

Thomas Münzer propovijedao je novu komunisticku Božju državu 1524. govorio protiv Luthera. 1525. konacno je uhvaćen i smaknut. Državni vitezovi s von Sickingenom na celu, napali nadbiskupa u Trieru, propovijedajući novu nauku, palili sela i gradove. Četa nadbiskupa i saveznika ih porazi, a von Sickingen je smaknut. 1524. seljaci pod Lutherovim utjecajem podignu ustanak. Zahtjeve saželi u «12 članaka sveukupnog seljaštva»

06. 03. 1525. Luther najprije reagira «Opomenom na mir», no kad su neka sela uništena, otvoreno staje na stranu vlasti. Neuspjeh seljackog rata dovodi do smanjenja Lutherova ugleda. Reformacija postaje problem vlasti. Seljaci odlaze natrag u katolicizam ili sekte. Uzrok tzv. «kneževske reformacije» je povezivanje s pokrajinskim knezovima. Izgradnja sustava evangelicke državne Crkve. Institucionalna državna Crkva, umjesto Lutherove «ecclesiae spiritualis».

II. državni sabor u Speyeru 1529. konacno zaključio da se sprovede Wormski edikt. Novovjerski staleži prvi put otvoreno protestiraju. Otuda im i naziv «protestanti». 22. 04. 1529. sklapaju među sobom savez. Razlike između Luthera i Zwinglija trebale se ukloniti na marburškoj raspravi 1529. Nisu se složili oko euharistije, tako se savez nije ostvario.

Augsburški državni sabor 1530. Karlo V. se vraća, naumivši da riješi crkveno pitanje. Filip Melanchton izradio vjerski spis «Confessio Augustana» koji je stekao svjetsko značenje za protestantizam. Pomirljiv Erazmov ton u Melanchtona dao je neke naznake za uspostavu jedinstva. No, nije postignuto jedinstvo. Luther oštro kori Melanchtonovo ponašanje. 23. 09. 1530. sabor

zaključen.

Od protestanata zatraženo da do 15. 04. 1531. objave pristanak uz katolicku vjeru. Evangelisticki staleži ponovno protestiraju protiv zakljucaka sabora. «Augsburška konfesija» preradena 1540. tzv. «Variata» postala službena vjeroispovijest i trajan dokument evangelisticke nauke, na koji su do danas obvezni evangelisticki župnici. Od rasprave o jedinstvu do augsburškog vjerskog mira 1555. Zbog opasnosti od Turaka car dogovori primirje sve do sabora (Nürnberški vjerski mir, 1532.).

Frankfurtovskom konvencijom (10. 04. 1539.), složiše se da se okonca raskol u Njemackoj. No Luther, a po prvi put i Calvin, ponovno to zaprijetiše. Od 1546. Karlo V. ucvršćuje svoj položaj, a ide mu na ruku i smrt njegovih glavnih protivnika. «Augsburški interim» od 30. 05. 1548. trebao je «privremeno» vrijediti, dok crkveni sabor pitanje ne riješi. Nezadovoljni su i katolici i protestanti. «Pobuna knezova» na celu s Moritzom Saskim, carevim povjerenikom. Karlo uzmakao u Villach (Beljak) u Koruškoj.

Sabor u Tridentu se razišao. Brat Karla, Ferdinand, sklapa s buntovnicima 1552. Posavski ugovor, obje strane zajamcuju medusobnu snošljivost. Pregovori završili Augsburškim vjerskim mirom 25. 09. 1555. Anvigijevci, kalvinisti, baptisti, ravnopravnost stekli tek Westfalskim mirom (1648). Raskol ucvršćen. Poceli vjerski ratovi. Kulminacija: tridesetogodišnji rat (1618-1648). Skandinavija potpuno prihvaca luteranstvo. Prodor u manjoj mjeri u Poljsku, Madarsku, Češku i Austriju.

4.1.5.ULRICH ZWINGLI I BAPTISTI Zwingli(1484-11. 10. 1531.)

život i djelovanje. U Baselu završio studij. Sprijateljio se s humanistima. U Erazmu vidio humanisticki uzor. Reforme s kojima je istupio poslije 1522. - rezultat prakticnog racuna. Bori se protiv odredaba o postu i celibata. Govori da treba ukinuti ceremonije i blagdane, skloniti slike iz crkve, ukinuti misu i samostane. Zwingli i njegove pristaše se razilaze po pitanju krštenja djece. Radikalisti smatraju da krštenje male djece nema smisla. Onima koji su kršteni, treba dati «ponovno krštenje».

Zwingli brani stajalište o krštenju djece. Poceli progoni baptista. Manz je prvi baptist osuden na smrt i zadavljen u Limmatu (05. 01. 1527.). Zwingli osnovao «Savez kršćanskih gradova». 1529. bukne I. kappelski rat. 1531. ponovni rat: prvi vjerski rat između katolika i protestanata. Zwingli pogiba. Daljnja povijest baptista. Baptizam u Saskoj. Zacetnik Thomas Münzer. Propagira da će neposredno svanuti 1000 - godišnje kraljevstvo. Najmasovniji prilaz razocaranih seljaka. Bernard Rothmann - 1533. propovijeda nužnost krštenja odraslih. 1534. baptisti vladaju u Münsteru. Biskupska vojska osvoji grad 25. 06. 1535. Prestalo «Kristovo kraljevstvo» u Münsteru. Baptizam se poceo mijenjati. 1536. na celu pokreta je Menno Simons. Teži za cisto duhovnim Božjim kraljevstvom.

4.1.6.JEAN CALVIN I REFORMACIJA U ŽENEVI Jean Calvin (1509-1564).

1523. u Parizu studira filozofiju i teologiju. Uci se «via antiqua» (tomizam). 1529. prekida studij teologije i postane pravnik. U Orléansu i Bourgesu, dok studira pravo (1529-32) upozna se sa humanistima. Sasvim se posvecuje u Parizu humanizmu. 1533/34. iznenadno preobrascenje na protenstantizam. Djelo «Institutio religionis Christianae» - fundamentalno djelo kalvinizma.

1536. u Ženevi prigrio ga reformator Wilhelm Farel (1489-1565). Sastavio vjeroispovijest i katekizam za omladinu na trošak grada. Gradsko vijeće prihvatilo (29. 07. 1537.) njegovo crkveno zakonodavstvo. 20. 09. 1541. njegovo crkveno uredenje, tzv. «Ordonnances ecclésiastiques» vijeće objavilo kao zakon. 1541. Calvin zadužen da izradi gradski zakonik. Od 1541-46. 56 smrtnih osuda i 78 progona. 1559. otvorena nova teološka škola, koja je Calvinov crkveni sustav proširila po cijeloj Evropi. Nauka. Onaj tko Božjoj rijeci vjeruje, taj je odabran; on će živjeti, a i mora živjeti u skladu s time. S druge strane, tko se zatvara pred vjerom u rijec Božju, taj nema milosti odabranja, Bog ga je

odbacio. Nauka o predestinaciji. U nauci o euharistiji, Calvin zastupa duhovnu, pneumatsku prisutnost Isusa Krista u trenutku primanja. Širenje. Prvo poprište Francuska.

1559. održali prvu nacionalnu sinodu u Parizu. Prihvacena kao osnovica Calvinova «Confesio Gallicana». Naziv «hugenoti» = saveznici. 1562. izbio vjerski i gradanski rat. Hugenotski ratovi (1562-98). Katarina de Medici zajedno sa guisovcima, izvrši strašan pokolj hugenota (Bartolomejska noc, 23/24. 08. 1572.).

Nantskim ediktom 1598. hugenoti dobivaju ogranicenu vjersku slobodu. Francuska ostaje katolicka. Louis XIV. Ukida Nantski edikt (1685). Više od 200 000 hugenota bježi iz Francuske. Tek u prosvjetiteljstvu sredinom 18. st. protestanti dobivaju vjersku slobodu.

U Nizozemskoj 1571. održana nacionalna sinoda u Emdenu. Kalvinizam postaje državna religija u sjevernoj Nizozemskoj, dok južna ostala katolicka. Krajem 50-ih godina 16. st. prodro je u krajeve oko donje Rajne.

4.1.7.HENRIK VIII. I ENGLJSKI CRKVENI RASKOL

Engleska reformacija ima crkveno-politicke temelje. Povod je Henrikova želja, kojoj se papa suprotstavio. Henrik VIII. (1509- 1547): prvo branitelj katolicanstva. 1521. sastavio obranu 7 sakramenata protiv Luthera. Pocasni naslov od pape «defensor fidei» («branitelj vjere»). Nakon 18-godišnjeg braka, htio se razvesti od žene i oženiti ljubavnicu. Rasprava o poništenju braka. 1531. papa zabrani parlamentu da razriješi kraljev brak. «Aktom o supremaciji» 1532. odredi kralj sebe za glavu engleske Crkve. 1534. parlament tu supremaciju odredi kao zakon.

Time je engleska Crkva odvojena od Rimske Crkve. 1539. u tzv. «Krvavom statutu» Henrik objavljuje «6 članaka vjere». Protestantizam prodi sa Eduardom VI. (1547-53). Molitvenik iz 1549. nije katolicki, vjeroispovijest ima Calvinov utjecaj. Marija «Katolicka» (1553-58): uveden katolicizam, protestanti progonjeni. Elizabeta I. (1558-1603): ponovno uveden protestantizam «Aktima o uniformitetu».

4.1.8.NASTOJANJE OKO CRKVENE REFORME PRIJE TRIDENTSKOG KONCILIA

Reformni proces pocinje pocetkom 15. st. i traje do kraja 17. st. H. Jedin ga dijeli na 4 stupnja: -Od reformnih koncila do pustošenja Rima 1527. -Prava pretpovijest Tridentuskog sabora. -Tridentuski sabor. -Provođenje tridentuskih dekreta. Crkveni sabori u Konstanzi i Baselu (1. stupanj). Završilo se neuspjehom, najteži razlozi u samim papama i kuriji, koja nema snage da reformne nacрте provede. Borba cara Karla V. s papama da bi se sazvaо sabor. «Pustošenje Rima» («sacco di Roma»)

1527. - užasna prirodna katastrofa, koja je snašla Rim. Strašna Božja kušnja: ona je dokrajčila renesansni pokret u Rimu. Pustošenje otvorilo vrata reformi. Pavao III. (1534-1549) počeo s reformom kardinalskog kolegija. Sastavi kongregaciju za reformu (1536). Ta kongregacija 1537. predloži tzv. «Consilium de emendanda ecclesia» - radni nacrt tridentuskog koncila. 1540. potvrdi isusovacki red. Dogovori se s Karlom da sabor bude sazvan 23. 05. 1537. u Mantovi. Franjo I. se suprotstavio tome, te je sabor dva puta odgadan, dok Karlo nije mirom u Crépyju, 19. 09. 1544. prisilio Franju I. da prihvati opći sabor. Pavao III. ga sazove za 15. 03. 1545. u Trident. Ipak je održan tek u 12. mjesecu.

4.1.9.TRIDENTSKI SABOR, 1545-63.(3. stupanj) Rasprava cara i pape.

Karlu je važnija reforma, pa tek onda ujedinjenje s protestantima. Papa želi rješavanje dogmatskih pitanja. 22. 01. 1546. dogovoreno je da se o objema pitanjima raspravlja istovremeno. Jasno izložena

katolicka nauka: treba reci što je krivovjerno, a ne tko se smatra krivovjercem. U I. razdoblju malo je Nijemaca, tek su se pojavili u II. razdoblju rada sabora (1551).

1545-48. (I. razdoblje zasjedanja):4. sjednica nasuprot protenstantskom nacelu «sola scriptura» postavlja nauku o dvama izvorima vjere: o Pismu i predaji. Na 5. i 6. sjednici raspravljalo se o istocnom grijehu i opravdanju. Nasuprot «sola gratia» izloženo znacenje posvecujuce, duši inherentne milosti o događaju spasenja. (Inherentan = nerazdvojiv.) na 7. sjednici definirana je nauka o sakramentima.

11. 03. 1547. sabor premješten u Bolognu. 14. 09. 1549. papa obustavi rad sabora, koji ionako nije ništa radio. Karlo prijete ratom, no smrt pape ga spriječi da to i ostvari. 1551-52. (II. razdoblje zasjedanja): Papa Julije III. (1550-55) otvori ponovni koncil u Tridentu

01. 05. 1551. Raspravljalo se o euharistiji. Definirana stvarna prisutnost i transkripcija. Zatim je raspravljano o sakramentima pokore i bolesničkom pomazanju. U siječnju 1552. pojavili su se protestanti. Imali su naputke. «Sola scriptura» poštovati kao osnovno nacelo. Sabor nadređen papi. Vidjelo se da nema nikakve osnovice za razgovor. (Naglasio S.S.) Papa zabrani pregovore o protenstantskim zahtjevima. Ustanak knezova u Njemockoj, prekida rad sabora (28. 04. 1552.).

1561-63. (III. koncilsko razdoblje) - najplodnije. 21. i 22. sjednica ponovno rasprava o euharistiji i misnoj žrtvi. 23. sjednica svećenicki red i 24. sjednica sakramentalnost ženidbe. 25. sjednica (03. i 04. 12. 1563.) - dekreti o čistilištu, oprost, štovanja svetaca i relikvije, te o upotrebi slika. Sabor završio rad. Obnova nakon velikog koncila (4. stupanj). Pravi crkveni reformator mora imati svetačku karizmu. Stoljeće iza tridentskog sabora - razdoblje svetaca. Oni su «Božji odgovor na bijedu vremena».

Nakon 300 godina na papinskoj stolici ponovno svetac - Pio V.(1566-72). Najvažnija unutrašnja obnova Crkve po smjernicama tridentskog sabora. Reforma kardinalskog kolegija. Pio V. izdao za duhovnu pouku slijedeca djela: «Catechismus Romanus» (1566), novi rimski brevijar (1568), novi Missale Romanum (1570). Obnovio papinski dvor i borio se protiv simonistickih i drugih zloupotreba u krilu kurijalnih vlasti. Najveće slavlje pomorska pobjeda nad Turcima kod Lepanta (07. 10. 1571.) na papinsku inicijativu («Sveta liga»).

Obnovljeni episkopat. Isticu se: Matteo Giberti, biskup iz Verone (u. 1543), Gabriele Paleotti, bolonjski biskup (1566-97), a najviše sv. Karlo Boromejski, nadbiskup milanski(1560-84). Izdao «Acta ecclesiae Mediolanensis» (1582) - reformne mjere za poticaj u Italiji, Švicarskoj i Njemackoj. Uzor je i sv. Franjo Saleški (1567-1622), ženevski biskup, djelovao u Annecyju, jer je Ženeva protestantska. Najljepše rezultate donijela je reforma u redovima: njih je reformacija najviše i iznutra i izvana potresla. Samo kartuzijanci nisu trebali reformu. Sv. Filip Neri (1515-95): osnivač oratorija (1552), rimski apostol, uspio je da novim dušobrižnickim metodama religijski i moralno obnovi grad renesanse.

U Španjolskoj djeluje sv. Terezija od Avile (u. 1582). Obnovila red karmelitanke i zacrtala smjer duhovnosti Španjolske i Francuske u 17. stoljeću. Sv. Angela Merici (u. 1540) utemeljila u Brescii uršulinke 1535, a potvrđene su 1544. Red Milosrdne brance nikao 1572. iz zajednice laika koju je osnovao sv. Ivan od Boga. Sv. Karlo Boromejski 1578. utemeljio oblate - svjetovni svećenici. Sv. Kamilio Lellis osnovao je 1584. kamilijane. Sv. Ivana Franjica Fremiot de Chantal 1610. osnovala red «Marijina pohoda».

Po Franji Saleškom nazvale se «salezijanke». 1611. Pierre de Bérulle osnovao francuski oratorij za odgoj klera. Osnivač «Francuske škole».

Sv. Vinko Paulski osnovao Milosrdne sestre nazvane «vinkovke» (tj. osnovala ih je Lujza de Marillac), papa ih potvrđuje 1668; te kongregaciju za puke misije «lazariste» ili «vinkovce». 1644. cistercijski opat Armand Jean Le Bouthillier de Rancé osnovao je strogi red trapista. 1652. u Nancyju nastao je red boromejki. 1681. osnovana kongregacija Kršćanske školske brace od sv. Ivana Krstitelja de la Salle (u. 1719).

Ignacije Loyola (1491-1556) - duboki mistik, molilac i svetac. Ožujak 1522-veljaca 1523. u Manresi doživio misticnu preobrazbu. Nastao nacrt djela «Exercitia spiritualia» («Duhovne vježbe»). U Parizu završava teologiju (1528-35). Tu okupi krug prijatelja. 15. 08. 1534. na Montmartreu položio zavjet siromaštva i cistoce, a dodao još jedan: staviti ce sebe papi bezuvjetno na raspolaganje za bilo koji crkveni zadatak. 24. 06. 1537. primi svećenicki red. 27. 09. 1540. papa potvrdi statute koje je Ignacije izradio, time nastaje Družba Isusova («Isusovci»). Red nije osnovan za borbu protiv protentantizma. On samo služi Crkvi i radi na unutrašnjoj obnovi i produbljenju kršćanskog života. «Mistika službe» - trijezno, samozatajno predanje Kristu Gospodinu. Ignacije je živio u «mistici radosti života». Poslušnost Crkvi = poslušnost Kristu. Služba papi = služba Kristu. stalno naglašava katolicku nauku o suradnji Boga i covjeka, o milosti i naravi. Barok - novi umjetnicki pokret, nazvan i isusovacki stil. Ne samo umjetnicki oblik, vec i izraz novog religiozno-crkvenog osjecaja.

Red isusovaca dao veliki broj svetaca. To su: Petar Kanizije, prvi njemacki isusovac; sv. Franjo Ksaverski, misionar Italije i Japana; Franjo Borgia, treci general reda; Alojzije Gonzaga; Robert Bellarmin.

4.1.11. PROTUREFORMACIJA: INKVIZICIJA, PROGONI KRIVOVJERACA I MAHNITANJE PROTIV VJEŠTICA

Kalvinovci najavili staroj Crkvi da ce se s njom boriti dok je ne unište. U Ženevi su se gnušali slobode savjesti. Luteranstvo je pomirljivije prema katolicima. Katolici i luterani su se do 17. st. zajedno borili protiv kalvinovaca. Clanovi religiozno-crkvenih zajednica morali su se ocjeniti kao samostalni vjernici druge religije. Veliko pitanje: kako se u nacelu treba ponašati prema vjernicima druge vjeroispovijesti?

Poslije 1555. reformacija nije više bila vjersko opredjeljenje pojedinog podanika. Zemaljski je gospodar odlucivao kojoj ce vjeri pripadati njegovo podrucje. I tzv. protureformacija morala je ici crkveno-politickim putevima. Inkvizicija. Papinski ured za cistocu vjere i morala («Sanctum officium») pod fanaticnim Pavlom IV. (1555-59) razvio je mracnu aktivnost. Najgore je bjesnila gdje su vlast imali Španjolci. 1561. u Kalabriji krvavi progon Valdenza. Razlika između španjolske i papinske inkvizicije.

1481. španjolska inkvizicija postaje državna ustanova. Zaštita od muhamedanskih Maura. U Njemackoj progoni usmjereni protiv tzv. anabaptista (dvokrštenika). Lov na vještice. Tlapnja o vješticama se proširila pojavom «Cekica za vještice» (1487) od dominikanaca Institoris i Sprengera. Objavljena Bula protiv vještica (1484) od pape Inocenta VIII. I protentanti se bore protiv vještica (cak je više rasplamsana ta borba u protentantskim zemljama, nego li u katolickim!). 1590-1630. tlapnja je dosegla vrhunac.

Prestaje krajem 18. st. (Prosvjetiteljstvo!) Protiv toga se bore narocito isusovci. Napose Friedrich von Spee koji 1630/31. izdaje spis «Cautio criminalis» (tj. Oprez u kriminalnim postupcima), zbog njega je i sam skoro stradao.

4.1.12. NOVO DOBA SVJETSKOG MISIJSKOG POKRETA

Crkva se cesto nade u opasnosti poistovjecivanja s kulturnim krugom u kojem se udomacila, pa

smatra da je to nešto dobro. Put: judeokršćanstvo - kršćanska antika - srednjovjekovna germanska kultura (sva Evropa kršćanska) - 7. st. islam (Bizant opstao teškom mukom) -

1054. istocni raskol, katolicka Crkva ogranicena na tzv. «zapadni svijet». - Carigrad zauzimaju Turci (1453), krug još više sužen. - Reformacija, katolicka Crkva svedena samo na Južnu Evropu - Italija i Španjolska dugo vremena same kao posljednje tvrđave kršćanske Evrope. Božja providnost - Crkva preuzima nove zadace. Doba velikih geografskih otkrica, Crkva širi vjerovjesništvo širom svijeta. Najveće uspjehe postižu Portugalci i Španjolci. Portugalci stižu čak do Kine i Japana.

Pod španjolskom zastavom Kolumbo 1492. doplovio do Amerike (mislio da je to zapadna Indija). Osvajaci novih zemalja vodili za sobom misionare. Smatrali dužnošću širiti kršćanstvo među poganske narode (često nasilno). Zbog kolonijalne politike i prisilnih obracenja domaci svijet smatrao kršćanstvo religijom pljackaša i tlacitelja, a na to nailaze i današnji misionari.

Isusovac Franjo Ksaverski 1542. u Gou, 1545-47. u Malaki, a 1549. posjetio Japan. Na putu za Kinu, umro 1552. na otoku Sancijanu. Isusovac Robert de Nobili (1577-1656) uveo je tzv. akomodaciju (prilagodbu). Od 1605. živi kao brahman u Maduri. Naučio je sanskrt, religijski jezik indijaca. 1609. za pokrštene brahmane osnovao vlastitu kršćansku Crkvu. Papa Grgur XV. 1623. dopušta brahmanske obrede, no papa Benedikt XIV. 1742. osudi «malabarske obrede». Time u Indiji je kršćanstvo zapecaceno. Jednaku sudbinu doživljava u Kini. Matteo Ricci D. I. (1552-1610) uvodi metodu prilagodavanja i postiže izvanredne uspjehe.

Adam Schall von Bell 1650. izgradio u Pekingu javnu Crkvu. 1657. izborio slobodu vjeroispovjesti. Ukaz iz 1692. nagradio isusovacke zasluge za Kinu. Razvijala se samostalna kineska Crkva. Unutrašnji spor oko prilagodavanja dovodi i ovdje do sloma. 1630. dominikanski i franjevacki misionari optužiše isusovce u Rimu, postavivši tvrdnju da se prilagodbom ide predaleko. Inocent XI. 1645. zabrani prilagodavanje. Aleksandar VII. 1656. ublaži tu zabranu. Rim 1693. oštro osudio akomodaciju. Klement XI. 1704. ju je ponovio. Kineski car zabrani obrede koji nisu bili po uzoru na isusovce. Inocent XIII. 1723. dopustio ublaženje, no Benedikt XIV. 1742. uveo nacelnu zabranu svake akomodacije. Smrt istocnoazijske misije.

Progoni kineskih kršćana. Tek u 20. st. uhvaceni ponovni korijeni. No, 1949. komunisti Mao Ce Tunga preplaviše zemlju, zapoceli novi progoni. Kineska misija zasijenjena je tragikom. **BAROK - PROSVJETITELJSTVO** Novi red **kardinalskih kongregacija (15) što ga je proveo Siksto V. (vladao od 1585-90, rodom iz Trogira, dakle jedini papa hrvatske krvi!)** mnogo su pridonijeli tome da crkveni centralizam ojaca.

Svi pokreti koji su između 1600 - 1800 g. Crkvi najteže naudili, došli su iz Francuske: galikanizam, državni apsolutizam, jansenizam i episkopalizam. Galikanizam je tražio za «galikansku crkvu» prava koja su osjetljivo smanjivala papinski primat. 1663. pariški parlament je prisilio teološki fakultet da prizna galikansku nauku, po kojoj sabor stoji iznad pape (koncilijarizam), autoritativne papinske odluke «ex cathedra» nisu nepogrešive. 1682. svecano su proglasili u ime francuskog klera «cetiri galikanska clanka».

Na papin prosvjed, 1693. Ljudevit XIV. ih povlaci, ali ostaju na snazi sve do 19. stoljeca. Tek ih I. vatikanski sabor savladava dogmom o papinskoj nepogrešivosti. Državni apsolutizam bezobzirno se uplitao u crkvene poslove. Galikanizam mu je dobro služio. Jansenizam zabluda koja je pod prividnošću narocite pobožnosti i strogosti, uvela jednostrano prezaoštrenu augustinovsku nauku o istocnim grijehu i milosti. Osnivac Kornelije Jansen (u. 1638). Središte mu je bio cistercitski samostan redovnica Port - Royal, kod Versaillesa. Prigovara isusovcima da naucavaju suviše popustljivu moralnu teologiju. Ljudevit XIV. naredio da se samostan sruši. Jansenisti su se održali u Nizozemskoj, osnovali su vlastitu raskolnicku Crkvu s ispravnom posvećenom hijerarhijom.

Episkopalizam suprotstavlja rimskom centralizmu samostalnost biskupske službe. Episkopalističke ideje sažeo trierski pomoćni biskup J. Nikolaus von Hontheim u knjizi «De statu ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis» (1763). Napisao ju je pod pseudonimom Justinus Febronius. Po njoj papa ima vrlo ograničenu vlast. Ideje su nazvane «febronijanizam». Njemački biskupi povezaše se u tzv. «emsku punktaciju» (1786) protiv nuncijature u Münchenu. Cilj im je potiskivanje papinog punovlašća - predstavnik nuncij. (Nuncij - papinski veleposlanik u nekoj državi. Kod nas je to Giulio Eunaudi.) Pod pritiskom borbonskih dvorova, papa Klement XIV. Izdaje dekret o ukinuću isusovackog reda (21. 07. 1773). Jozefinizam. Car Josip II. iskoristio sustav apsolutnog vrhovništva države nad državnom Crkvom. Papinski ugled ponovno stoji vrlo nisko.

4.1.13. PROSVJETITELJSTVO.

Put: Engleska - Francuska - Njemačka. Uveli ga filozofi: Leibniz, Thomasius i Wolf. Prosvjetiteljstvo se borilo za slobodu duha i tako slomilo pogled na svijet star 1000 godina. I. Kant 1784. oznacio mu je kao cilj oslobođenje i proglašenje punoljetnim autonomnog čovjeka, sposobnog da se služi svojim razumom, a da ne treba pomoć drugog čovjeka.

Opća ljudska prava su prvi put objavljena u američkoj Deklaraciji o nezavisnosti (1776) i u Deklaraciji francuske Narodne skupštine (27. 08. 1789). Kršćanstvu, odnosno katoličkoj Crkvi, prosvjetiteljski racionalizam je donio jednu od najopasnijih kriza u povijesti (zbog vezanosti na objavu). «Prirodna religija» i filozofski deizam (J. Locke) suprotstavljeni su kršćanstvu. (Deizam - bog postoji samo kao prauzrok svijeta, bog nije ličnost.) Kršćanstvo bez Krista, bez objave i spasenja!!! (naglasio S.S.) Voltaire navješta Crkvi borbu «na život i smrt». Reforma Marije Terezije i Josipa II. zaslužuje priznanje. II razdoblje: 1789-1918. Od francuske revolucije do I. svj. rata

4.2.1. FRANCUSKA REVOLUCIJA I SEKULARIZACIJA 05. 05. 1789

. u Versaillesu okupljaju se generalni staleži. Još vlada sloga između trećeg staleža i svećenstva (prvi stalež). 23. 06. 1789. 149 svećenika i 4 biskupa priključilo se trećem staležu kad se konstruirao kao predstavništvo nacije. 14. 07. 1789. juriš na Bastillu - nisu posrijedi religiozni interesi.

04/05. 08. 1789. «noc žrtava» - kler se s plemstvom natječe tko će se odreći feudalnih prava u korist građana i seljaka. Nema razlike među staležima. 27. 08. 1789. ozakonjena građanska i ljudska prava: «Sloboda, jednakost, bratstvo». Odlučeno da se oduzmu crkvena dobra i upotrijebe za plaćanje javnih dugova. Svećenstvo napušta skupštinu.

13. 02. 1790. ukinuti svi nekaritativni redovi i samostani. 14. 04. 1790. - zakon o nacionalizaciji i sekularizaciji crkvene imovine. (Sekularizacija - pretvaranje crkvenog vlasništva u državno vlasništvo.) 12. 07. 1790. - novi ustav. Crkva preuređena na nacionalnoj osnovi, odvojena od Rima, pripojena državi. U studenom 1790. svi svećenici moraju položiti zakletvu na ustav. 2/3 svećenika odbija zakletvu, počinju krvavi progoni. U rujnu 1792. tzv. «rujanski pokolj» otvara razdoblje terora do listopada 1795. Vladaju Danton i Marat. 21. 01. 1793. smaknut Ljudevit XIV.

U listopadu 1793. smaknuta Marija Antoaneta. 13. 07. 1793. ubijen Marat. Diktaturu preuzima Robespierre. U proljeće 1794. uklonjeni «jakobinci», u Konventu izglasan dekret o priznanju «najvišeg bica» i neumrlosti duše. 28. 07. 1794. Robespierre giljotiniran.

Vlada direktorij od 5 članova. Odvajanje Crkve od države postalo je zakon 21. 02. 1795. 09. 11. 1799. Napoleon izvršio državni udar i oborio direktorij. Religiju je smatrao političkim čimbenikom. 15. 07. 1801. zaključio s papom konkordat. (Konkordat - ugovor između pape i neke države, koji uređuje pravne odnose između katoličke crkve i države.)

U uvodu se navodi da je katolicizam religija većine Francuza, te se ponovno uspostavlja. Crkva se odriče nacionalizirane imovine. Napoleon potajno dodaje 77 «organskih članaka», koji su opozvali tekovine konkordata. 1804. Napoleon se sam okrunio za cara, premda je papa dao blagoslov. 1808. zaposjeo je Napoleon Rim i Crkvenu Državu. Papa ga izopcio, pa je od 1812. bio zatocen u Fontainblauu. Nakon poraza u Rusiji (1812) i bitke naroda kod Leipziga (listopad, 1813), oboren je Napoleon i osvojen Pariz od saveznika (31. 03. 1814). Becki kongres 1814/15. mogao je konačno urediti Evropu.

Sekularizacija - golemo značenje za Njemačku. 25. 02. 1803. u Regensburgu su državne deputacije tzv. glavnim zaključkom naredile nacionalizaciju i sekularizaciju 22 nadbiskupije i biskupije, 80 samostalnih opatija i 200 samostana. Nestalo 18 sveučilišta, Crkva se nije mogla brinuti za obrazovanje svojih pripadnika. U borbama s državno-crkvenim poretom nastao je njemački konfesionalizam. Crkva je pak oslobođena okova i starih oblika: izbrisan feudalni poredak. Mogla se razviti narodna Crkva 19. stoljeca.

4.2.2. OBNOVA NJEMACKE CRKVE U 19. STOLJECU

Dvostruki proces: a) novo materijalno uređenje njemačke Crkve u crkvenim i državno-pravnim odnosima; i b) unutrašnja obnova crkveno-religioznog života.

Kurija na Beckom kongresu nastoji pomoću konkordata cirkum-skripcijskih bula pregovorima osigurati reorganizaciju biskupija u pojedinim državama. Konkordat je međunarodno pravni ugovor između Crkve i države, s time da Crkva i država jedna drugu priznaju suverenim pravnim osobama.

Cirkumskriptivne bule - samo administrativno uređenje (Austrija i ostale njemačke države). Konkordat sa: Španjolskom, Napuljem, Sardinijom, Francuskom, Rusijom i Bavarskom.

Tri bule: «De salute animarum» (1821) za Prusku, «Provida sollersque» (1821) za Württemberg, Baden, Hessen i Nassau, te «Impensa» u Hannoveru (1824). Unutrašnja obnova. Za Njemačku ima značaj romantika. Mnogi romanticari su prešli na katolicizam. G. Hermes i njegovi učenici tzv. «hermesovci», još su napola bili u prosvjetiteljstvu. Njihovu metodu osudili su kao semiracionalizam. Tzv. «kölnski slučaj».

1837. uhapšen kölnski nadbiskup von Droste-Vischering, jer je u pitanju mješovite ženidbe, stao na stranu Crkve. Niknule su brojne organizacije crkveno-religioznog značaja. I katolicki redovi uzimaju novi zamah. 1847. vratili su se Isusovci u Köln. Papa Pio VII. 1814. ih je ponovno obnovio.

Revolucija 1848. donijela veću slobodu i samostalnost katolickoj Crkvi. 1852. katolicki zastupnici u Pruskom zemaljskom saboru okupili se u «Katolicku frakciju». 1858. postaju «Stranka centra».

4.2.3. PAPE I CRKVENA DRŽAVA

Crkvena se Država pokazala kao veliki teret za papinstvo i nije se mogla trajno održati. Poslije 1849. Crkvena Država je tako omražena, da se mogla održati samo pomoću Francuza. Papa Pio IX. 14. 03. 1848. dao je Crkvenoj Državi ustav po kojem je narod bar u skromnoj mjeri mogao sudjelovati u vladi, te je izazvao opće oduševljenje. No, nakon ubojstva prvog papinskog ministra predsjednika u studenom 1848, Pio IX. mijenja stav. Ukida ustav i ponovno uspostavlja Crkvenu Državu i apsolutistički režim.

Pokret nacionalnog ujedinjenja na čelu s kraljem Viktorom Emanuelom II. pretvorio se u lavinu. 1859. Crkvena Država gubi Romanju, a 18. 11. 1860. papinske cete napuštaju Umbriju i Marke. Rim je još pod zaštitom francuske posade. Upadi Garibaldija odbijeni su 1862. i 1867. No, nakon njemačko-

francuskog rata (1870-71), Francuzi su se povukli iz Civitavecchie, te 20. 09. 1870.

Pijemoncanci zauzimaju Rim. Kraj Crkvene Države. Pio IX. se povukao u Vatikan. 13. 05. 1871. vlada tzv. «Zakonom o garancijama», ponudila je papi godišnju rentu, omogućila mu slobodno vršenje duhovne službe i osobnu nepovredivost. Papa to odbija i ostaje tzv. «vatikanski zarobljenik» (sam se tako prozvao). Dekretom «Non expedit» zabranio talijanskim katolicima sudjelovanje na izborima (1874). Posljedice su bile da vlada zauzima protucrkvni smjer. Tek je Pio XI. riješio tzv. «rimsko pitanje». 11. 02. 1929. sklopio je s Mussolinijem Lateranski ugovor. Papa je dobio suverenost u maloj Vatikanskoj Državi i eksteritorijalnu nadležnost nad bazilikama, upravnim zgradama kurijalnih vlasti i dvorcem u Castel Gandolfu. Zaključen i konkordat s vladom kojim je Crkva uredila svoje odnose s talijanskom državom.

4.2.4.I. VATIKANSKI SABOR Pretpovijest. 08. 12. 1854.

Pio IX. je staro vjerovanje da je Marija zaceta bez istocnog grijeha, proglasio dogmom. Time je riješio spor među teološkim školama (u korist franjevac). To nije bila saborska odluka, nego papina definicija dana ex cathedra. Time je već naceta jedna velika tema I. vatikanskog sabora (nepogrešivost pape). 08. 12. 1864. enciklikom «Quanta cura» Pio IX. svim biskupima dostavlja spis «Syllabus», tj. popis 80 suvremenih zabluda, koje katolicizam ima odbaciti. Kako se između ostalog «Syllabus» oborio i na liberalizam i neograničenu vjeru u napredak, reakcija nije izostala. Iako spis nije imao dogmatsku vrijednost, strah pred mogućnošću da ga papa proglasi dogmom, bio je velik i u katolika i u protestanata. Narocito kad je najavljen saziv sabora.

06. 12. 1864. prvi put papa spominje namjeru da sazove opći sabor. 09. 03. 1865. papa odredi kongregaciju kardinala koja će pripremiti sabor. (Kongregacija - skupština, sabor, naziv za ministarstvo u papinskoj vladi, vjersko udruženje.)

29. 06. 1868. objavljena bula o sazivu; sabor se imao otvoriti u Rimu 08. 12. 1869. 06. 02. 1869. casopis isusovaca «Civiltà cattolica» objavio je dopis iz Francuske, kojim se traži definicija nepogrešivosti, na način koji je promašen i po sadržaju i po obliku. U Francuskoj se razvio odnos prema papinstvu nazvan «ultramontanizam». Pobornici su: H. F. R. de la Mennais i J. de Maistre, laik u diplomatskoj državnoj službi. Infalibilitet (nepogrešivost pape) - suverenitet u kraljevstvu Božjem, u Crkvi. Nasuprot tome, teolog Möhler tvrdi: Crkva je otajstvena životna zajednica s Kristom, on je njezina glava. Papa stoji u stalnoj izmjeni misli s organizmom Crkve, a to su biskupi. Primat i pripadnost kolegiju stoje u određenom međusobnom odnosu.

U Francuskoj Louis Veuillot je razvio ultramontantske misli i brinuo se za njihovo širenje. Tražio je da sabor prihvati papine misli i učini ih dogmom. U Njemačkoj Ignaz von Döllinger crkveni historičar, napao je francuski ultramontanizam, štoviše napao je i papin primat i crkveni autoritet, te time «pucao» daleko iznad cilja. U srpnju 1869. spis se pojavio u obliku knjige «Papa i sabor», potpisan s «Janus». On je podgrijavao neprijateljstvo protestanata, a i katolici su bili podijeljeni. Neki su pristajali, a neki su vidjeli opasnost. Kölnski teolog Scheeben nazva knjigu pamfletom protiv papinstva. Biskupi su zbog opće napetosti zatražili skidanje pitanja nepogrešivosti sa dnevnog reda na saboru. Tok sabora. Iako je papa pristao da skine to pitanje, ipak su pobornici tog pitanja uspjeli pobijediti, te 09. 05. 1870. je započelo vječanje o papinskoj nepogrešivosti.

Održano je 37 sjednica generalne kongregacije. 13. 07. 1870. 451 crkveni otac je glasao za definiciju nepogrešivosti, 88 protiv, a 62 uvjetno «za». 18. 07. završeno je glasanje. Na svečanoj IV. sjednici prihvaćena je konstitucija «Pastor Aeternus» koja je sadržavala nauku o primatu i papinskoj nepogrešivosti. 533 crkvena oca glasalo je za, a samo 2 protiv. Zbog francusko-njemačkog rata sabor je prekinut. Raspravljalo se i o drugim temama. Tako je dogmatska institucija «O katolickoj vjeri» 24. 04. donesena i od pape potvrđena. Od 51 sheme samo su dvije dovršene. No, pitanje

primata i nepogrešivosti sve ostalo je zasjenilo.

4.2.5. NAKON SABORA: STAROKATOLICIZAM I KULTURKAMPF U NJEMACKOJ

Opozicionarska skupina doživjela je veće razočarenje u Njemačkoj. 14. 08. 1870. organizirali su opozicionari protestnu manifestaciju u Königswinteru i napali vatikansku «skupštinu»: tvrdili su da nije imala karakter slobodnog sabora. 27. 08. održana još jedna manifestacija u Nürnbergu.

U Kölnu i Münchenu osnovani tzv. «centralni komiteti». Döllinger je izbacio lozinku o «staroj katolickoj Crkvi», koju je vatikanski sabor izmjenio u njenoj biti. U rujnu 1871. održan je u Münchenu prvi «Starokatolicki kongres». Döllinger ih opominje da ne izazivaju crkveni raskol. Ipak je osnovana «Starokatolicka Crkva». Döllinger joj nije nikad pristupio.

U lipnju 1873. profesor teologije u Breslauu, Reinkens, izabran za biskupa nove zajednice, dao se posvetiti od jansenistickog biskupa Heykampa u Deventeru. Uskoro počele reforme. Reformirana je usmena ispovijed, post i nemrs (1874), ukinuta nerazrješivost braka, te mnoge svetkovine (1875), ukinut je i celibat (1878). Broj starokatolika ostao je malen.

Katolicko stanovništvo ih u potpunosti odbacilo. Bismark je pomagao starokatolike, jer je u njima vidio saveznike za svoj san o njemačkoj nacionalnoj Crkvi, bez Rima. «Kulturkampf» ima u Njemačkoj mnogostruko korijenje; trzavice između protestantsko-pruskih malonijemaca i katolickih velikonijemaca u općoj državnoj politici. Na poticaj Pruske, u njemačkom Reichu je izbila ogorčena borba protiv katolické Crkve, nazvana «kulturnom borbom («kulturkampf»).

10. 12. 1871. tzv. «Kanzelparagraph» ograničio je slobodno propovijedanje. 11. 03. 1872. Zakon o nadzoru škola; Državni zakon o isusovcima - protjerao isusovce iz Njemacke (04. 07. 1872) i Svibanjski zakoni iz 1873. 06. 02. 1875. u citavom Reichu uveden je civilni brak. Zakon o starokatolicima - 04. 07. 1875. dopunjen odredbom da se i starokatolici mogu služiti katolickim Crkvama. U svibnju 1875. u Pruskoj su ukinuti svi samostani i redovnicke ustanove.

22. 04. 1875. Zakon o krušnoj košari - obustavio sva financijska davanja pruske države Crkvi. Katolicko stanovništvo, kler i episkopat oduprli su se tim mjerama cvrsto i složno. I Bismarck je 1880. počeo dokidati zakone iz razdoblja «Kulturkampfa».

4.2.6. PAPE NAKON I. VATIKANSKOG SABORA Leon XIII. (1878-1903)

prestíž papinstva sve veći; ogledao se u sve većem broju diplomatskih predstavništva kod Svete Stolice. 1890. posjetio je papu u Vatikanu osobno njemački car Wilhelm II. Rezultat njihovog pregovora, bila je papina čuvena enciklika o radničkom pitanju «Rerum novarum» (1891). Katolicko rješenje socijalnog pitanja, bez ograničavanja na karitativne mjere. Papu zanima pitanje Crkve i države. Razvija nauku o Crkvenoj Državi, koja se oslanja na Tomu Akvinskog. Napredan je u pitanjima biblijske znanosti. Otvorio Vatikanske arhive (1881). 1879. imenovao würzburškog historičara Josefa Hergenröthera za prefekta Arhiva.

Prefekt Vatikanske biblioteke postao je uceni Franz Ehrle D. I. 1886. ondje piše Ludwig von Pastor svoje monumentalno djelo «Povijest papa od svršetka srednjeg vijeka» (22 sveska). Leon XIII. Postigao okončanje «Kulturkampfa» u Njemačkoj. Samo u Francuskoj su se crkveno-političke prilike ponovno zaoštrile. 1879. na vlast dolaze republikanci i zapocinju borbu protiv Crkve. Lozinka: odvajanje Crkve od države. 1901. Zakon o društvima prognao sve redovnike.

1904. došlo do prekida diplomatskih odnosa između Francuske i Vatikana. Pio X. (1903-14): nepolitičan, duboko pobožan, religiozan značaj. Bio je svetac; 1954. proglašen svecem. Usredotocen

na unutrašnjocrkvene probleme, mnogo ucinio za Crkvu. No, proigrao je prestiž postignut za Leona XIII. U unutrašnjosti Crkve osuda tzv. modernizma, dovela do teške krize. 1910. tzv. antimodernistička zakletva, za nadzor ucitelja teologije. Pontifikat Benedikta XV. (1914-22): zasjenjen je I. svj. ratom. Nastojao smanjiti mržnju među narodima. 01. 08. 1917. predao zaracnim silama mirovnu notu: bio je odbijen.

Poslije rata opominjao da se Evropa ne smije podijeliti na pobjednike i poražene. Nije odobravao Versajski ugovor. Nitko ga nije slušao. U unutrašnjem životu Crkve, značajan novi crkveni zakonik iz 1917: tzv. Codex iuris canonici, stupio na snagu 1918. III. razdoblje: 1918-65. Od I. svj. rata do II. vatikanskog sabora Za Crkvu to je razdoblje golemog prevrata. Spoznate su greške prošlosti. Otkrivene zajednicke osnovice kršćanstva. Zapocelo je «vrijeme Crkve».

4.3.1. «POVRATAK IZ PROGONSTVA» I NOVI POLET

U Njemačkoj se ukazivalo na stvarnu «inferiornost» katolika u kulturnom i politickom životu. Željelo se posvetiti modernim zadacama. Razvila se rasprava kojoj je filozof Petar Wust dao lozinku: «Povratak iz progonstva». Katolici su promašili uključivanje u najznacajnije tekovine novog vremena. Republikansko-demokratske težnje mimoišle su katolicku Crkvu. Ni socijalno pitanje sa svim njegovim osobitostima nije Crkva spoznala dovoljno rano.

Radnicke klase osvojiše Marx i Engels, Crkva ih sve više gubi. Proletarijat je prihvatio ateistički marksizam. Nova crkvena svijest zasnivala se na promjeni slike Crkve. Crkva je vjечно živi Krist i narod Božji. Novi liturgijski pokret započeo je u Mechelenu 1909. Zahtjev da misne molitve budu dostupne puku. Na celu pokreta je katolicka omladina, a duhovni voda Romano Guardini njegovao je duh liturgije. Pokret želi da bude obnova vjernika. Liturgijski pokret je najjači izvor snage za suvremenu Crkvu. Pokret «Una Sancta» i «katolicki ekumenizam» imaju svoje korijenje u novostecenoj slici Crkve.

Zapoceli razgovori s Istocnom Crkvom: s tom Crkvom, katolicka Crkva je vezana sakramentalno. Susret Pavla VI. I carigradskog patrijarha Atenagore (04-06. 01. 1964) u Jeruzalemu. Zagrljaj i priznanje krivnje realistični i simbolični za bolju budućnost. S protentantima se približavanje odvijalo «razgovorima preko plota». Max Josef Metzger im dao cvrst oblik u bratstvu «Una Sancta» (1938). Umro kao mucenik pod Hitlerom (1944). 1952. osnovana neslužbena «»Katolicka konferencija za ekumenska pitanja», a 1960. pretvorena u «Sekretarijat za jedinstvo kršćana». Sjedište mu je u Rimu.

U Francuskoj se redovnici vraćaju. Laicki zakoni se više ne primjenjuju. Uprava crkvene imovine predana «Dijecezanskim društvima». Poslije II. svj. rata, Francuska ima katolicku politicku stranku i kršćanske sindikate (40% radništva). Sa 3500 misionara vodi u katolickim misijama. U Italiji je katolicka akcija osnovana još 1922. (Pod Mussolinijem.)

U Engleskoj broj katolika sve više raste. Laicki apostolat slabo razvijen, a liturgijska obnova tek u pocecima. U SAD-u je oko 1/5 pucanstva katolicko. Osnovano je 23 katolicka sveucilišta. Vodstvo misija preuzima rimska kongregacija «De propaganda fide» osnovana još 1622.

Najsnažnije misije u Africi, Indiji, Kini i otocima Južnog mora. 1926. posveceni su prvi urodenicki biskupi.

4.3.2. PONTIFIKATI PIA XI. I PIA XII. Pio XI. (1922-39)

prije no što je postao papa bio je tih ucenjak i slavan alpinist: to mu je odredilo karakter. Program svoje vladavine nagovijestio u enciklici «Ubi arcano» (1922), «Pax Christi in regno Christi». 1925. uveo blagdan Krista Kralja (posljednja nedjelja u listopadu). Zamisao o sudjelovanju laika u hijerarhijskom apostolatu Crkve. II. vatikanski sabor svoju otvorenost laicima, zahvaljuje njemu. Najveća zasluga mu je Laterantski ugovor (11. 02. 1929), kojim je uspostavljena mala Vatikanska Država.

20. 07. 1933. zaključen sporni konkordat s Trećim Reichom. Sa stajališta politike Vatikana to je bilo sigurnije, nego zadržati konkordat s Pruskom i Bavarskom, koje je Hitler ujedinjenjem Njemačke ukinuo. Još nije uvidena Hitlerova prijevara. Spoznavši prijevaru, Pio XI. je ogorčen. Ogorčenost se uvida u enciklici «Teškom brigom» (04. 03. 1937). Glavnim neprijateljem kršćanstva smatra ateistički komunizam. Ipak ga ubrajamo u najsposobnije pape novog vremena. Pio XII. (1939-58): njegovo geslo vladavine: «Mir je djelo pravde».

Pokušao je spriječiti izbijanje rata ili bar zadržati Italiju izvan ratnog sukoba. Nije uspio ni kod Hitlera, ni kod Mussolinija. Papa je morao paziti da bude neutralan. Nije mu zadaca stvarati političke odluke. Nakon rata opominjao na mir, a narodima pomagao pomoću «Caritasa». Nepomirljivo se držao prema boljševizmu, koji je Crkvi nanio najteže gubitke. Proširio kardinalski kolegij na narode i rase. Proglasio dogmu o Uznesenju Marijinu (01. 11. 1950).

4.3.3. CRKVA U TREĆEM REICHU

Hitlerova politika: r. 20. 04 1889. (Braunau, Sjeverna Austrija). «Njemačka radnička partija» od 1920 «Nacionalsocijalistička» (NSDAP) - od 1921. Hitler joj je na čelu, sudjeluje u Ludendorffovu pucnu (08. 11. 1923), 9 mjeseci zatvora, novo osnivanje NSDAP (1925) - etape političkog razvoja Hitlera. 1932. NSDAP dobiva 230 mjesta u Reichstagu i postaje najjača stranka. 30. 01. 1933.

Hitler imenovan za kancelara Reicha. To je nesretni dan «preuzimanja vlasti». Prije 1933. crkveni su se krugovi jasno borili protiv nacionalsocijalizma. Djelo «Moja borba» («Mein kampf»), još nije bilo jasno, izašlo 1925. u Münchenu, ali široke mase dobivaju ga u ruke tek 1934. Biskupi su opomenuli i zabranili pristup stranci. Ideološka borba se nije mogla izbjeći. Hitler mijenja politiku. Borbu navijesti samo anarhizmu i komunizmu. Obustavio agitaciju protiv kršćanstva. Tako je ponudivši konkordat Svetoj Stolici, u Rimu našao ljude spremne na razgovor.

Osvetilo se što Crkva nikad nije bila demokraciji. Nesigurnost se ogledala u držanju Stranke centra: pristala je na Zakon o ovlaštenjima (24. 03. 1933), a i na (iznudeno) samoraspuštanje stranke (lipanj/srpanj 1933). Govorio je da treba odbaciti «politički katolicizam». Crkva se treba odreći političkog zastupstva. To je zvučalo razumno. No, Hitler je mrzio kršćanstvo, koliko i židovstvo. Htio ga je iskorijeniti. U kršćanstvu je vidio nastavak židovstva, pronalazak Židova Pavla. Kršćanski je moral protuslovio njegovoj slici čovjeka.

Borba s Crkvom u tri faze:

1. faza (1933/34): kamuflirane mjere.

2. faza (1934-39): otvorena borba protiv Crkve - ograničena crkvena djelatnost na svim područjima. Umjesto teoloških fakulteta trebalo je organizirati «fakultete za rasnu znanost». Tzv. «Nürnberški zakoni» (rujan 1935), obespravili su Židove. U «Kristalnoj noći» (09. 11. 1938) prvi organizirani židovski progoni.

3. faza (1940-45): kršćanstvo iskorjenjeno u Poljskoj, a državni vođa SS, Martin Bormann 1941. preuzeo borbu koja je trebala likvidirati Crkvu i kršćanstvo na području nacističke vladavine. Otpor

Crkava može izgledati nedovoljnim. No, to je vrijeme kad su se svi kršćani približili. Pozivanje na konkordat je bila osnovica biskupskih pritužbi. Jezik vatikanskih nota bio je nevjerovatno oštar. Konkordat su htjeli ukinuti i Crkva i nacisti, ali im je bio potreban.

4.3.4. PONTIFIKTI IVANA XXIII. I PAVLA VI.

Kratka vladavina Ivana XXIII. (28. 10. 1958.-03. 06. 1963) predstavlja prekretnicu. Želio postati potpuno rimski biskup i pastir sveopće Crkve. U siječnju 1960. održao Rimsku dijecezansku sinodu da prilagodi dušobrižništvo grada promijenjenim okolnostima. Sazvao 21. ekumenski sabor (II. vatikanski), koji se 11. 10. 1962. okupio u Bazilici sv. Petra; imenovao komisiju za novu redakciju Codicis iuris canonici (travanj 1963). Cilj mu je bio posuvremenjenje dušobrižničkih metoda u dijecezama i redovima. Govorio je u zajedničkom traženju jedinstva. Otvorio vrata i ekumenskom pokretu. Usudio se razgovarati i s vladama Istocnog bloka. Među rimskim svijetom papa je poznat kao «Ivan Dobri» i «otac siromaha».

Pavao VI. (1963-78) - nije mu bilo lako da nasljedstvom Ivana upravlja i nastavi rad svog predšasnika. Ciljevi: nastavak sabora, razgovor za sjedinjenje s Istocnim Crkvama, otvaranje prema odijeljenim Crkvama na Zapadu i dijalog Crkve sa svijetom.

4.3.5. II VATIKANSKI SABOR I NJEGOVO DJELOVANJE

Papa je izjavio da sabor ne može i neće neposredno ostvariti sjedinjenje, no on će ga pripremiti. Odredio mu smjer: svijest prema unutra, otvorenost prema vani. Izraz u geslu: «aggiornamento» - pretpostavlja potpuni preokret u mišljenju. Koncilski se rad odvijao u 4 vremenski odjeljena zasjedanja. I zasjedanje: 11. 10. - 08. 12. 1962. Suprotnosti o shemi «O liturgiji».

Progresisti su tražili da se Božju riječ prevede na narodni jezik, umjesto latinskog. Uspjeli su pobijediti. Važnija i značajnija shema «Izvori objave». Kako nije dobila 2/3 većinu, papa ju je skinuo s dnevnog reda. Ni sheme «O suvremenim sredstvima društvenog saobraćanja» i «O Istocnim Crkvama» nisu prihvacene, pa prvo zasjedanje nije imalo većeg uspjeha.

Tada umire Ivan XXIII, te je Pavao VI. nastavio sabor. II zasjedanje: 29. 09. - 04. 12. 1963. Shema «O Crkvi» u prvom planu. Napredni smjer je izvojevao veliku pobjedu, kad je shema 04. 12. velikom većinom prihvacena i od pape prihvacena. III zasjedanje: 14. 09. - 21. 11. 1964. Nove teme su: «O laickom apostolatu» i «O Crkvi u svijetu». IV zasjedanje: 14. 09. - 08. 12. 1965. Dugo se raspravljalo o vjerskoj slobodi. Crkva nacelno odbija svaku izvanjsku prisilu na području savjesti.

07. 12. 1965. papa objavljuje ukidanje međusobnog izopćenja, kojim su se Rim i Bizant udarili 1054. Rezultat sabora: 16 dekreta, a ni jedna dogma! Pokret «Una voce» - borba za latinski jezik - nije u mogućnosti zaustaviti razvoj mise na narodnim jezicima.

Za razvoj crkvene strukture, ima značaj osnivanje «Biskupske sinode». 29. 09. 1967. sastala se sinoda prvi put u Rimu. 26.-28. 10. 1967. patrijarh Atenagora posjetio Vatikan. 26. 09. 1964. papa je vratio glavu sv. Andrije Grckoj Crkvi, koju su ugrabili u Carigradu križari 1208. Crkva danas stoji u dijalogu sa svijetom.